

**ELEŖTİREL KURAM ÇERÇEVESİNDE
YABANCI TERÖRİST SAVAŖÇILAR VE
TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ**

DAĞHAN ALTINBAŖ
(Yüksek Lisans Tezi)
EskiŖehir, 2018

**ELEŖTİREL KURAM ÇERÇEVESİNDE
YABANCI TERÖRİST SAVAŖÇILAR VE
TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ**

Dağhan ALTINBAŖ

T.C.

EskiŖehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EskiŖehir

2018

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dağhan ALTINBAŞ tarafından hazırlanan “Eleştirel Kuram Çerçevesinde Yabancı Terörist Savaşçılar ve Türkiye’nin Ulusal Güvenliğine Etkileri” başlıklı bu çalışma 03.09.2018 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Doç. Dr. Hasan DURAN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Gülen GÖKTÜRK
(Danışman)

Üye

Doç. Dr. Ramazan ERDAĞ

ONAY

.../ .../ 200...

Prof. Dr. Nurullah UÇKUN
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Dağhan ALTINBAŞ

ÖZET

ELEŞTİREL KURAM ÇERÇEVESİNDE YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILAR VE TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

ALTINBAŞ, Dağhan

Yüksek Lisans – 2018

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gülen GÖKTÜRK

Bu çalışma, Yabancı Terörist Savaşçılar olgusunu, Gramsci’nin hegemonya ve ideoloji kavramlarıyla beslenen Eleştirel Kuram açısından değerlendirmeye çalışmakta ve bu olgunun Türkiye’nin ulusal güvenliğine etkilerini tartışmaktadır. Bununla birlikte, Batılı değerlerle inşa edilen radikal İslamcı ideolojinin, Soğuk Savaş sonrası dönemde “yeni dünya düzeni”, 11 Eylül sonrası dönemde “terörizm” ile özdeşleştirilmesi sorgulanmaktadır.

Dini ve ideolojik olarak Afgan Cihatçıları ile oldukça yakından bağlantılı olan Yabancı Terörist Savaşçılar kavramı, bölgesel ve küresel aktörlerin mücadele alanı haline gelen Suriye krizi patlak verdiğinde, ciddi bir güvenlik sorunu olarak yeniden gündeme geldi. Bu bağlamda söz konusu kavram ABD’nin hegemonik politikaları ile ilişkilendirilmektedir.

Bu çalışma, gün geçtikçe ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit eden bu olgu hakkında farkındalık yaratmayı hedeflerken, yabancı terörist savaşçılara karşı Türkiye’nin mücadelesine ve girişimlerine odaklanmaktadır. Ayrıca Türkiye’nin, bu sorunun üstesinden nasıl geleceğine ilişkin katkı sağlamaya çalışmakta ve çözümün yapısal analizine dair öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya; Eleştirel Kuram; Terörizm; Yabancı Terörist Savaşçılar; Türkiye’nin Ulusal Güvenliği.

ABSTRACT

FOREIGN TERRORIST FIGHTERS WITHIN THE CRITICAL THEORY AND ITS EFFECTS ON TURKEY'S NATIONAL SECURITY

ALTINBAŞ, Dağhan

Master Degree – 2018

Department of Political Science and Public Administration

Advisor: Assist. Prof. Gülen GÖKTÜRK

This thesis attempts to analyze Foreign Terrorist Fighters (FTFs) phenomenon in accordance with the hegemony and ideology concepts used in Gramsci's "Critical Theory" and discusses its impacts on Turkey's national security. It additionally questions "radical Islamic ideology" which had been built upon Western values and which has been identified with terrorism in the post-Cold War era "world order" especially after 9/11 attacks.

Foreign Terrorist Fighters, a term closely connected to "Afghan Jihadists" in ideological and religious in connotation, have re-emerged as a significant security challenge as the crisis broke out in Syria, where regional and global actors have been in a fierce rivalry. In this context, this phenomenon (FTFs) is identified with the American hegemony policies.

This thesis not only aims to establish awareness of this phenomenon, which is a growing threat to domestic and international security, but also focuses on Turkey's struggle and efforts against the FTFs.

This study targets raising awareness about this phenomenon that threatens national and international security and focuses on Turkey's struggle against FTFs and its initiatives about them. It also provides solutions and offers suggestions for a model of structural analysis and resolution for Turkey.

Key Words: Hegemony; Critical Theory; Terrorism; Foreign Terrorist Fighters; Turkey's National Security.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	ix
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE: ELEŞTİREL KURAM VE GÜVENLİK YAKLAŞIMI

1.1. ELEŞTİREL KURAM VE GRAMSCİ	4
1.1.1. İdeoloji	5
1.1.2. Sivil Toplum/Politik Toplum	10
1.1.3. Tarihsel Blok	12
1.1.4. Hegemonya	13
1.2. ELEŞTİREL KURAM, COX VE HEGEMONYA	18
1.2.1. Eleştirel Kuram ve Cox	18
1.2.2. Eleştirel Kuram ve Hegemonya	20
1.3. ELEŞTİREL KURAM VE GÜVENLİK YAKLAŞIMI	28

2. BÖLÜM

TARİHSEL ARKA PLAN: YENİ DÜNYA DÜZENİ VE TERÖRİZM

2.1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI YENİ DÜNYA DÜZENİ	35
2.2. 11 EYLÜL SONRASI YENİ DÜNYA DÜZENİ	40
2.3. TERÖRİZM	46
2.3.1. Devlete/Batıya Karşı Terörizm	47
2.3.2. Devlet Destekli Terörizm	49

3. BÖLÜM
YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILAR VE TÜRKİYE’NİN ULUSAL
GÜVENLİĞİ

3.1. YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILAR.....	55
3.1.1. Kavram.....	62
3.1.2. Kavramsal Farklılıklar	65
3.1.3. Özel Askeri Şirketler ve Yabancı Terörist Savaşçılar	69
3.1.4. Uluslararası Hukukta Yabancı Terörist savaşçılar	74
3.2. YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILAR VE TÜRKİYE.....	78
3.2.1. Irak ve Suriye Krizi’nin Türkiye’ye Etkileri.....	81
3.2.2. DEAŞ Bağlamında Yabancı Terörist Savaşçıların Türkiye’ye Etkileri	90
3.2.3. Türkiye’nin Sınır Güvenliği	98
3.3. TÜRKİYE’NİN YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILARLA MÜCADELESİ.....	100
SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA.....	114

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
CENTCOM	: Amerikan Merkez Kuvvetler Komutanlığı
CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
COFS	: Yabancı Topraklar Üzerinde Savaşanlar
DAİŞ	: Devletü'l-İslâmiyye fî'l-Irak ve's-Şâm
DEAŞ	: Devlet'ül Irak ve's Şam
DHKP-C	: Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GODKA	: Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika
İŞİD	: Irak-Şam İslam Devleti
KBR	: Kellogg Brown and Root
KCK	: Kürdistan Topluluklar Birliği
MPRI	: Military Professional Resources Incorporated
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
RSB	: Russian Security Systems
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TMKF	: Terörizmle Mücadele Küresel Forumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

YPG : Halk Koruma Birlikleri
YTS : Yabancı Terörist Savaşçılar

ÖNSÖZ

Tarih boyunca yöneten ile yönetilen sınıf arasındaki hegemonya mücadelesinin, meşru bir yönetim mekanizmasının varlığına ihtiyaç duyduğu su götürmez bir gerçektir. Tanrılardan tanrı krallara, din adamlarından ulus-devlet yapılarına kadar meşruiyet sağlayan çeşitli ideolojik aygıtları görmek mümkündür. Fakat 11 Eylül sonrası kimlik farklılıklarına yapılan vurgunun bireyleri kutuplaştırması ve bireyleri şiddete yönlendiren bir ideoloji çerçevesinde değerlendirilmesi, uluslararası toplumu hiç olmadığı kadar radikalleştirmiştir.

Bu çalışma, toplumsal güvenliği tehdit eden terörizmin varlığını kabul etmekle birlikte, terörizmin bir araç olarak nasıl kullanıldığı üzerine yoğunlaşmaktadır. Ayrıca, terörizm ile oldukça paralel olan yabancı terörist savaşçılar olgusu hakkında farkındalık yaratma ve Türkiye'nin son kırk yıldır hem ulusal düzeyde hem de güney sınır komşularıyla ilişkilerinde mustarip olduğu terör sorununu farklı bir bakış açısıyla değerlendirme çabası üzerine ortaya çıkmıştır. ABD ile stratejik ortaklık kurulduğundan bu yana, söz konusu sorunlara doğrudan eklenilen dış politikaya ayrı bir vurgu yapılmıştır.

Bu tezin ön çalışması sırasında taranan akademik kaynaklarda, konu ile ilgili ABD kökenli çalışmaların “uluslararası terörizm”, Avrupa kökenli çalışmaların “uluslararası güvenlik” ve Türkiye kökenli çalışmaların ise daha çok “ulusal güvenlik” çerçevesinde ele alındığı görülmüştür. Bu bağlamda, Türkiye'nin yabancı terörist savaşçılarla mücadelesinde ulusal güvenliğini sağlama çabası, ABD'nin bölgesel hegemonyasına karşı verdiği mücadele ile ilişkilendirilmiştir. İdeoloji ve hegemonya çerçevesinde ele alınan ve akademik alana katkı yapmayı hedefleyen bu çalışmada, araştırmanın özüne bağlı kalmak ve belirlenen çerçevenin dışına çıkmamak adına sayısal verilerin ve istatistikî sonuçların metne eklenilmesinden özellikle kaçınılmıştır.

Bu tez çalışması kişisel görüş ve düşüncelerimi yansıtmakta ve hiçbir resmi kurumu bağlamamaktadır. Ortaya çıkacak hatalarımın akademik anlamda gelişime katkı sağlayacak bir fırsat olduğunun farkında olarak; bu çalışmanın sonuca

ulaşmasında, öncelikle bana yüksek lisans eğitimi imkânı tanıdığı için Eskişehir Osmangazi Üniversitesine, eğitime devam etme fırsatı sağladığı için Feral Çekerek ORUÇKAPTAN'a, tezin yazım aşamasında, yönlendirici ve yapıcı eleştirileri ile değerli vaktini ayıran ve hatalarımı nazik bir dille ifade eden tez danışmanı sevgili hocam Dr. Öğr. Üyesi Gülen GÖKTÜRK'e, teknik konulardaki desteğini esirgemeyen çalışma arkadaşım Uzman Ömer ÇETİN'e, bugünlere gelmemde büyük payı olan aileme ve göstermiş olduğu sabır, anlayış ve fedakârlığından dolayı değerli eşim Dürdane ALTINBAŞ'a sonsuz teşekkür ederim.

GİRİŞ

Eleştirel Kuramın ideoloji, hegemonya ve güvenlik yaklaşımları temelinde öne çıkan kuramsal çerçevesi incelendiğinde, güvenlik yaklaşımlarındaki değişim ve dönüşüm, günümüz uluslararası ilişkilerdeki temel sorunlardan birine işaret etmektedir.

Bu çalışmanın temel sorusu, Soğuk Savaş sonrası Batı merkezli uluslararası sistemin, yeni bir düşman imajı yaratma çabasında, “yabancı terörist savaşçılar” kavramını uluslararası ilişkilerin merkezine yerleştirip yerleştirmedigine ilişkindir. Buna paralel olarak, ülkeler arasında dost ve düşman ayrımı yapılarak müdahale edilecek ülkelere, terörizmin “yabancı terörist savaşçılar” aracılığıyla nasıl ithal edildiği, özellikle, Afganistan’ı işgal eden Sovyetler Birliği ile mücadelenin merkezinde yer alan Afgan Mücahitlerin, Başkan Reagan döneminde nasıl bir terör örgütüne dönüştükleri araştırılacaktır. Ayrıca, Bush döneminde el-Kaide ve Obama döneminde DEAŞ gibi radikal terör örgütlerinin ortaya çıkışı ile yeni dünya düzeni arayışları arasında ne gibi bağlantılar olduğu ve yabancı terörist savaşçılar konusunda Türkiye’nin ulusal güvenliğinin ne gibi tehditlere maruz kaldığı soruları cevaplanmaya çalışılacaktır. Çok kutuplu uluslararası sistemde, bir ülkeye müdahalede bulunabilmenin meşru bir aracı olarak işlev görecektir olan yabancı terörist savaşçıların, Türkiye’yi uluslararası müdahaleye açık hale getirmede ne gibi fonksiyonlara sahip olduğu üzerinde durulacaktır.

Bu bağlamda, Arap Baharı ve özelinde Suriye krizi, uluslararası güvenliği son yıllarda derinden etkileyen ve bir domino etkisi yaratarak krizleri tetikleyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzun yıllardır baskı rejimi ile yönetilen, aşırı işsizlik, aşırı yoksulluk ve yolsuzluk ile gelir dağılımındaki adaletsizliğin yaşandığı bölge ülkelerinde, özellikle genç orta sınıfın sosyal medya/kitle iletişim araçlarını kullanmaları ile iç toplumsal dinamikleri harekete geçirdiklerine şahit olmaktadır. Terörizmin küreselleşmesine neden olan bu süreçte, bölgesel çatışmaların uluslararası sorunlara eklenmesi, küresel barışı tehdit eden önemli noktalardan birisi haline gelmiştir. Diğer yandan uluslararası ilişkilerde aktör merkezli yapının ciddi biçimde sorgulanması, Batılı ülkelerin ayaklanmalar karşısındaki çelişkili tutumu, bölgede kalıcı ve istikrarlı bir geçiş sürecinin de önünü tıkamaktadır.

Bu çerçevede, İslam kökenli dini radikalleşmenin yabancı terörist savaşçılar ile birlikte değerlendirilmesi sorgulanırken, terörizmin bir alt kanadında yer alan yabancı terörist savaşçılar kavramının, ülkelerin ulusal güvenliğini nasıl etkilediği ve bir araç olarak nasıl kullanıldığı “eleştirel söylem analizi” yöntemiyle analiz edilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Eleştirel Kuramın ideoloji, hegemonya ve güvenlik kavramlarını referans alarak özellikle 11 Eylül sonrası oluşturulmaya çalışılan radikal İslam’dan kaynaklı “öteki” konumundaki terörizmin, yabancı terörist savaşçılarla bağlantılarını analiz etmek ve bu konuda farkındalık yaratmaya çalışmaktır. Bununla birlikte, uluslararası güvenliği tehdit eden yeni bir kavram olarak karşımıza çıkan “yabancı terörist savaşçılar” kavramını araştırmak, Batılı ülkeler tarafından uygulanan politikaların dini radikalleşmeyi nasıl tetiklediğini tarihsel örnekleri ile birlikte değerlendirmek, özel askeri şirketlerin faaliyetleri ile PYD/YPG ve DEAŞ gibi terör örgütlerinde yer alan yabancı terörist savaşçıların yeni dünya düzeni arayışları içindeki bağlantılarının ne olduğuna dair analizlere yer vermektir. Ayrıca, ABD hegemonyasında kurulan bu sistem içinde, Türkiye’nin Suriye krizi ile paralel olarak maruz kaldığı yabancı terörist savaşçılar konusunda yaşadığı güvenlik risklerini DEAŞ bağlamında incelemek ve alternatif güvenlik yaklaşımlarına ilişkin öngörülerde bulunmaktır.

Bu çalışma, çok kutuplu uluslararası sistemde bir ülkeye uluslararası müdahalede bulunabilmenin yeni meşruiyet aracı olarak değerlendirilen yabancı terörist savaşçılar olgusu ile Türkiye’nin mevcut uluslararası sistemdeki pozisyonuna göre farklılık gösteren ulusal güvenliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu üzerine yoğunlaşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde kuramsal alt yapı, Eleştirel Kuramın hegemonya/güvenlik anlayışı çerçevesinde sınırlandırılmış, hegemonya-istikrar ve terörizm-güvenlik arasında nasıl bir bağlantı olduğu üzerine odaklanılmıştır. Ontolojik çerçevesini küreselleşme süreci ile birlikte modern toplumların tek tipleştirildiği insan modelini temel alarak oluşturan ve devlet ile toplumu iki ayrı yapı olarak değerlendiren Eleştirel Kuramın ideoloji ve hegemonya tanımları arasındaki bağıntıya yer verilmiştir. Bu şekilde Batı merkezli dünya düzeninin gerçek

niyetini ortaya çıkarmada Eleştirel Kuramın söylem ve analizleri temel argüman olarak kullanılmıştır.

İkinci bölümde, kuramsal çerçeve ile temellendirilen hegemonya-güvenlik ilişkisi tarihsel arka plan ile güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda yeni dünya düzeni arayışlarında “komünizm” düşmanının yerini alan “terörizm” in, Soğuk Savaş sonrası dönem ile 11 Eylül sonrası dönemde uluslararası ilişkilerin seyrine etkisi eleştirel söylem analizi yapılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca terörizmin kavramsal tanımlamaları ve sınıflandırmaları yapılarak ABD’nin Afgan Mücahitlere olan desteği çerçevesinde radikal terör gruplarının ortaya çıkışı devlet destekli terörizm bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, terörizmin bir alt unsuru olarak yer alan ve Batılı değerlerle oluşturulmuş “öteki” konumundaki toplumlara müdahale edebilmenin bir aracı olarak ortaya çıkan “yabancı terörist savaşçılar” kavramının tarihsel gelişimi ortaya konularak kavram hakkında bilgiler sunulmuştur. Kavramın tanımlanmasındaki anlamsal farklılıklar açıklanarak, yabancı terörist savaşçıların Irak ve Suriye krizi sonrası geçirdikleri evrim, DEAŞ terör örgütü ve ABD ile iltisaklı özel askeri şirketlerle ilişkileri incelenmiştir. Ayrıca, yabancı savaşçıların statüsüne ilişkin uluslararası hukuk metinleri araştırılmıştır. Buna paralel olarak, yabancı terörist savaşçılara katılımların hangi ülkelerden olduğu, finans kaynakları ve hangi ülkelere yönelik tehditler yarattığına ilişkin sayısal verilerden kısmen de olsa yararlanılmıştır.

Son bölümde ise, Irak ve Suriye bağlamında yabancı terörist savaşçıların Türkiye’nin ulusal/sınır güvenliğine etkileri, PYD/YPG ve DEAŞ gibi terör örgütlerinin bünyesinde yer alan yabancı terörist savaşçılarla Türkiye’nin mücadelesi ve Türkiye’nin bu sorunun çözümünde giriştiği uluslararası işbirliği faaliyetleri ele alınmış ve çözüm önerileri sunulmuştur.

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE: ELEŞTİREL KURAM VE GÜVENLİK YAKLAŞIMI

1.1. ELEŞTİREL KURAM VE GRAMSCİ

Kullandığı özgün kavramlar ile baş aşağı duran Marksizm'i yeniden ele alışı ve praxis felsefesini yeniden yorumlayışı ile Antonio Gramsci, siyaset teorisine yeni açılımlar kazandırmıştır. Gramsci, sistematik olarak anlatılmamış olan bir dünya görüşünün düşünsel gelişme sürecinin yeniden kurulmasının, bir kenara bırakılmış olan öğeleri açığa çıkarmada önemli bir unsur olduğunun önemini vurgulamıştır (Gramsci, 1997: 81-82). Praxis felsefesinin, egemen güçler arasındaki ilişkileri incelerken aslında kapitalizmin amacına hizmet eden pozitivizme katkıda bulunduğunu, bu nedenle praxis felsefesinin çağdaş kültürün ayrılmaz bir parçası olarak ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Gramsci, praxis felsefesinin tek amacının yalnızca tüm geçmişi açıklamak ve değerlendirmekten ziyade, bizzat kendisinin de tarihsel olarak açıklanması gerektiği (Gramsci, 1997: 86-101) üzerinden incelemeler yapmıştır. Uluslararası sistemin karakterinin temel belirleyicisi olarak sosyal ilişkileri (Okur, 2015: 143) gören Gramsci'nin siyaset bilimine kazandırdığı en önemli yenilik, egemen güçler arasındaki ilişkileri kendine özgü kavramlar ile açıklaması ve bireylerin, gizli kalmış aldatmacaların farkına varabilmesine yardımcı olabilecek unsurları açığa çıkarmasıdır.

Sınıf egemenliğinin sadece devletin güç kullanımı ile sağlanamayacağını, çoğunluğun rızasının alınarak oluşturulabileceğini ifade eden (Akkaya, 2014: 37) Gramsci'nin üzerinde durduğu temel problem bir toplumda sınıfların veya toplumsal grupların egemenliğe nasıl sahip oldukları ve hegemonyayı nasıl devam ettirdikleridir.

Düşüncelerin nereden geldiği üzerine yapılan bir çözümleme şeklinde ele alınan “ideoloji” kavramının nasıl olup da düşünceler bilimi anlayışından düşünceler sistemi haline dönüştüğü üzerinde duran Gramsci, ideolojiyi toplumsal çelişkileri açığa çıkaran bir unsur olarak ele almıştır. İdeoloji kavramına yapıdan ayrı bir nitelik verilmesini, bazı siyasal çözüm biçimlerinin yapıyı değiştirmek için yetersiz olması

ve bütün ideolojilerin görünüşten ibaret, yararsız bir kavram olarak görülmesi, ideoloji kavramının yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır (Gramsci, 1997: 77-79). Bu analiziyle Gramsci, Marx'ın yapı ekseninde sınırlı kalan çözümlemelerine yeni anlamlar ilave etmektedir.

1.1.1. İdeoloji

On sekizinci yüzyıl aydınlanmacılarından Destutt de Tracy'nin bilinçli düşünce ve fikirlerin kaynaklarını açığa çıkarmak amacıyla düşünceler bilimi olarak tanımladığı ideoloji, günümüze kadar önemli değişimlere uğramış, alt-yapı üst-yapı analizinden hegemonyaya, yapısalcıların dil çözümlemelerinden post-yapısalcıların söylem analizine kadar uzanan karmaşık bir serüven geçirmiştir (Örs, 2009: 1-2).

İdeolojiler genel olarak epistemolojik bir zemine dayanırlar ve özellikle Aydınlanma hareketi ile yaşanan epistemolojik sıçrama, toplumu dönüştüren ideolojiler üretmiştir. Ortaya konulan kuramların çoğunda egemen olan unsur, ideolojinin dünyayı anlamlandırma ve bireye kimlik kazandırma gibi iki önemli işleve sahip olduğudur. Genel olarak tarihsel, kültürel ve psikolojik bir olgu olarak karşımıza çıkan ideoloji, Eagleton'a göre baskıcı bir siyasi iktidarın ayakta kalmasını sağlayan aldatıcı bir düzendir (Eagleton, 1985: 164).

Her toplumun, her siyasal sistemin ürettiği bir ideolojisi vardır. Toplumu bir araya getiren bilinç yine toplumsal varoluş tarafından belirlendiğine göre, ideoloji de toplumsal varoluştan kaynaklanan bilincin bir parçasıdır. Bütün ideolojiler, her zaman ve biçimde otoriteye yöneliktirler ve toplumsal yaşamdan tümüyle çekilmeyi savunmadıkça, siyasal olmaktan kaçınamazlar (Ergil, 2015: 73). Bütün ideolojilerdeki ortak amaç diğer ideolojileri ötekileştirerek tek tip bir ideolojiyi egemen kılmaktır. Politik anlamda muhalif bir özelliğe sahip olan ideolojiler kendi gibi düşünmeyenleri “öteki” sınıfına sokarak onları düşman olarak nitelendirir (Sökmen, 2012: 41). Hegel'in diyalektiğinden hareketle ideoloji, ya var olan bir görüşün içinden çıkar ya da var olana karşı gelişir. Dolayısıyla, ideoloji egemen bir toplumsal iktidarın yeniden üretilmesine katkıda bulunur. Üzerinde durulması gereken nokta toplumsal hareketlerin ideoloji vasıtasıyla nasıl politik bir şiddete dönüştüğüdür (Demir, 2015: 6). Dolayısıyla ideoloji ile ideolojinin yaratıcıları

arasındaki ilişki toplumu yönlendiren radikal çevrenin oluşturulması bakımından son derece önemlidir.

Marksist teoride ideoloji kavramı, en genel anlamıyla “kapitalizmin yarattığı çelişkilerin üstünü örten ve bu çelişkileri görünmez kılarak, insanların bilincinde maddi olarak egemen güçlerin çıkarlarıyla uyumlu bir yaşam bilgisi yaratan bilinç türü” olarak değerlendirilmektedir (Üşür, 1997: 26).

Genel olarak ideoloji kavramı Marx ile birlikte ‘yanlış bilinç’ yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda ideolojiler, egemen sınıf tarafından toplumsal grupları aldatıcı ve var olan düzeni meşrulaştırmak ve bu düzenin sürekliliğini sağlamak için kurulan yanlış bilinç formlarıdır. Bu nedenle Marx için olumsuz bir anlama sahip olan ideoloji kavramı, gerçeğin tersine çevrilmiş bir yansıması olduğu için bireyleri ötekileştirici bir özelliğe sahiptir. Örneğin 11 Eylül sonrası ABD’nin uluslararası toplumu “biz” ve “öteki” şeklinde bir kutuplaştırmaya zorlaması, bireyleri ötekileştirmenin ideolojik bir yansımasıdır. Keza ötekileştirme, görmezden gelmenin daha keskin bir politiğidir. İdeolojinin olumsuz bir anlamla yüklü olmasının nedeni, kavramın felsefi açıdan materyalizmle büyük bir zıtlık içeren idealizmle ilişkili olması ve gücün, eşit ve adaletli olmayan dağılımıyla ilgilidir (Hall, vd. 2014: 23-25).

Marx burada ideolojiyi, insanların yaşadıkları çelişkilerin farkında oldukları bir mücadele alanı içerisinde; egemen güçlerin kendi çıkarını toplumun genel çıkarı şeklinde sundukları ve bu nedenle evrensel düşünceler olarak aktardıkları anlamlar bütünü olarak tanımlamaktadır (Marx & Engels, 2004: 77) Bu çerçevede Marx, ideolojiyi ‘praxis’ kavramı bağlamında üç farklı anlamda ele almaktadır. Birincisi, ideoloji, kendilerini tarihin temeli olarak gören ve insanların ilgisini fiili toplumsal koşullardan başka yöne çekerek baskıcı bir siyasi iktidarın devamına hizmet eden, yanıltıcı veya toplumsal bağları kopartılmış inançlardır. Toplumsal bağlar ne kadar zayıflamışsa ideolojik gerekçelere bağlılık da o derece artar. İkincisi, egemen toplumsal sınıfın maddi çıkarlarını doğrudan dile getiren ve onun yönetimini desteklemeye yarayan fikirlerdir. Bu anlamda ideoloji hegemon güçlerin çıkarlarını toplumun genel çıkarlarıymış gibi sunmaya çalışır. Üçüncüsü, içinde bir bütün olarak sınıf mücadelesinin verildiği ve büyük ölçüde siyasi açıdan devrimci güçlerin doğru

bilincini de içeren kavramsal formların tamamını kapsayan bir anlama sahiptir (Marx & Engels, 2004: 75-78) ki; böylece ideolojik alt yapının sürekliliğine hizmet eden bir araç olarak karşımıza çıkar.

Üretilen ideolojiler, kendilerinin de içinde bulundukları ve bir sınıfın üstünlüğüne dayalı var olan toplumsal-politik düzeninin koşullarının idealleştirilmesinin ürünüdür. Dolayısıyla var olan düzenin meşrulaştırılması ve sürekli kılınması işlevini üstlenen ideoloji, toplumu tarihsel süreçteki bütünlüğüyle kavramaya değil, egemen sınıfın egemenliğini sürdürmeye yönelmektedir. Bu paralelde, yalnızca egemen sınıfın çıkarlarını toplumun genel çıkarları olarak sunmaya çalıştığı için ideoloji Marx tarafından ‘yanlış bilinç’ olarak değerlendirilmektedir (Parlak, 2005: 25; Üşür, 1997: 26-27). Bu anlamda bütün fikirler değil, yalnızca toplumsal çelişkilerin gizlenmesine aracılık eden fikirler ideolojiktir (Parlak, 2005: 27) ve bu ideolojik süreç içerisinde propaganda önemli bir işleve sahiptir. Nihayetinde her bir ideoloji idealist olduğu varsayılan bir düşünceye atıfta bulunur.

Egemen sınıf ve egemen ideoloji arasındaki ilişkinin kaynağını egemen sınıfın üretim araçlarını kontrol etmesi olarak gören Marx için ideoloji kavramı üstyapıdan altyapıya doğru söylemler yoluyla transfer edilir ve kapitalist ekonominin kendine ilişkin yanlış algılar üreten bir işlevine dönüşmektedir (Hall vd., 2014: 26-28).

Bir düşüncenin ideolojik olabilmesi için, toplumsal pratik içinde var olan insanların sınırlı maddi pratik biçimleri ve toplumsal ilişkilerinden kaynaklanan ve esasen bu pratiğin içindeki çelişkileri görmelerini engelleyen bir niteliğe sahip olmalıdır. Benzer şekilde dini radikalleşmenin yanlış empoze ettiği fikir ve düşüncelerin, bireyler tarafından algılanamamasının nedeni, ideolojinin alt yapı ve üst yapı unsurlarıyla birlikte hareket ederek kontrolü doğrudan sağlamasıdır. “Bireyin ideolojiye bağlanması, iradesini gönüllü olarak ona teslim etmesi anlamına gelir ki; bu şekilde o ideolojinin nesnesi haline dönüşür. Tek merkezli düşünce, giderek tek doğrulu düşünceye dönüşebilmektedir.” (Sökmen, 2012: 43). Bu bağlamda politik, kültürel ve ideolojik süreçlerin, kapitalizmin kendini yeniden üretmesine katkıda

bulunduğu düşüncesi, kavramın kuramsal temelde yeniden ele alınmasının en önemli gerekçesi olmaktadır (Parlak, 2005: 23-26).

Benzer şekilde Althusser de, her ideolojinin işlevini somut bireyleri özne haline getirmek olarak görür ve Althusser'e göre ideolojinin en temel özelliği, insanları yaşamın her alanında özerk olduğuna inandırmasıdır. Bu nedenle ideolojiler kuramsal olarak bireylere dayatılan yapılardan ibarettir (Sökmen, 2012: 44). Bu bağlamda ideoloji, özneyi hem inşa etme hem de tanıma sürecidir. İdeolojiden bir eylem aracı gibi yararlananlar, kendilerinin iktidar olduklarını düşündükleri andan itibaren ideoloji tarafından ele geçirilmişlerdir (Althusser, 2003: 284). Althusser'in analizinde yer alan "devletin baskı aygıtları" Gramsci'deki "politik toplum" a, devletin ideolojik araçları ise "sivil toplum" a karşılık gelir (Sucu, 2012: 32-34).

Eğer toplumsal bir grup, ideolojik düzeyde homojenliğini tam anlamıyla gerçekleştirebiliyorsa praxisin dönüşüm koşulları da gerçekleşmiş demektir (Macciocchi, 1991: 47-51). Gramsci'nin, kapitalizmin açık bir şiddet ve baskı uygulamadan nasıl var olmaya devam ettiği ve kitleleri yönettiği sorusuna aradığı cevap, egemen ideoloji ve hegemonya kavramları açısından ideoloji kavramının yeniden ele alınmasını gündeme getirmiştir (Üşür, 1997: 25).

Kavramı yeniden ele alan Gramsci'ye göre ideoloji, toplumsal yapıdan ayrı düşünülemez ve onu değiştirebilecek gücü de içinde taşımaktadır (Bostanoğlu & Okur, 2009: 50). İdeoloji kavramı Marx'ta olduğu gibi olumsuz anlam yüklü değildir. Gramsci'de pozitif veya nötr bir anlama sahip olan ideoloji, "yanlış bilinç" düşüncesinin ötesine geçip, toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesini sağlayan 'egemen ideoloji' olarak ele alınmakta ve toplumsal yeniden üretim sürecinin bütünüyle kontrol edilebilmesini sağlayan hegemonya kavramı ile birlikte değerlendirilmektedir (Gramsci, 1986: 14). Hegemonik bir süreçte egemen ideolojiler topluma yön vermektedir. Çünkü Eagleton'un belirttiği üzere, her egemen ideoloji egemenliğini devam ettirebilmek için yönettiği sınıflara yeterince 'anlam' sunmak durumundadır (Eagleton, 1985: 71-72).

Gramsci, ideolojileri 'organik ve geleneksel ideolojiler' olmak üzere ikiye ayırır. Organik ideolojiler, kapitalist toplumdaki egemen sınıfın iktidarını sağlayan ve bu iktidar etrafında toplumsal bütünleşmeyi sağlayan ideolojik yapılanmalar veya

özneleri oluşturmaya yönelik pratiklerdir (Gramsci, 1997: 79). Belli bir toplumsal yapıda bütünlüğü sağlamak için gerekli olan bilinç formlarını biçimlendirir ve toplumu bir arada tutabilmek için yapısal bir zorunluluk olarak görülür.

Geleneksel ideolojiler ise, kişisel spekülasyonlar olarak tanımlanabilecek tasarımlardır. Örneğin, çoğunluğu Müslüman olmayan yabancı savaşçıların, İslam'ı referans alan fakat İslam ile ilgisi olmayan radikal bir terör örgütüne katılımı ve ilginç bir şekilde yine Müslümanlara karşı savaşmaları, kurgulanmış ideolojinin tasarlanan toplumlara bir uyarlamasıdır. Kapitalist üretim pratiği içinde oluşan bu süreç, sadece eğilim olarak, ancak ideolojik bir şekillendirmeyi zorunlu kılar. Fakat bu ideolojinin kurulması, ideolojik pratik içindeki toplumsal grupların karşılıklı çatışma ve uzlaşma pratiklerine bağlıdır. İdeoloji, sadece üst yapısal alanda işleyen toplumsal bir pratik olmaktan çok, üretim süreçlerinin şekillenmesinde işlevsel olan ve bu sayede altyapı ile üstyapının uyumunu sağlayan temel toplumsal pratiktir (Parlak, 2005: 23).

Gramsci'ye göre, belli bir yapı için zorunlu olan üstyapı veya belirli kişilerin keyfi bir şekilde kurgulayıp ürettikleri anlamsız teorilere ideoloji denilmesi (Gramsci, 1997: 78) ideoloji kavramının önemini yitirmesine neden olmaktadır.

Ayrıca Gramsci, ideolojiler ve kurumlar arasındaki ilişkide, ideolojilerin birincil, kurumların ise ikincil durumda olduğunu, kurum-ideoloji ilişkisine de güç ve rızanın karşılık geldiğini söyler ve bu noktada Marx' tan ayrılır (Portelli, 1982: 60). Politik ideoloji, yönetilenler açısından salt yanılsama, kandırmaca iken; yönetenler açısından istekle ve bilinçle yapılan aldatmadır (Macciocchi, 1991: 44-47).

Gramsci'ye göre, hâkim grubun yönetici konumunu kazanması, yüksek bir senteze, “kolektif irade”yi temsil eden entelektüel ve ahlaki liderliğe erişmesine bağlıdır. Egemen sınıfın kolektif iradeyi oluşturma sürecinde bağımsız bir entelektüeller sınıfı yoktur. Her sosyal grup kendi entelektüel sınıfına sahiptir veya böyle bir sınıf meydana getirme eğilimindedir (Okur, 2015: 139). Bu noktada Gramsci, organik entelektüelleri “meşrulaştırma uzmanları” şeklinde tarif etmektedir. Bunlar yönetici grubun kültürüyle, ikincil kitlelerin kültürleri arasındaki çelişkiyi çözerek, mevcut güç yapısını müttefik veya ikincil gruplar için (Okur, 2015: 140) meşrulaştırmaktadır. Keza, yabancı savaşçıların belirli çatışmalara katılımında, farklı

ideolojik, dini veya politik temellere dayanan unsurlar, etnik ve kültürel farklılıklara rağmen kimlik, ideoloji ve alt-kültür vasıtasıyla sosyolojik bir zemine oturtulur (Özer, 2016: 221). Farklı kimlik aidiyetlerine sahip bireyler, hegemon gücün sahip olduğu ideolojik araçlarla yönlendirilirler. Yönlendirme işlevinde önemli bir konuma sahip olan ve hegemonyacı sınıfa organik bir biçimde biat eden entelektüeller, hizmet ettikleri grubun arzularının toplumun tamamının çıkarlarıyla uyumluluk arz ettiği (Okur, 2015: 140) algısını yaratarak ideolojik alanın dönüştürülmesinde kilit bir role sahiptirler.

Bu açıdan Gramsci, bilgi üretim teorisini kimlik ve çıkarlarla ilişkilendirerek (Okur, 2015: 141) kuramların nasıl her zaman birilerine ve bir amaca hizmet ettikleri çözümleyerek, eleştirel kuramın kökenlerine katkıda bulunmaktadır.

1.1.2. Sivil Toplum/Politik Toplum

Praxis felsefesinde sivil toplum kavramı, üretici güçlerin belirli bir gelişme aşamasında, bireylerin maddi karşılıklı ilişkilerinin tamamını kapsayan, üretimin ve bu karşılıklı ilişkinin doğrudan bir sonucu olan ideolojik üst yapının temelini oluşturan toplumsal örgütlenme şeklinde ele alınmıştır (Marx & Engels, 2004: 114). Oysa Gramsci'nin ideoloji kavramı ile birlikte ele aldığı devlet ve sivil toplum ayrımı tamamen metodolojiktir. Hegemonyanın oluşturulma sürecinde rıza ve zorlama mekanizmaları birbirleriyle bütünleşmektedir. Politik toplum biçimsel devlet aygıtı şeklinde değerlendirildiğinde, Gramsci'nin genişletilmiş devleti, sivil toplumu da içine almaktadır (Okur, 2015: 142).

Gramsci'ye göre sivil toplum, devletin resmi ilişkilerinin dışında gelişen, üretim etkinliğinin dışında kalan ve özel olarak adlandırılan kurumların hepsini oluşturmakla kalmaz aynı zamanda egemen grubun toplum genelinde uyguladığı hegemonya işlevine karşılık düşer (Dural, 2012: 313-314). Marx, sivil toplumu bir "kötülükler alanı" olarak düşünürken, Gramsci, devlet ile sivil toplum alanının aslında iki farklı tür iktidar ilişkisine karşılık geldiğini iddia eder. Bu nedenle Gramsci, devletin, sahip olduğu ideolojik aygıtları ile toplumu dönüştürdüğü alan olan sivil toplumu, Marx'ta olduğu gibi altyapısal değil 'ideolojik üstyapı bütünlüğü' olarak ele almaktadır (Parlak, 2005: 41-42).

Gramsci'nin genişlemiş devletinin içinde politik toplumla kaynaşan sivil toplum, kimlik oluşumunun, ideolojik mücadelenin, entelektüellerin faaliyetlerinin ve hegemonyanın (Gramsci, 1997: 147-152) iç içe geçerek bütünleştiği bir alandır. Bu nedenle, ideolojik alanın toplumun en alt birimlerine kadar yayılması ve sivil toplumu harekete geçiren entelektüel uzmanların söylemleri, bireysel ve toplumsal grupların radikalleşmesine neden olabilir. Bireylerin bilinç kazanarak politik alanla ilk temas kurduğu sivil toplumda, çıkarlar eklemlenerek ideoloji ile genişletilebilmektedir. Örneğin 11 Eylül sonrası “terörizme karşı savaş” adı altında yürütülen politikalar, Selefi-Cihatçı grupların kümelenmesine yol açarken karşı hegemonyanın yaratılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Hem yatay hem de dikey hiyerarşik bir düzene sahip olan devlet ise, zoru ve baskı alanını temsil eden politik toplumdur. Bu alan, sivil toplum alanındaki rıza üretme sürecinin (hegemonyanın) tersine, baskının bizzat kullanıldığı süreç olarak karşımıza çıkar (Parlak, 2005: 40). Sivil toplum ise politik toplumun ideolojik ve eğitsel işlevlerini yerine getirdiği hegemonyanın kullanım alanıdır. Bu aşamada Gramsci'nin entelektüel aydınlar olarak değerlendirdiği aydınlar da üzerlerine düşen rolü sivil toplum içerisinde oynamaktadırlar. Üzerinde durulması gereken nokta, politik toplumun nasıl olup da kapitalizmin baskı ve şiddet içeren boyutunun yanı sıra, bu baskıyı meşru ve görünmez kılarak sivil toplum alanında kitlelerin onayına dayalı bir entelektüel ve moral egemenliğe olanak sağladığıdır. Bu sorunun cevabı bize “Bir toplumda sivil toplum ne kadar gelişirse, hegemonyanın da o kadar yaygınlaşacağı” sonucunu verir. Yani hegemonya varsa baskı aygıtları ya iyiden iyiye gereksizleşmiş ya da gizlenebilir bir konum kazanmış” (Dural, 2012: 315-316) demektir.

Sivil toplum, elit bir grubun toplumun tamamı üzerindeki kültürel ve politik egemenliği olduğuna göre toplumun ideolojik yönetimi; ideoloji, ideolojik yapı ve ideolojik aygıt düzeyi ile sağlanır (Bağla, 1991: 84-86). Gramsci'nin tasarlanmış toplum olarak adlandırdığı devletsiz toplum, sivil toplumun ve hegemonyanın genişlemesi ile ortaya çıkar ki; politik toplum tarafından işgal edilen tüm alanlar, hegemonya sürecinin genişlemesiyle doğmaktadır. Devlet ise sivil toplum ile politik toplumun, hegemonya ile egemenliğin diyalektik bütünlüğüdür (Portelli, 1982: 61-

62). Ancak bu bütünlük sağlandığı takdirde, iktidarı elinde bulunduran sınıf, toplumsal grupların kendi kendini yönettiğine ilişkin algısında başarılı olur.

1.1.3. Tarihsel Blok

Sosyo-ekonomik alanı oluşturan ‘altyapı’ ile politik ve ideolojik öğelerin oluşturduğu ‘üstyapı’ organik bir bütünlük içerisinde tarihsel bloğu yaratır. Dolayısıyla sadece bütünleyici bir ideoloji sistemi, yapıdaki çelişkiyi akılcı bir biçimde yansıtır (Gramsci, 1997: 148-149; Akkaya, 2014: 38). Tarihsel blok analiziyle Gramsci, iki üst yapısal düzey belirlemektedir. Gramsci’ye göre bu iki düzey, hem yönetici grubun toplumsal yapının tümü üzerinde uyguladığı “hegemonya” işlevine, hem de devlet ve hukuksal iktidar yoluyla uygulanan “doğrudan egemenlik” işlevine karşılık gelmektedir (Portelli, 1982: 25-26). Yapı ve üstyapı belirleme aşamasında organik zıtlıklar ilişkisi birbirlerini etkilemektedir (Dural, 2012: 315-316).

Üst yapının karmaşık içeriği toplumsal üretim ilişkilerinin bir yansımasıdır. Diğer bir ifadeyle, tarihsel blok içerisindeki alt yapı ile üst yapı, içerik olarak gördüğü maddi güçler ile biçim olarak değerlendirdiği ideolojilerle eklemlenmektedir. Bu diyalektik süreç, toplumsal grupların bilinç ve eylemlerinin karşıt ideolojik güçlerin hegemonyası altında şekillenmesine neden olmaktadır. Örneğin küreselleşmenin örgütlenme ağını güçlendirmesine bağlı olarak ideolojik unsurlarla radikalleştirilen yabancı savaşçılar, hegemonik eklemlenmenin tipik bir örneğini oluşturur.

Gramsci’nin iradeden bağımsız, tamamen kendiliğinden bir içeriğe sahip yapıya bağlı toplumsal ilişkiler analizinde, her şeyden önce aynı toplumsal gruptan olanlar arasında bir çıkar birliğine geçiş de gözlenmektedir (Dural, 2012: 316). Gramsci’ye göre bu toplumsal gruplar, bütün üretim güçlerini geliştirmeden veya daha yüksek yeni üretim ilişkileri bunların yerini almadan yapılar üzerindeki süreklilik ortadan kalkmaz (Gramsci, 1997: 149). Bu bağlamda Gramsci, üstyapının belirleyicilik rolünü sivil toplum ve hegemonya kavramları çerçevesinde açıklamaya çalışır. Gramsci bunun öncesinde altyapı ile üstyapının birleştiği bir yer olarak egemen grup etrafında oluşan istikrarlı koalisyonları “tarihsel blok” olarak

adlandırmaktadır (Gramsci, 1997: 147-148). Ancak tarihsel bloğu oluşturan ögeler arasındaki ilişki, Marx'ta olduğu gibi eşitsiz ve sosyo-ekonomik yapının ideolojik-politik üstyapıya egemen olduğu tarzda bir ilişki değildir. Tarihsel bloğu oluşturan sivil toplum ile politik toplum arasındaki ilişki, eşit derecede belirleyici olan diyalektik ve organik bir ilişkidir (Portelli, 1982: 4-5).

Diğer yandan, bilgi üretimi ve eğitim, hem devlet iktidarına sahip olan tarihsel bloğun hem de karşı hegemonya oluşturmak için yeni bir tarihsel blok inşa etmeye çalışan grupların sivil toplum alanında yürüttükleri mücadelede önemli işlevlere sahiptirler (Okur, 2015: 138). Bu nedenle, politik kurumlar, ideoloji, din ve kültür gibi unsurlar, tarihsel blok içerisinde birlikte yer alabilir (Akkaya, 2014: 38).

Bir tarihsel bloğun oluşumunda ulusal ve küresel düzeydeki ideolojik iklim de etkilidir. Özellikle, medya ve eğitimdeki gelişmeler (Okur, 2015: 139) kapitalist sistemin çatışmalı ve çelişkili güçlerini bir arada tutan bir mekanizma işlevi görür. Bu mekanizma da sistemin ögeleri arasında 'organik bir bağ' yaratarak sistemin yeniden üretimini sağlamaktadır. Kapitalist sistem de, bu sayede bir egemen ideoloji yaratabilmekte ve yaşadığı krizden kurtulabilmektedir (Parlak, 2005: 37-39).

1.1.4. Hegemonya

Hegemonya kavramı, Gramsci'nin Marksizm'e getirdiği temel bir yenilik olmasının yanı sıra kapitalizmin yaşadığı krizleri bekleyerek egemenliğin elde edilemeyeceğini, aksine hegemonya için verilen mücadelenin alt yapı ile üst yapıyı belirleyen bir süreç olması bakımından önemlidir. Gramsci, sivil toplum ve devlet arasında kurduğu ilişkiyi tarihsel blok kavramı aracılığıyla hegemonyaya bağlamaktadır. Hegemonya kavramı, Gramsci'nin siyaset ve ideoloji ile ilgili düşüncelerinin örgütleyici temeli olduğu için, Gramsci'deki ideoloji kavramının hegemonya bağlamında düşünülmesi gerekmektedir (Parlak, 2005: 45).

Hegemonya kavramı Lenin tarafından sınıflar arası bir politik ittifak stratejisi olarak kavramlaştırılırken Gramsci, bu kavramı 'egemen sınıfın egemen olma pratiği' olarak ele almakta ve egemen sınıf ile yönetilen sınıf arasındaki çelişkilerin

ortaya çıkarılmasını sağlayan bir kavram olarak değerlendirmektedir (Gramsci, 1997: 28).

Gramsci, hegemonya kavramını “egemen ideolojinin bütün sınıflara yayılması anlamında kullanmaktadır ve bu anlamda hegemonya, ekonomiden ziyade ideolojinin ve özellikle de kültürün ön plana çıktığı bir yapı olarak kabul edilmektedir.” (Şener, 2014: 406). Gramsci’nin hegemonya analizinde kültür unsuruna ayrı bir önem vermesi, praxis felsefesini özgün bir noktaya taşıma isteği ile yakından ilişkilidir. Sistemin gerçek gücü yönetici sınıfın şiddetinde veya devlet örgütünün zorlayıcı kuvvetinde değil, yöneticilere ait olan dünya kavramının yönetilenler tarafından kabul edilişindedir. Egemen sınıfın iradesi ‘ortak duyu’ haline gelene kadar (Koçak, 2009) pasif durumdaki toplumsal grupların onayı, basitleştirilmiş bütünleşme süreçleri içerisinde eritilir.

Gramsci, hegemonya çözümlemesi ile ideolojiyi, “sistematik olarak tanımlanan bir düşünce olmaktan kurtararak, onu toplumsal mücadele ve uyum pratikleri içindeki kolektif öznelerin kendilerini sürekli yeniden temsil etmeye çalıştıkları dinamik alanın çözümlemesi” (Üşür, 1997: 37-38) ile birlikte değerlendirmektedir.

Eklemleyici bir pratik olarak hegemonyanın amacı, önce somut bir toplumsal düzenin temelini oluşturacak biçimde sorunlar üretmek, daha sonra inşa süreci ile bu sorunları sürekli tekrarlayarak, yeniden yaratarak, duruma göre değişikliğe uğratarak karşıt bir ideoloji yaratana kadar sabitlemektir (Parlak, 2005: 50). Keza bu durum kapitalizmin kriz, savaş/mücadele ve zafer üçlemesinin temelini oluşturur. Bu bakımdan hegemonya kavramının analizi, toplumun karşı karşıya kaldığı aldatmacaların farkına varabilmeleri açısından kritik bir öneme sahiptir.

“Hegemonya, farklı ve karşıt sınıflar arasında çatışma ve uyumun yarattığı, doğrudan hiçbir sınıfın maddi çıkarlarına indirgenemeyecek bir sentez konumundadır. Hegemonik mücadele içinde kurulmuş ideolojik öznelerin açık, gözlenebilir bir sınıfsal aidiyetleri olamaz.” (Portelli, 1982: 27-28). Hegemonyanın yaratılması, ortak iradeyi oluşturacak bir dünya görüşü yaratmak için ideolojik alanın dönüştürülmesine aracılık eder. Örneğin ABD, düşman imajı yaratma amacıyla ortaya koyduğu kimlik inşa sürecinde, “özne” nin oluşumunu “öteki” üzerine, “öteki”ni tanımlayan unsurları da “var olan düzeni bozma potansiyeline sahip özneler” olarak kurgulamıştır (Arpacı, 2018: 270). Bu bakımdan, bir hegemonya aygıtının kurulması; yeni bir ideolojik alan yaratabildiği ölçüde

felsefi bir olgudur. Kurgulanan egemen ideolojinin etkilerine maruz kalan toplumsal gruplar ise, bu baskıdan kurtulabilmek için altyapılar ile üstyapılar arasındaki çelişkileri çözme mücadelesi vermektedir (Macciocchi, 1991: 58-61). Bu nedenle hegemonya, Gramsci'ye göre toplumun her kesiminde belirli bir üstünlük kurma mücadelesi olarak ele alınmakta ve egemen sınıfın egemen olma pratiği olarak tanımlanmaktadır. Zira, Gramsci'ye göre hakimiyet, ideoloji, kültür ve ortak değer yargılarını göz ardı eden ve zora dayalı bir anlamı simgelerken, hegemonya, alt toplumsal grupların, egemen sınıfın liderliğini gönüllü olarak kabul etmesi ve bu liderliğin meşruiyetine doğrudan inanmalarıdır.

Tarihsel blok içerisinde yer alan ilişkilerin yeniden düzenlenmesini sağlayan hegemonya, hem baskı unsurunu arka plana itmekte hem de onun gizlenmesini sağlamaktadır. Zira devlet, “zorlama aygıtlarını gerektiğinde hegemonik sistemi tekrar sağlamak, korumak veya direnenleri baskı altında bulundurabilmek için ileri bir tarihte kullanmak üzere saklar” (Gramsci, 1997: 148). Ancak bu şekilde, karşılıklı çıkarlar ve ortak ideolojik aygıtlar vasıtasıyla hegemonik bir alan oluşturur.

Hegemonya, toplumun genelini etkileyebilen entelektüel aydınlarca ortak iradenin yaratılması ve egemen sınıfın egemenliğine karşı olan grupların devşirilmesi ve tarafsızlaştırılmasıyla oluşturulur. Böylece, hegemonyada toplumun tüm kesimlerinin çıkarlarının temsil edildiği algısı yaratılır. Bu aynı zamanda, toplumun ortak duygusu olarak adlandırılır. Böylece, politik hegemonya baskı ve onayın bir sentezi haline dönüşür (Portelli, 1982: 17). Dolayısıyla hegemonya kavramı, egemen sınıfın karşıt sınıfları gönüllü yönetmesine imkân veren “ideolojik bağlılık” (Üşür, 1997: 37-38) olarak ifade edilmektedir.

Bu bağlamda, entelektüel önderlik, ideoloji aracılığıyla tarihsel bloğu birleştirip toplumun tamamına hitap eden bir irade oluşturmaktadır. Daha basit bir ifadeyle hegemonya “rızanın örgütlenmesi olarak” veya “bağımlı bilinç biçimlerinin şiddet veya zora başvurulmadan inşa edildiği süreçler” olarak (Parlak, 2005: 46) değerlendirilmektedir. Böylece, baskı unsurunu doğrudan kullanabilen devlet, sahip olduğu egemenliğin, çoğunluğun rızasına dayandığı izlenimini vermeye yönelir. Bu süreçte, kamuoyunu temsil ettiği iddia edilen ve ideolojinin yapay bir biçimde oluşturularak yeniden üretilmesine aracılık eden ana-akım medya ve kitle iletişim

araçları, egemen ideolojinin bizzat kendisini meşrulaştırmak için tüm imkânlarını seferber etmektedir. Örneğin halkın meşru olarak kabul etmediği durumlarda devlet önleyici bir tedbir olarak önce uygun bir kamuoyu yaratır, yani sivil toplumu oluşturan unsurları örgütleyerek tek bir merkeze bağlar. Medya aracılığı ile sanal bir düşman imgesi yaratarak, toplumda bir korku düşüncesi oluşturur ve böylece toplumu ‘merkez’den çıkan düşünceler çerçevesinde etkileyerek hegemonyasını oluşturur (Parlak, 2005: 48). Örneğin, terörizmin radikal ideolojik bir yapıya büründürülmesinde hem bireylerin hem de toplumsal grupların, kapitalizmin korku-rıza sarmalında nasıl ideolojik topluluklara dönüştükleri ancak hegemonya çözümlemesi ile mümkündür. Radikalleştirilen bireylerin yalıtıldığı bu alanda, hegemonya politik bir ideoloji olmadan önce kültürel ve moral yönetim durumundadır (Dural, 2012: 316-317).

Hegemonya, ideolojik bir mücadele alanı içinde tanımlandığı sürece, egemen sınıfın görmezden geldiği kültürel değerlerin inşa edilmesi karşı-hegemonyanın da ortaya çıkmasına neden olur (Cox & Sinclair, 2016: 378-381). Örneğin, karşıt ideolojik alanın yaratılması bakımından ABD, Ortadoğunun 11 Eylül sonrası dönüştürülmesi sürecinde, demokratik olmayan yönetim mekanizmalarının İslami grupları sistemin dışına ittiğini, ılımlı ve barışçıl bu grupların yönetime katılımını engelleyen sistemin, bölgede radikalleşmeyi artırabileceğine ilişkin bir dış politika uygulamaya geçirmiştir. Böylelikle, Suriye krizi patlak verdiğinde, içsel unsurları kullanarak meşruiyet sağlayan örgütler genel kabul görmüş, Gramsci’nin tasvir ettiği aydınlarca ortaya çıkış gerekçeleri haklı görülmüştür.

Bir toplumsal sınıfın hegemonik bir egemenlik geliştirebilmesi, kapitalizmin yapısal bir özelliği olmaktan çok, kapitalist yapıların ekonomik olarak sınıflara sunduğu ideolojik bir iktidar olanağıdır. Çeşitli sivil toplum kurumlarıyla etkili olan üst yapılar, birey ve uygarlık tipleri yaratarak kapitalizmin egemenlik alanını genişletirler. Sadece yeni bir devlet aygıtı yaratmak ve toplumu dönüştürmek için ortak iradenin oluşmasını amaçlamaz, aynı zamanda “yeni bir dünya düzeni” kurma düşüncesinin genişletilmesi ve yaygınlaştırılmasını da amaçlar (Parlak, 2005: 47).

Hegemonyanın yaratılması aslında, ortak iradeyi oluşturacak bir dünya görüşü yaratmak için ideolojik alanın dönüştürülmesidir. Bu anlamda ideoloji,

özneleri oluşturmaya yönelik bir pratiktir. Öznelerin kurulma pratiği olarak hegemonya, farklı sınıfların dünya görüşlerinin eklemlenmesi ve yöneten sınıfla yönetilenler arasında bir tür ideolojik homojenliğin kuruluşudur. Hegemonik ideoloji ise, bir ideolojik içerme ve özümseme olarak bu temel sınıfsal ilke etrafında, farklı sınıfların dünya görüşlerine ait öğelerin bir eklemlenmesidir (Gramsci, 1986: 333-334).

Dolayısıyla, hegemonik sistemin kurulması, kapitalist bir sistemde egemen bir sınıfın diğerlerini yanına alarak, politik topluma yeni bir ideolojik alan yaratır ki; bu ideolojik alan bilinç düzeyinde birbirini takip eden felsefi bir süreci tetikler. Bu bağlamda hegemonya, sınıflar arası çatışma ortamlarındaki mücadele pratiği içinde ulaşılan ve sistemin bir bütün olarak yeniden üretilmesine imkân veren ideolojik bir sentezdir.

1.2. ELEŞTİREL KURAM, COX VE HEGEMONYA

1.2.1. Eleştirel Kuram ve Cox

Geleneksel yaklaşımlar, uluslararası ilişkileri temel ve tek aktör olarak devletlere; devletleri de maddi güçlerine; dünya düzeninin yapısını da maddi güçlerin türevi olan güç dengesine indirgeyerek çözümlemeye çalışmaktadır (Bostanoğlu & Okur, 2009: 45). Örneğin, Realizm uluslararası ilişkileri bu şekilde bir güç mücadelesine indirgerken, bunun ulus-devletler tarafından yürütülen bir süreç olduğunu ileri sürmekte ve bu anlamda her devletin, iç yapısından bağımsız olarak, aynı şekilde davranacağını kabul etmektedir (Uzgel, 2004b: 33). Buna karşın Eleştirel Kuram, Marx ve Gramsci'de temellerini bulan politik-ekonomi yaklaşımını kullanarak Realizme bir alternatif sağlamasının yanı sıra modernizmi sorgulayan ve uluslararası ilişkilere etik bir boyut katma iddiasını da taşıyan sosyal bir teori olarak ortaya çıkmaktadır (Uzgel, 2004b: 37-39).

Uluslararası İlişkiler disiplinine Robert Cox, Richard Ashley, Andrew Linklater, Mark Hoffman, Jim George ve Stephan Gill gibi yazarlar aracılığıyla giren Eleştirel Kuramın, uluslararası ilişkileri analizindeki ilk özelliği, pozitivistin dogmatik verilerine karşı çıkmasının yanında, paradigmlar arası tartışmada dışlanmış olanı dikkate alarak (Keyman, 2000b: 228-230) çıkar amaçlı ontolojik politikalara ayak uydurmak yerine bilinç düzeyinde epistemolojik farkındalık yaratmaya odaklanmasıdır. Örneğin, Yeni Dünya Düzeni ile Tarihin Sonu ve Medeniyetler Çatışması tezlerini, doğrudan ABD hegemonyasının ihtiyaçları doğrultusunda üretilmiş çalışmalar olarak (Uzgel, 2004b: 34) değerlendirirken, bilinçlere hitap etmeyi hedeflemiştir.

Gramsci'ye ait kavramlar vasıtasıyla bugünkü uluslararası ilişkiler kuramının yeniden gözden geçirilip düzeltilmesini sağlayan (Keyman, 2000b: 230-231) Cox'un kullandığı anlamıyla ontoloji, varlığımızın temel parametreleri (Cox & Sinclair, 2016: 87-88) olmasının yanında belirli tarihsel şartları anlamaya ve söz konusu durumda eylemde bulunmaya yardımcı olan unsurları açığa çıkarma girişimidir. Cox' göre bir kuramın temel görevi söz konusu problemlerin farkına varmak ve zihnin karşılaştığı çelişkileri çözümlemeye odaklanmaktır. Bu bağlamda kuram iki farklı amaca hizmet edebilir. Birincisi, problemleri çözmeye rehberlik etmek ki bu

bakış açısı mevcut düzenle uyumlu belirli kesimlere ve sınıfsal çıkarlara hizmet eder ve ele aldığı değişkenleri nesneler olarak dikkate aldığı sürece metodolojik olarak yetersizdir. İkincisi, kuramlaşma sürecine odaklanarak dünyadaki egemen düzene mesafe koymak ve düzenin nasıl ortaya çıktığını sorgulamak ki bu anlayış bizi eleştirel kurama götürür. Böylece, Eleştirel Kuram tekil yargılara değil hem parça hem de bütünü ilgilendiren değişim sürecine odaklanır. Mevcut düzenden farklı bir sosyal ve politik düzenin inşa edilmesini kapsayan alternatif bir yaklaşım önerir. Bu bağlamda Cox kuramları, dünyayı olduğu gibi ele alan ve belirli egemen sınıfların problemlerinin çözümüne hizmet eden “problem-çözücü kuramlar” ile mevcut dünyanın olası gelişimine alternatif düzenlemeler öneren “Eleştirel Kuram” olmak üzere ikiye ayırır (Cox & Sinclair, 2016: 87-90).

Cox’un inşacı bir yaklaşımla işlevsel hale getirdiği öznelarasıcılık, dünya düzeninin yeni ontolojisi hakkındaki düşüncelerinin beslendiği epistemolojik zemini tamamlamaktadır (Bostanoğlu & Okur, 2009: 82). Özneler arası anlamlar belirli bir tarihsel yapı üzerinden oluşturulabilir ve sosyal düzenin ortak zeminini kurarak çeşitli kolektif imgeleri bir araya getirebilir (Cox & Sinclair, 2016: 99). Cox’a göre yeni bir ontolojiye ihtiyaç duyulmasını gerektiren dönüşümler şu şekilde sıralanabilir. Birincisi, Sovyetler Birliğiyle birlikte iki kutuplu dünya düzeninin çöküşü ve ABD’nin bir süper güç olarak doğuşudur. İkincisi, kapitalizmin zengin ile fakir arasındaki uçurumu büyütme yönündeki sürekli eğilimidir. Üçüncüsü, etnik, dini, ulusal veya kültürel kimliklere yapılan vurgunun yeniden güçlenmesidir (Cox & Sinclair, 2016: 106-110).

Bu çerçevede Eleştirel Kuramın temel ilkeleri şu şekilde özetlenebilir. “Birincisi, eylem mutlak özgürlük ile değil; problemiği oluşturan bir “çerçeve” içinde meydana gelir. Eylem çerçeveleri ya da tarihsel yapı kavramı belli kuvvetlerin düzenleniş biçimidir. Kuramın başlangıç noktası, kurama gerek duyulmasına yol açan problemiğin farkına varılmasıdır. İkincisi, problematik sadece eyleme değil aynı zamanda teoriye de biçim vermektedir. Üçüncüsü, problematik zamanla değişse bile kuram bu değişimi anlayabilmek ile de yükümlüdür. Dördüncüsü, problematik belirli fikirler, maddi koşullar ve kurumlar arasındaki tutarlılığı ortaya koyan bir tarihsel yapıdır. Son olarak, eylemin içinde yer aldığı çerçeve veya yapı, yeniden üretim koşullarına ilişkin bir yaklaşımla ve dönüşümün ortaya çıkmasını sağlayabilecek çelişkilerin gözlemlenmesi ile çözümlenecektir.” (Cox & Sinclair, 2016: 97). Bu noktada kastedilen tarihi yapılar kavramı, Cox’a göre

Eleştirel Kuramın işleyebilmesi için kullanılması gereken zihinsel bir araçtır (Cox & Sinclair, 2016: 98).

Eleştirel Kuram, epistemolojik olarak kapitalist toplum biçimine ve kapitalizmle eşdeğer gördüğü pozitivist bilginin tek meşru bilgi oluşuna (Hoffman, 1987: 237) karşı çıkar. Çünkü bir kuram var olan düzene ilişkin bir eleştiri getirmiyorsa, onu destekliyor ve meşrulaştırma işlevine hizmet ediyor demektir (Uzgel, 2004b: 39). Bu bağlamda, teori, gerçekliği hem izlemekte; hem de ondan önce gelerek onu biçimlendirmektedir (Bostanoğlu & Okur, 2009: 55).

Cox'un epistemolojisinde dış çevre ile zihinsel süreçler arasındaki karşılıklı etkileşim, (Okur, 2015: 134) kuramsal temelin çıkış noktasıdır. Cox'a göre kurumsallaşma ile Gramsci'nin hegemonya analizi arasında yakın bir bağ vardır. Kurumsallaşma belirli bir düzenin ortaya çıkması, sürekli hale gelmesi ve mevcut güç ilişkilerini açığa çıkarması bakımından bir araçtır (Cox & Sinclair, 2016: 99). Cox, ortaya koyduğu bu epistemolojik yenilikle, iktidar ile bilgi/kuram oluşumu arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Buradaki amaç, disiplindeki kuramsal bilginin üretilmesiyle ABD hegemonyası arasındaki ilişkinin (Uzgel & Bedirhanoğlu, 2015: 120) ortaya çıkarılmasıdır. Bu nedenle Cox, dünyayı olduğu gibi ele alan "problem çözücü kuram" ile kendi kendini geliştiren ve değişime adanmış "Eleştirel Kuram" arasında ayırım yaparak (Aydın, 1996: 105-106), uluslararası politikaya alternatif bir bakış açısı sunmaya çalışmaktadır. Cox, bilgi yapılarını, paradigmaları ve spesifik kuramları; tarihi bir dönem, kapitalizmin değişen doğası, toplumsal çıkarlar/güçler ve iktidar ilişkileri bağlamında araştırarak (Bostanoğlu & Okur, 2009: 58), uluslararası politikada ortaya çıkan tepkileri çözümlemeye fayda sağlayacak epistemolojik temel sağlamaktadır.

1.2.2. Eleştirel Kuram ve Hegemonya

Hegemonya kavramı hem uluslararası sistemin doğası hem de mevcut düzenin yeniden üretiminin ve sürekliliğinin sağlanması bakımından öznelar ilişkileri açıklaması bakımından son derece önemlidir. Hegemonyaya dayalı teoriler, hegemonik düzeni tanımlarken, bunun rızaya bağlı ama hiyerarşik bir uluslararası düzen olduğu konusunda birleşmektedirler. Bu hiyerarşinin en tepesinde hegemon

yer alır. Hegemon, hiyerarşinin alt sıralarında yer alan diğer devletlere karşı "baskı" ve "ikna" olmak üzere iki önemli araçla yaklaşmaktadır (Özen, 2006: 5).

Hegemonya kavramı realizmde, kuramsal olarak dünya güçlerinin yükselişini, düşüşünü ve belirli bir tarihsel dönemde küresel ilişkilere nasıl hâkim olduklarını açıklamak için kullanılmaktadır (Keyman, 2000b: 234-236). Örneğin Gilpin'e göre uluslararası politikada yaşanan değişim, uluslararası sistemin doğasına bağımlı olan devletlerin, ideolojik amaçları, ekonomik kazançları ve güvenlikleri temelinde şekillenmektedir. Bu dengesizlik temelinde denge arayışı, bir yandan askeri ve teknolojik faydaları arttırmaktadır. Diğer yandan sistemde yer alan devletler arasındaki gücün farklı şekilde dağılımı, sistemi değiştirme maliyetini artırmaktadır (Gilpin, 1981: 54-60).

Bu bağlamda, eğer uluslararası sistemdeki dengesizlik giderilemezse sistem değişecek ve iktidarın yeniden dağılımını gösteren yeni bir denge kurulacaktır. Emperyal, hegemonik veya büyük bir gücün, sistemde dengeyi tekrar kurmaya çalıştıkça, ona karşı tepkilerin olacağını ifade eden Gilpin için, sistemin "kolektif malı" olan istikrarın temel unsuru ulus-devlettir ve dolayısıyla ABD hegemonyasıdır (Eralp, 2011: 162). Gilpin sermayenin uluslararasılaşması için ulus-devletlere, özellikle hegemonik devletlere ihtiyaç olduğunu, ekonomik aktörlerin, siyasi aktörlerin bu rolü olmadan gelişemeyeceğini iddia etmektedir. Nihayetinde, uluslararası düzeni sağlayan unsur hegemonyadır ve uluslararası değişim de hegemonik savaşlar yoluyla gerçekleşmektedir (Eralp, 2011: 162).

Diğer yandan, uluslararası işbirliği üzerine yoğunlaşan liberal kurumsalcılar, uluslararası ilişkilerin bu boyutunu anlamak için hegemonya kavramını daha çok "Rejim Teorisi" çerçevesinde ele almaktadırlar. Uluslararası ilişkilerde fiziki güç boyutunun yanı sıra bir de rıza boyutu vardır; ilişkiler ve işbirliği arttıkça rıza boyutu daha çok artmaktadır (Eralp, 2011: 163-165). Oysa burada kastedilen ekonomik olarak devletlerin hegemonu bağımlı hale getirilmesi olduğu için düzen koyucuya duyulan meşruiyetin sağlanması öncelikli amaç olarak göze çarpmaktadır.

Keohane ve Nye gibi yazarlara göre İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistemde, ancak ABD'nin özgün hegemonyası sonucunda düzen kurulmuştur (Eralp, 2011: 165). Keza, bu noktada NATO'nun kuruluşu, Marshall

Planı, Bretton Woods Sisteminin ortaya çıkışı ve GATT düzeninin oluşturulmasıyla ABD hegemonyasına karşı gelinemeyen bir yapıya atıfta bulunulduğu gözlemlenmektedir. Keohane, ulus-devletlerin rasyonel olarak işbirliğinden çıkar sağlamalarının, egemen devletin hegemonik gücünün çöküşünden sonra bile uluslararası düzenin yeniden üretimini olası kıldığını öne sürmektedir (Keohane, 1984: 77). Buna karşın, ABD önderliğindeki siyasal hegemonik düzenin, toplumu yönlendirebilecek ideolojik araçlarla desteklenmesi, uluslararası güç dağılımı açısından daha oligopolistik bir yapıyı (Özen, 2006: 10-11) öne çıkarmaktadır.

Yapısalcı hegemonik yaklaşıma göre ise dünya sisteminin en önemli yapısı on beşinci yüzyıldan sonra kapitalizmin gelişmesi ile şekillenen dünya ekonomisidir. Dünya sisteminde rekabet ilişkileri daha yaygın, hegemonya ilişkileri ise ancak istisnai olarak ortaya çıkan ilişkililerdir (Wallerstein, 2005: 123-130). Dolayısıyla hegemonya, liderlik ile dışa dönük bir imparatorluk düzeni arasındaki bir alana işaret eder (Şener, 2014: 411).

Neo-realistler de hem düzenin tesisi, hem de devamı için hegemonyayı zorunlu olarak görmektedirler. Burada kastedilen düzen, ABD'nin hegemonik önderliğinde liberal ekonomik düzenin tesis edilmesiyle ilişkilendirilir. Liberal Kurumsalcılar hegemonyanın, düzenin tesisi için gerekli olduğunu, hegemonyayı oluşturan temel unsur olarak ekonomik gücün zorunluluğunu vurgulamaktadırlar (Kınacıoğlu, 2012: 69). Ayrıca, ekonomik gücün sağlanması halinde düzenin devamı için hegemonyaya gerek olmayabileceği görüşünde birleşirken yapısalcılar ise düzeni uluslararası ekonomi-politik açısından değerlendirmekte ve hegemonun rıza boyutuna eğilerek istisnai bir konuma sahip olduğunu ifade etmektedirler (Eralp, 2011: 172-174; Kınacıoğlu, 2012: 70).

Problem çözücü kuramların tamamında görülen hegemonya anlayışı daha çok “düzen” ve “hegemonik istikrar” kavramı çerçevesinde ele alınmakta ve hegemon, liberal dünya ekonomik düzeninin iyi işleyişi için düzeni bozan devletlerin istismarına karşı sistemi koruyacak mekanizma (Özen, 2006: 6) olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda hegemon gücün mevcut liderliğini nasıl sürdürebileceğine ve hegemonun mevcut konumunu nasıl sağlayabileceğine odaklanır.

Oysa Gramsci hegemonyayı güçlüler koalisyonunun, kazançlarını sürekli kılmak için kurdukları bir "sosyal düzen" olarak tanımlamaktadır. Gramsci'ye göre hegemon sınıf, bu sosyal düzen aracılığıyla kendisine tabi kıldığı gruplar üzerindeki egemenliğini güçlendirecektir (Egan, 2001: 76-77). Bu egemenlik sırasında hegemon grup, hükümet otoritesini ele geçirmeden de yönetici olabilir (Özen, 2006: 7). Gramsci'nin hegemonya kavramını değerli kılan, hem baskıyı hem de rızayı hegemonyanın iki temel boyutu olarak kapsayabilmesidir (Keyman, 2000b: 237).

Marksizmin, insanı maddi çıkarların egemenliğinden, kendi kurduğu düzenin ve eylemlerinin kısıtlayıcılığından kurtarmak ve özgürlüğüne kavuşturmak olarak yorumlayan Eleştirel Kuram, toplumda sınıf egemenliğinin sadece ekonomi ve güç ilişkisinden değil; hiyerarşi ve otorite yaratan burjuva fikirlerinden kaynaklandığını savunan Gramsci'nin düşüncelerinden ve hegemonya kavramından yoğun biçimde etkilenmektedir (Birdişli, 2014: 232).

Eleştirel Kuramın önde gelen isimleri, Gramsci'nin hegemonyayı, "hegemon sınıfın kurduğu bir sosyal düzen" şeklindeki değerlendirmesini geliştirerek bu yaklaşımı uluslararası ilişkilerde dünya düzeni olgusuyla bütünleştirmektedirler. Gramsci'nin ulus-devlet düzeyinde gözlemlediği sosyal düzen ile hegemon sınıf arasındaki ilişki, Eleştirel kuramcılar tarafından uluslararası sistem düzeyinde, dünya düzeni ile hegemon devlet arasında gözlemlenmektedir. Böylece, hegemonyanın hegemon dışındaki devletlerce de kabul edilen meşru bir düzen olma iddiası ön plana çıkarılmaktadır (Özen, 2006: 12-13).

Gramsci'nin düşüncelerini yirminci yüzyılın son dönemlerinde Uluslararası İlişkiler disiplini ile buluşturan Robert W. Cox da, "teknik rasyonalite aracılığıyla objektifliğe eriştiği iddiasında bulunan pozitivistimin datayla/verilenlerle, tarihselciliğin ise olgularla/yapılanlarla ilgilendiğine ve hedef sahibi bir yaratıcı varsaydığına" (Okur, 2015: 133) işaret etmektedir. Cox "devlet gücü" ögesini uluslararası ilişkileri açıklamanın temel kavramı olmaktan çıkarmakta; bizatihi açıklanması gereken bir konuya dönüştürmektedir.

Cox, özellikle uluslararası toplumsal güçler (social forces) kavramı üzerinde durarak Realizmin devlet merkezli, Marksizm'in ise üretim ilişkileri merkezli

yaklaşımlarının ötesinde bir kavramsal ve kuramsal çerçeve geliştirmeye çalışmaktadır (Uzgel, 2004b: 47).

Cox'un, Gramsci'den yola çıkarak geliştirdiği hegemonya kavramı, hem ontolojik hem de epistemolojik açıdan disipline yeni ve eleştirel bir perspektif sunmaktadır. Ontolojik açıdan hegemonyanın ulusal ölçekte başlayıp küresel bir boyuta taşındığını ileri süren Cox, hegemonyanın yalnızca maddi güç ile değil, rıza, fikirler ve kurumlarla oluşturulduğunu ifade eder (Cox & Sinclair, 2016: 128-130). Gramsci'nin "baskın sınıfın boyun eğenlerin izniyle güç kazanması" olarak tanımladığı hegemonya (Birdişli, 2014: 241), Eleştirel kuramcılar tarafından egemen güçlerin çıkarlarına hizmet eden kültürel ve ideolojik bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda Cox, hegemonyanın devlete ait değil, hâkim sınıflarla ilgili bir olgu olduğu üzerinde durarak, hem hegemonik düzenin analizini yapar hem de "devletin uluslararasılaşması" kavramıyla kendisinden sonra gelen tartışmalara ışık tutmaktadır (Uzgel & Bedirhanoğlu, 2015: 121). Keza, problem çözücü kuramlar gerçekliğin değiştirilmesini mümkün kılacak bir dizi kategori üretmek yerine, gerçekliğin yeniden üretimini açıklar (Keyman, 2000b: 236) ve mevcut düzenin sürekliliğine hizmet eder. Cox'a göre kuramlar, her zaman bir amaca hizmet eder ve belirli elit grupların problemlerinin çözümüne yöneliktir (Aydın, 1996: 106).

Cox, gerçek bilgiye ulaşmada uluslararası ilişkileri yanıltıcı bir yol olarak değerlendirerek bunun yerine hem bizzat devlete hem de sivil toplumun baskısının yanı sıra küresel düzenden kaynaklanan büyük güçlerin etkisi altındaki değişimin nasıl olduğuna odaklanır (Moolakkattu, 2009: 444-445). Cox böylece, "üretim ve toplumsal güçler, diyalektik, tarihsel materyalizm, hegemonya, güç ve rıza, tarihsel blok gibi kavramları kullanarak Marksizm'den gelen bazı kavramlara ve yöntemlere yer açmak istemektedir." (Uzgel & Bedirhanoğlu, 2015: 120). Aynı zamanda, bir yandan tarihsel materyalizmin Uluslararası İlişkiler kuramlarını düzeltme potansiyelini göstermeye çalışmakta, öte yandan devlet ve mevcut dünya düzeninin veri olarak alınmasını eleştirerek bunları sorunsallaştırmaktadır. Uluslararası ilişkileri analiz ederken toplumsal güçler, devlet formları ve dünya düzenleri arasındaki diyalektik etkileşime dikkat çekmekte ve analizinin merkezine üretim ilişkilerini koymaktadır (Cox & Sinclair, 2016: 87-94).

Cox'un kuramı hem dönüşüme açık ve özgürleştirme bir bakış açısı sunarken, hem de bu dönüşümün karşı hegemonya üzerinden nasıl gerçekleştirilebileceğine ışık tutmaktadır (Uzgel & Bedirhanoglu, 2015: 121). Cox'a göre önemli olan problemleri anlamaya ve dünyayı değiştirmeye yönelik kavramlar yaratmaktır. Yaratılan hegemonyaların sadece devletlerarası ilişkilere indirgenemeyeceğini vurgulayan Cox, hegemonyanın, üretim ve sosyal ilişkilerin şekillendiği küresel sivil toplumda oluşturulabileceğini savunmaktadır (Eralp, 2011: 172-174).

Cox'un Gramsci'den ödünç alıp geliştirdiği "hegemonya" kavramı ile uluslararası ilişkiler kuramına yaptığı en önemli katkı; iktidarın hem yatay hem de dikey olarak kurulduğunu ifade etmesinin yanında "dünya düzeni" kavramını uluslararası yapı analizinin (Keyman, 2000b: 237) merkezine yerleştirmesidir. Cox'un buradaki amacı, Gramsci'nin siyaset teorisinin eleştirel analizinin nasıl yapılacağını ortaya koymaktan ziyade onun fikirlerinden hareketle mevcut uluslararası ilişkilerini alternatif yaklaşımlarla yeniden ele almaktır (Cox & Sinclair, 2016: 124). Cox, özellikle uluslararası ilişkilerde, dünya düzeninin nasıl oluştuğunu açıklamada Gramsci'nin hegemonya kavramının yararlı bir kavram olduğunu düşünmektedir (Eralp, 2011: 173).

Örneğin yeni bir dünya düzeni inşa sürecinde, terörizmin bireyler tarafından kabul görmesi, ideolojik alt yapının rızaya dayalı hegemonik üstünlüğüdür. Bu bağlamda, bir hegemon, belirli ayrıcalıklarını kullanarak gücünü artırmak ve egemenliğini güçlendirmek için uluslararası örgütleri veya devlet-dışı diğer aktörleri kullanabilir. Bununla birlikte, otoritenin güçlendirilmesi, hegemon tarafından kuralların uygulanmasının maliyetini azaltır ve eğer hegemon yasal normlara uygun davranıyorsa, uzun vadede egemenliğini de etkili bir şekilde dengeleyebilir (Kınacıoğlu, 2012: 68-69).

Cox'a göre hegemonyanın oluşturulması sürecinde kendileri de bizzat dünya hegemonik düzeninin ürünü olan uluslararası örgütler, hegemonik dünya düzeninin yayılmasına yardım eden kuralları koyarak bu kuralların meşrulaştırılmasını ideolojik olarak sağlayan önemli bir görevi yerine getirirler. Ayrıca karşı hegemonya fikirlerinin oluşmasını engellemek adına hegemonya karşıtı aydınların

devşirilmesinde de görev alırlar (Cox & Sinclair, 2016: 138). Devşirilen bu aydınlar, tarihsel birliği ortak kimlik haline dönüştüren, belirli egemen sınıf üyelerini birbirine bağlayan zihinsel araçları örgütleyerek ilişki ağını sürekli hale getirirler (Cox & Sinclair, 2016: 132). Bu yüzden, dünya düzeninin yeniden üretimini kavrayabilmek için toplumsal güçler ile devletlerarasındaki ilişkiye ve uluslararası ilişkilerin temelini oluşturan devlet/sivil toplum ilişkisine odaklanmak gerekir (Keyman, 2000b: 156).

Cox'un, sivil toplumun devleti şekillendirme becerisini öne çıkaran bu bakış açısı, uluslararası politika analizlerinde güç ilişkilerinin yalnızca devletlerarası düzeyle sınırlanarak değerlendirilmesinin yarattığı sorunlara karşı alternatif bir yaklaşım önermektedir. Bu farklı devlet/sivil toplum bileşkeleri, önce ulusal düzeyde şekillenmekte, daha sonra hegemonik nüfuz sahaları oluşturabilmek için birbirleriyle rekabete girmektedirler. Cox, ulusal hegemonyanın hem doğuş hem de yayılma sürecini açıklarken, Gramsci'nin tarihsel blok kavramından yararlanmaktadır. Tarihsel bloğun içerde hegemonyacı liderliğe erişmesi, dünya hegemonyasına giden sürecin ilk aşamasıdır. Cox'un tanımladığı şekliyle dünya hegemonyası, yalnızca sıradan bir düzen değil, aynı zamanda bütün toplumları etkisi altında bırakabilecek egemen üretim biçimi, kültürel ve sosyal kurumlar sistemidir (Cox & Sinclair, 2016: 495-496).

Cox'a göre hegemonyanın çevreye doğru genişlemesi, pasif devrim biçiminde gerçekleşmektedir. Bu süreçte, hegemonik sisteme eklemlenmeye çalışan toplumlar birçok problemle yüzleşmek durumunda kalırlar. Zira eski yapılarını koruyarak hegemonik modelden parçalar almaya çalışan ülkelerin, hegemonla aynı sosyal ve ekonomik süreçlerden geçmedikleri için bazı ekonomik ve kültürel unsurlara uyum şansları bulunsa da, siyasi modelleri benimsemeleri kolay değildir (Cox & Sinclair, 2016: 475).

Cox' a göre, hegemon genel olarak meşru kabul edilen bir dünya düzeni kurabilen devlettir. Uluslararası politikadaki hegemonya, iç politikadaki hegemonyanın bir uzantısı (Cox & Sinclair, 2016: 114-115) olduğu için dünya düzeninin oluşturulmasında ilk aşama kabul edilir. Her sistemin kendini yeniden üretmek için ihtiyaç duyduğu düzen aslında iktidar ile iktidarın zora ve baskıya

dayalı ilişkilerinin yeniden üretimidir. Yeniden üretim sürecinde düzenin sürekliliğini sağlayan mevcut sistem, kurucu öğelerinin çıkarlarının ve taleplerinin biçimlendirildiği evrensel bir dili uygulayan hegemonik ideolojidir (Cox, 1983: 162-175).

Cox'un mevcut dünya düzeninde gücün nerede yattığına ilişkin analizinde, emperyalizmin şekil değiştiren hali olarak nitelendirdiği egemen devletlere nüfuz eden yapıyı merkeze koyar. Bu bağlamda, küreselleşme Amerikan hegemonik sisteminin evrimiyle ortaya çıkmaktadır ve sürecin “tek-medeniyet” dayatması Batı medeniyetinin özünü oluşturur. Buna karşın sivil toplum veya toplumsal güçler olarak adlandırılan yapılanmaların oluşturduğu otorite de ancak sivil toplumun yeniden inşa ettiği meşruiyetle sağlanabilir. Cox, Hegemonik düzenin dayattığı bu “tek-medeniyet” bakışının karşısına ancak çoğulcu ve bir arada yaşayan medeniyetler yaklaşımı ile çıkılabileceğini ifade eder (Cox, 1981: 130-132). Bu medeniyet yaklaşımına ulaşmada, sosyal sınıflar arasında şekillenen hegemon ideolojilerin çevresinde bir araya getirilen tarihsel blok, “sivil toplum ile politik toplum” arasındaki organik bağ vasıtasıyla “entelektüel ve ahlaki liderlik”in hayata geçirilmesine aracılık eder. Cox için dünya düzeninin yaratılması hegemonun ve tarihsel blokun oluşturulmasının bir sonucudur (Özçelik, 2005: 94-95).

1.3. ELEŞTİREL KURAM VE GÜVENLİK YAKLAŞIMI

“Her teori öncelikle güven altına alınacak bir nesne varsayar, kendisine karşı tedbir alınacak güvenlik tehditlerini belirler, daha sonra güvenliği sağlayacak nesne veya aktörü açıklar ve en sonda güvenliğin nasıl sağlanacağına dair politikalara işaret eder.” (Kardaş, 2007: 126).

Problem çözücü kuramlar arasında yer alan realistlerin güvenlik anlayışı şekillenirken, öncelikle egemen devletlerin uluslararası sistemin temel aktörleri olduğu varsayılır ve uluslararası sistemin üyeleri arasındaki ilişki anarşiktir. Çatışma ile güç dengesi arayışı arasındaki rekabet, egemen devletlerin çıkarlarını sınırlandıran bir etkiye sahiptir. Bu çıkarlar arasında herhangi bir uyumun bulunmaması, egemen devletleri savaşa yönlendiren bir unsur olarak öne çıkarılmaktadır. “Bilimsel sınırları, metodolojisi, aynı ortak dili ve kavramları paylaşan, bütüncül bir araştırma programına sahip olmayan bu dağınık fikrîsel üretim süreci akademik olmaktan çok politik bir içerik taşımaktadır.” (Uzgel & Bedirhanoglu, 2015: 107).

Devletlerin askeri güç kapasitelerine ayrı bir vurgu yapan bu yaklaşım, güvenlik kavramını “ulusal güvenlik” kavramıyla birlikte değerlendirmekte ve diğer güvenlik konularını dışlayıcı bir analiz yapmaktadır (Kardaş, 2007: 127-128). Oysa “ulusal güvenlik” kavramı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD Başkanı Harry S. Truman döneminde çıkartılan “National Security Act” (Ulusal Güvenlik Yasası) ile Amerika’nın dünyanın geri kalanıyla ilişkisini açıklamak için ABD’de ortaya atılmış ve savaş döneminin temel kavramlarından biri olmuştur. Kavram, bir yandan dış politika aydınlarının zihniyetlerinin askerileşmesine uzanan önemli bir değişikli meşrulaştırmak için kullanılmış diğer yandan ulusal güvenlik devletinin gelişmesi için hukuksal ve kurumsal bir çerçeve yaratmıştır (Brauch, 2008: 4).

Problem çözücü kuramlara göre söz konusu anarşik uluslararası sistemde egemen devletlerin öncelikli amacı kendi güvenliklerini korumaktır. Anarşi durumunda güç elde etmenin devletler üzerinde sistemsal bir zorunluluk olduğu, bu nedenle güvenliğin devletlerin güç ve huzur elde etmede öncelikli amacı olduğu vurgulanmaktadır (Ağır, 2015: 99-101). Güvenliği sağlanması gereken ile diğerleri arasında ötekilik oluşturan bu anlayış; algıda şekillenen ve sübjektif bir olgudur. Kavramın yeniden tanımlanmasını gerektirebilecek düzeyde anarşik yapının bozulmadığını (Ergül, 2012: 165-171) iddia etmektedir. Batı’nın normatif olarak

doğru olanı temsil eden tek taraflılığı, sahip olduğu değerlerin dışında kalanların “ideolojik” olarak tanımlanmasına ve ideolojik olduğu için de geçerli bir bilimsel yöntem olarak görülemeyeceğinin vurgulanmasına neden olmaktadır (Uzgel & Bedirhanoğlu, 2015: 109-110).

Keohane ve Nye gibi yazarlar tarafından uluslararası sistem, kuzey-güney arasındaki eşitsizlik ve bağımlılık üzerinden değil, çoklu bağlarla birbirine geçmiş bir karşılıklı karmaşık bağımlılık ilişkisiyle tanımlanmaktadır. Batı sistemini ve değerlerini merkeze koyan bu analizin amacı, politikayı analiz etmekten ziyade mevcut siyasal-ekonomik düzenin nasıl ayakta kalacağını ve gücünü nasıl koruyacağına ilişkin kuramsal bir alt yapı oluşturmaktır (Uzgel & Bedirhanoğlu, 2015: 110). Bu nedenle güvenliği, Batı değerleriyle üretilen ekonomik ilişkiler ağının temeline yerleştirerek sistemin sürekliliği ve Batı hegemonyasının devamı için zorunlu bir alan olarak tanımlamaktadırlar.

Benzer şekilde, neo-realizmin temsilcilerinden, John Mearsheimer, Soğuk Savaş’ın sona ermesinin, aşırı milliyetçilik ve etnik çatışmaların geniş istikrarsızlık ve çatışmalara yol açacağını, geçmişin çok kutuplu geleneksel güç dengesi politikalarının dönüşüne sebep olmasının muhtemel (Mearshimer, 1990: 37) olduğunu savunmaktadır. Bu anlayışıyla emperyalizmin meşruluğuna aracılık eden bu akım, ideolojik adlandırmalarda emperyalizmi, mevcut düzeni bozmaya yönelik dış politika eylemleri olarak (Uzgel & Bedirhanoğlu, 2015: 108) tanımlar. ABD’nin terörizm temelinde şekillenen emperyal dış politika eylemlerini görmezden gelerek, bizzat ABD hegemonyasının kurduğu düzeni değiştirmeye yönelik girişimlerin emperyalizm olduğunu iddia etmektedir.

Uluslararası sistemin anarşik yapısı çerçevesinde kavramsallaştırılan devlet merkezli ve askeri odaklı bu güvenlik anlayışı, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte yeniden ele alınmaya başlamıştır (Ağır, 2015: 97). Soğuk Savaş sonrası dönemde geleneksel güvenlik anlayışı, güvenlik kavramının daha geniş bir çerçevede ele alınmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu süreçte ortaya çıkan yeni güvenlik tehditlerinin kapsamlı ve bölünmez niteliği nedeniyle, tek başına geleneksel devlet merkezli yaklaşımların bu yeni tehditlerle başa çıkmaya uygun olmaması, devletin

güvenlik sağlayıcı bir aktör olma özelliğinin aşınmasına neden olmaktadır (Ağır, 2015: 100).

Geleneksel yaklaşımlarda güvenlik ile eşdeğer tutulan ulusal güvenlik kavramı, Soğuk Savaş yıllarında tamamen bir ideolojiye dönüşmüştür. Bu çerçevede, sadece Amerikan müttefiklerinin sınırlarını komünizm tehlikesine karşı korumanın ötesine geçerek Batı değerlerine karşı her türlü meydan okumayı içerecek şekilde yeniden üretilmiştir (Birdiqli, 2011: 152). Özellikle, 11 Eylül olayları ve müteakiben Amerika'nın liderlik ettiği "terörle savaş"ın belli ölçüde değiştirdiği "güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması" ve "güvenlik çıkarlarının yeniden tanımlanması", süreci gerçek bir küresel süreç haline getirmiştir (Brauch, 2008: 15). Bu bağlamda, ABD'nin ideolojik hegemonyasının sürekliliğinin sağlanması adına söz konusu kavram günümüzde "ABD'nin uluslararası güvenliği" şekline evrilerek bambaşka bir noktaya taşınmıştır. Böylece, ABD'nin ulusal çıkarları uluslararası güvenliğe angaje edilmiştir.

Realizmin, güvenlik kavramını metalaştırıcı yaklaşımı nedeniyle güvenliğin psikolojik bir olgu olduğu gerçeğinden uzaklaşmıştır. Böylece güvenlik çalışmalarında birey/insan güvenliği kapsam dışı kalmış ve ihmal edilmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın bitişiyle beraber devlet merkezli çatışma ve savaşların etnik çatışmalara dönüşmesi, analiz birimi olarak toplum ve bireyi ön plana çıkarmıştır (Ergül, 2012: 165-171). Bu bağlamda bireyin güvenliğinden toplumun güvenliğine, devletin güvenliğinden sistemin güvenliğine kadar her alanda klasik güvenlik tanımı ve araçları yetersiz kalmaya başlamıştır. Karmaşık sorunları içine alan güvenlik, aktör düzeyinde toplumsal ve küresel bir yönetişimi de (Ergül, 2012: 165-171) beraberinde getirmiştir.

Güvenlik kavramı, geleneksel anlayışın ileri sürdüğü üzere sadece maddi kapasiteler üzerinden değil, "biz" ve "öteki" ayrımına anlam veren özneler arası algılamalar üzerinden değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu durum, güvenliğe yönelik sosyolojik bakış açılarının geliştirilmesini gerektirmektedir. Fakat devlet aktörünü üniter bir varlık olarak değerlendiren geleneksel anlayış (Ağır, 2015: 124), günümüzde ortaya çıkan özel askeri şirketler ve yabancı savaşçılar gibi devlet-dışı aktörleri açıklamaktan uzaktır.

“Oysa Marx’a göre üretim araçlarını elinde bulunduran her sınıf kendi çıkar ve beklentilerini toplumun çıkar ve beklentileri gibi sunar. Bu durumda kendi çıkarlarına yönelik tehditleri yaygın bir tehdit gibi göstererek veya kendi çıkarlarının güvenliğini toplumun güvenliği gibi sunarak toplumu tek bir güvenlik anlayışı etrafında içselleştirir.” (Birdişli, 2011: 164). Bu nedenle, öncelikle modern öznenin nasıl yeniden kurulduğunun ve güvenliğin bununla ilişkili olarak ne anlama gelebileceğinin sorulması, kavramın ontolojik ve epistemolojik olarak yeniden ele alınmasını zorunlu hale getirmektedir (Tanrısever, 2011: 118-121).

Güvenlik olgusunu modernitenin yaratmış olduğu karşıtlıklara vurgu yaparak analiz eden Eleştirel Kuram, temel paradigmalarını problem-çözücü teorilerin önermelerine karşı geliştirmektedir. Soğuk Savaş sonrası güvenlik çalışmalarına yeni bir bakış açısı getiren ve Gramsci’den beslenen Eleştirel Kuramın ontolojik çerçevesini, modernitenin tek tipleştirdiği yaşam biçimi ve insan modeline getirdiği eleştiriler oluşturmaktadır. Bu noktada Eleştirel Kuram, güvenlik kavramının Realizmin “ulusal güvenlik” kavramı ile eş değer tutulan sınırlı çerçevesi üzerine kurulmasını ve olguların tek tip bir dünya algısıyla oluşturulan kavramlar üzerinden açıklanmasını eleştirmektedir. Eleştirel kuramcılar, sübjektif bir nitelik taşıyan güvenlik kavramının tek-tip bir güvenlik anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesinin, birey ve toplum güvenliğini ötekileştirmesi nedeniyle ortaya çıkan paradokslara odaklanmaktadır (Sandıklı & Emekliler, 2002: 27-32).

Objektif gerçekliği bulmak yerine egemen yapı, süreç, ideoloji ve ön kabullerin dışında kalarak, ön plandaki tavır ve inançlar hakkında daha derin anlayışlar geliştirmeye çalışan Eleştirel Kurama göre güvenlik; toplumsal bir bütün olarak ele alınmaktadır (Kardaş, 2007: 143-145)

Eleştirel kuramcılara göre, güvenliğin nasıl sağlanacağından ziyade güvensizliği ortaya çıkaran unsurlara öncelik verilmelidir. Güvenlik, düşmanlıkların bulunmadığı bir barış hali (negatif barış) olarak tanımlanmak yerine sosyal, ekonomik ve kültürel yapıyı kapsayacak bir bütünlük içinde (pozitif barış) değerlendirilmelidir (Birdişli, 2014: 247-248).

Tehdit algısını epistemolojik düzeyde analiz eden Eleştirel kuramcılar, küresel güvenlik konularına ilişkin oluşturulan politikalarda hegemon aktörlerin belirleyici bir role sahip olmasını eleştirerek küresel güvenliğin tesis edilebilmesi

için evrensel bir dünya görüşünün egemen kılınması gerektiğini ortaya koymaktadırlar (Sandıklı & Emekliler, 2002: 27-32). Bu bağlamda, Eleştirel güvenlik çalışmalarının hedeflediği şey, bireyleri ve toplumsal grupları yapısal engellerden ve yanlışlardan kurtarmak; daha insancıl bir düzen kurma adına diyalogu ve özgürleştirici pratikleri geliştirmektir (Booth, 1991: 317-318). Bu yüzden devletin amaç olarak değil araç olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Örneğin, 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD kamuoyunda ve uluslararası medyada sürekli işlenen terör konusu, küresel kamuoyunu önceden belirlenen politikalar doğrultusunda yönlendirmekte ve insanların hiçbir etki altında kalmadan özgür seçimler yapmasını engellemektedir (Birdişli, 2014: 249).

Booth'a göre devletler güvenlik sağlama araçlarıdır ya da öyle olmalıdırlar. Güvenlik kavramı tehditlerin olmadığı bir durum anlamına gelirken, özgürleşme ise insanların özgürce yapmayı tercih ettikleri şeyleri yapmalarını engelleyen engellerden kurtulmaları anlamına gelmektedir (Tanrıseven, 2011: 121). Devletler, farklı niteliklere sahip olmaları ve güvensizlik sorununun çözümünden ziyade parçası olmaları sebebiyle, analizin temelinde yer almamalıdır. Çünkü devletler, kendi halkları için güvenlik de sağlayabilir, tehdit kaynağı da olabilir. Bu nedenle, devlet yerine bireye odaklanılmalıdır. Güvenlik en iyi şekilde bireyin özgürleştirilmesiyle sağlanabilir (Baylis, 2008: 81-84). Çünkü modern dönemin güvenlik tehditlerinin kökeni ya devlet-dışıdır ya da devletin bizzat kendisinden kaynaklanmaktadır. Temel güvenlik tehdidi, insan haklarını etnik, dini ve cinsel temelde ihlal eden ve etnik temizliğe ve kitlesel ölümlere yol açan devletlerin kendisinden kaynaklanmaktadır (Miller, 2001: 16-17).

Eleştirel Kuramın önemli isimlerinden Robert Cox'un "teoriler birileri içindir ve bir amaca hizmet eder" önermesi, güvenliğin "kimin için olduğu" ve "hangi çıkarlara dair tehdit algısıyla şekillendirildiği" sorularının çözülmesi bakımından önemlidir. Eleştirel kuramcılara göre, klasik güvenlik anlayışının, güvenliği sadece belirli özneler, çıkarlar ve tehdit algıları ile ilişkilendiren bakış açısı, güvenliği yalnızca devlete özgü kılarken hem tek-tip bir güvenlik kavramı yaratmakta, hem de çatışma ve güvenlik ikilemini kalıcı hale getirmektedir (Sandıklı & Emekliler, 2002: 27-32). Zira sırf ulusal güvenlik adına baskı ve şiddet kullanma tekeline sahip olan "devlet"in, bu meşruiyeti sağlamak adına bireylerin güvenliğini görmezden gelmesi

kabul edilebilir bir yaklaşım değildir. Oysaki Eleştirel Kuram, ulus-devlet yapılarının temel amacının bireylerin güvenliğini sağlamak olduğunu vurgulamaktadır (Bilgin, 2003: 203-204).

Eleştirel Kuramın güvenliğe ilişkin tezlerinde odaklandığı noktalardan biri de hegemonya, güç ve güvenlik olguları arasındaki ilişkiyi eleştirel bir biçimde ortaya koymasıdır. Gramşiyen terminolojiden beslenen Eleştirel Kuram, “uluslararası sistemin hegemon aktörün gölgesi altında şekillendiğini ve hegemon aktör tarafından dayatılan söz ve imgelerin” (Sandıklı & Emekliler, 2002: 27-32) hegemonun çıkarlarına meşruiyet sağladığını iddia etmektedir.

Küresel sistemde rıza öğesinin kazanımı, hegemon aktörü zorlayıcı bir faktör teşkil etmektedir. Hegemon aktörün sergilediği istikrarsız davranışlar hem hegemonun kendisi hem de küresel sistem için güvenlik bunalımına neden olur. Hegemonya yalnızca askeri ve ekonomik güç üzerinden kurulamaz. Bu yüzden Cox, hegemonya, güç ve güvenlik olguları arasında kurulan ilişkiyi eleştirir (Bostanoğlu & Okur, 2009: 83-84). Zira Cox’un yaptığı şey, Gramsci’ye ait kavramlar vasıtasıyla bugünkü uluslararası ilişkiler kuramının yeniden gözden geçirilip düzeltilmesidir. Düzenin yeniden üretiminin analizinde, Gramsci’nin hegemonya kavramının kilit bir rol üstlendiği eleştirel modern toplum söyleminden yola çıkan Cox, dünya düzenini açıklamada iç ve dış güçler arasındaki diyalektiğe vurgu yapar. Uluslararası ilişkiler kuramının devlet, toplumsal güçler ve dünya düzeni üzerine temellendirilmesi gerektiğini ifade eder. Bu kavramların toplum yararına etkili olabilmesi için “Küresel Yönetişim” (Global Governance) kavramına ihtiyaç duyulduğunu belirtir (Keyman, 2000a: 166-168).

Bu bağlamda Cox, küresel düzenin barışçıl ve evrensel değerler üzerine inşa edilmesi için ABD’nin uluslararası toplumun eşit bir üyesi olması gerektiğini vurgularken, insanlığın pozitif barış halinde bir arada yaşamasına imkân verebilecek, küresel yönetim mekanizmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir (Cox & Sinclair, 2016: 237-241). Batı toplumlarında egemen olan siyasal-ekonomik yapının, güvenliğin her alanında olumsuz etkiler yaratmaya uygun olduğunu (Cox, 1981: 127-130) ifade eden Cox, askeri kapasite ve güç unsuruna dayalı Batı eksenli hegemonik sistemin tekil bir unsur olmasının güvenlik risklerini artırdığını vurgulamaktadır. Aynı

zamanda artan güvenlik risklerinin bireysel özgürlüklerin sınırlandırılmasına neden olmasını da eleştirmektedir (Bostanoğlu & Okur, 2009: 91).

“Küresel tehdit ve risk unsurlarının meydana getirdiği bu güvensizlik parametreleri karşısında Cox, çoğulcu bir dünya yapılanmasının işlevselliğine ve farklı medeniyet kurgularının arasındaki ortak zemin arayışının zorunluluğuna inanmaktadır.” (Bostanoğlu & Okur, 2009: 88-90). Fakat mevcut uluslararası sistemde farklılıkların görmezden gelinerek “güçlülerin güvenliği” nin ön plana çıkarılması, güvenliğin güç eksenli ele alınmasına ve güç politikaları çerçevesinde oluşturulmasına neden olmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde “küresel güvenliğe ilişkin ana karar alma organı olan BM Güvenlik Konseyi’nin savaşın galiplerinden oluşması, simgesel bir niteliğe sahiptir. Bu problem, çoğulcu bir dünya yapılanmasının etkin bir biçimde uygulamaya geçirilmesine engel teşkil etmektedir.” (Sandıklı & Emekliler, 2002: 27-32).

Eleştirel güvenlik anlayışındaki temel nokta, baskı altındaki bireyin ve ezilen grupların güvenliğidir. Güvenliği, insanların çeşitli maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayacak alternatif siyasi kurumlar ve oluşumlar sağlar. Güvenlik, birey ve ezilen grupların özgürleşmesi, insani güvenliğin ve pozitif barışın sağlanması ve anlaşmazlıkların askeri değil diyalog yoluyla çözülmesi sayesinde elde edilebilir (Kardaş, 2007: 144).

2. BÖLÜM

TARİHSEL ARKA PLAN: YENİ DÜNYA DÜZENİ VE TERÖRİZM

2.1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI YENİ DÜNYA DÜZENİ

Devlet merkezli, egemenlik yönelimli ve belirli bir toprak parçasıyla sınırlı çerçevesini (Ağır, 2015: 99) belirtmesinin yanında laik ilkelere dayalı 1648 Westphalia antlaşmasıyla kurulan modern uluslararası ilişkiler sisteminin, bugüne kadar geçen sürede belli bir "süreklilik-değişim ilişkisi" içinde ilerlediğini söylemek mümkündür. Güç-hegemonya ilişkileri bu sistemin kurucu niteliği olarak kalırken, sistemin aktörleri ve sisteme anlam veren normatif ilkeler de değişmektedir (Keyman, 2006: 1).

Bu bağlamda, BM Genel Kurulu'ndaki mevcut yapı, devletlerin egemen oldukları ve uluslararası sistemin de egemen eşitlikler üzerine kurulduğuna ilişkin inancı beraberinde getirmektedir. Oysa, 1945'ten itibaren uluslararası sistem dikey ve hiyerarşik bir yapı üzerine inşa edilmekte; temelinde uluslararası kapitalist düzenin yer aldığı bu düzenin siyasal üst yapısını ise ABD oluşturmaktadır (Uzgel, 2004a: 7). ABD sahip olduğu bu hegemonik üstünlük sayesinde, uluslararası örgütleri bir araya getirerek, yeni aktörleri devreye sokarak, sistemin devamını ve yeniden üretimini sağlamaktadır.

Geleneksel yaklaşımların ulusal toplum ile uluslararası toplumu ayırıştırması, uluslararası ilişkilerin temel sorunsalına "güvenlik" kavramını yerleştirmesi, ulus-devleti uluslararası ilişkilerin ayrıcalıklı ve temel aktörü olarak görmesi, devlet egemenliği söyleminin tartışılmaz bir veri olarak ele alınmasını dayatmaktadır (Keyman, 2006: 2-3).

Soğuk Savaş'ın bitimine kadar hegemonik kalan bu egemenlik anlayışı, aynı zamanda "ben" in ayrıcalıklı kılındığı ve "öteki" nin varlığının bir tehdit olarak algılandığı bir süreci beraberinde getirmektedir. Keza, on sekizinci yüzyılda ortaya çıkan milliyetçilik anlayışı ile birlikte, iç-dış, vatandaş-yabancı gibi kavramlara vurgu yapılması devlet egemenliğinin sağlamlaştırılmasına hizmet etmektedir (Ağır, 2015: 118). Fakat modern uluslararası ilişkilerin temel gönderim noktası olan

"güvenlik", artık sadece devletlerarası güvenlik olarak tanımlanamayacak kadar karmaşık bir niteliğe bürünmektedir (Keyman, 2006: 4).

Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası dönemin ortaya çıkardığı temel unsur; Liberal-demokrat değerler etrafında şekillenen Batı modernizmi çerçevesinde bir araya getirilen “biz” in karşısına, komünizm tehdidinin yerini alabilecek siyasal İslamdan kaynaklı ve terörizme atıfta bulunan yeni bir “öteki” ideolojinin yaratılmasıdır.

Gramşiyen bir perpektifle değerlendirildiğinde, ABD’nin kendisine rakip olabilecek güçlerin ortaya çıkmasını engellemeye yönelik bu çabası, küresel hegemonyasını liberal ve demokratik değerler etrafında kurmaya çalışması, tarihsel bloğun da bir parçasıdır. İdealist söylemlerle kurulmaya çalışılan küresel hegemonyanın oluşturulamaması neticesinde, Realizm temelinde yeni bir ideolojinin yaratılma arayışı yeni tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Örneğin günümüzde ABD, Türkiye gibi batılı liberal-demokratik değerlere ideolojik olarak eklemlenmiş toplumları işgal edemeyeceğine göre, işgal etmek istediği ülkelerin diktatör rejimlere kaymasına ve yabancı savaşçılar aracılığıyla iç savaşa sürüklenmesine yönelik dış politikasını uygulamaya geçirmektedir. Böylece, ilk aşamada demokratik değerlerin rafa kaldırıldığını, bu nedenle demokratik yönetimlerin ortadan kaldırılmasının da belirli ideolojik grupların sistem dışına itilmesine neden olabileceğini gerekçe gösterebilme potansiyeline sahiptir.

ABD’nin emperyalizm üzerine kurulu (Kurtbağ, 2010: 390) tarihsel dış politika geleneğine baktığımızda da durum pek farklı değildir. Kuruluşundan bu yana ABD’nin dış politikası kuramsal açıdan İdealizmin temel argümanları ile ifade edilmesine rağmen, uygulamada Realizmin saldırgan ve yayılmacı tezleri üzerinde şekillenmiştir. Monroe Doktrini (1823) ile statüko temelinde ulusal bütünlüğü sağlama amacı taşırken, Truman Doktrini (1947) ile komünizmle mücadele adı altında küresel güç olma amacı öne çıkmıştır. Bush Doktrini (2002) ile birlikte bu kez de terörizmle mücadele adı altında ABD hegemonik gücünün sürekliliğinin sağlanması amaçlanmıştır.

Bu çerçevede yeni uluslararası sistemin temel dinamiklerini anlamlandırma çabalarından biri de hiç kuşkusuz, ilk kez 1990’da Bernard Lewis tarafından,

“Müslüman Öfkenin Kökleri” başlıklı makalede kullanılan, ABD’li siyaset bilimci Samuel Huntington tarafından popülerleştirilen “Medeniyetler Çatışması” tezi ile liberal demokrasi temelinde Fukuyama tarafından ortaya konulan ve “Tarihin Sonu” olarak adlandırılan “Yeni Dünya Düzeni” söylemi olmuştur (Yeşilyurt, 2013: 14-15).

Bu bakımdan, Soğuk Savaş’ın sona ermesi iki bakımdan önemlidir. Birincisi, modern uluslararası ilişkilerin ve bu ilişkilere söylemsel anlam kazandıran "devlet-merkezli" ideolojinin sona ermesini simgelemektedir (Keyman, 2006: 2). İkincisi, Soğuk Savaş döneminin sosyalizm/liberalizm karşıtlığı üzerine kurulmasından farklı olarak, Soğuk Savaş sonrası dönem hem iç politikada hem de uluslararası ilişkilerde kimlik/farklılık bağlamında oluşarak, komünizmin yıkılmasıyla farklı kimliklerin tanınma politikalarına zemin oluşturmaktadır (Dönmez, 2004: 82).

Bu nedenle ABD hegemonyasının sürekliliğinin sağlanmasının yolları aranarak kimlik temelinde İslamın sorgulanmasında yeni bir sürecin önü açılmaktadır. Batı’nın ideolojik öznelereyle donatılmış medeniyet anlayışı, Oryantalist çizgide Batılı bakış açısı üzerine inşa edilmektedir. Bu inşa sürecinde kendisini, “öteki” ideoloji üzerinden tanımlarken sahip olduğu hegemonik düzenin de sürekliliğini hedeflemektedir (Schmitt, 2018: 23-25). İslamın bizzat kendisinin Batı’ya karşı en önemli tehdit unsuru olduğu varsayımıyla hareket ederek karşı-ideolojiyi de yaratmaktadır (Keyman, 2006: 6-7). Oysa İslamın özünde böylesine şiddet içeren metalar olmamasına rağmen, İslama karşı algısal bir söylem üretmesinde, İslamın kendi içinde bir tezatlığa sahip olduğu tezini işleme gayreti öne çıkmaktadır.

Soğuk Savaş dönemi boyunca Batı toplumu tarafından Sovyetlerin varlığı üzerinden oluşturulan “öteki” düşman algısı, Amerikan hegemonyasının yeniden üretilmesi ve sürekliliğinin sağlanması bakımından temel bir rol üstlenmektedir (Keyman, 2006: 5-6). Bu hegemonik/ideolojik dayatma; komünizmin yenilgiye uğratılması ile ikincil bir “öteki”ye duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Liberal demokrat değerlerin karşısına konumlandırılan siyasal İslam (Aydın & Açıkmeşe, 2008: 210) ve terörizm, yeni bir dünya düzensizliği sürecinin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sonuçta, ötekisini kaybeden kimlik kendi hegemonyasını da kaybetmektedir (Keyman, 2006:6).

Batının Soğuk Savaş sonrasında oluşturduğu bu yaklaşım önemli bir unsuru daha ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, küreselleşmenin egemen kıldığı Batı modernitesinin, Soğuk Savaş sonrasındaki egemen ideolojisi olan neo-liberalizmin ideolojik, ekonomik ve siyasi aktarımı, Gramşiyen bir perspektifle değerlendirildiğinde, Batı'nın kendi hegemonyasını öteki üzerine kurarak, onu kontrol etmeyi (Dönmez, 2004: 90) amaçladığının bir göstergesidir.

Batı modernliğini referans alarak dünyanın diğer bölgelerini yargılamak ve onları “mutlak doğruya” itmek Batı'ya ait göstermelik bir misyondur. Modernlik yeni bir paradigma oluşturmak isteyen güçlerle iktidar arasındaki çatışma bağlamında sürekli yeniden tesis edilen bir süreçtir. Zira bizatihi siyasal İslam'ın tarihi, Batı modernliğini evrenselleştirme amacı taşıyan politikaların yan etkilerinin ürünüdür. Her ne kadar sömürgecilik kendi içerisinde özgürlüğü barındırsa da, ontolojik olarak kendisi dışındakini eğitime ve onu tekrardan inşa etme üzerine odaklanmaktadır. Bu süreç ister istemez “ötekini” her ne kadar içselleştirmek için kurulduğunu iddia etse de, aslında aynı oranda da onu dışlamaktadır (Dönmez, 2004: 86-90).

Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşme süreci de her şeyden önce bireyleri homojenleştirmenin aksine, onlara farklılık bilinci kazandıran bir süreçtir. Farklı kimliklerin tanınmasına zemin hazırlamasının yanında uluslararası terörizm olgusunun çok yönlü bir dönüşüme uğradığı ve devletlerin hem karşısında durup hem de dış politika aktivitelerine meşruluk katmak için bizzat başvurdukları bir kimliğe büründüğü bir dönem olması nedeniyle de öne çıkmaktadır (Yalçiner, 2006: 100).

Terörizme veya herhangi bir başka tehlikeye karşı başarılı bir uluslararası politika izlenebilmesi için tehdit kaynağının kimliği, coğrafi konumu ve eylem stratejisi önceden bilinmelidir. ABD bu tespit konusunda, dünyaya liderlik yapmak istemekte ve herkesin olaylara terörizmin en büyük mağduru olarak kendisinin gözlüğünden bakmasını istemektedir. ABD için terörist, İslami radikalizmdir (İşyar, 2008: 22).

Bu çerçevede ABD, geliştirdiği Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) veya esnetilmiş adıyla Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika (GODKA) Girişimi kapsamında bölgeler üstü bir uluslararası güvenlik stratejisi formüle etmeye

çalışmıştır. ABD'nin öncelikli amacı, her ne kadar bölgede İsrail'in güvenliği ile enerji arz güvenliğini sağlamak olsa da yeni-muhafazakâr ideoloji çerçevesinde şekillenen demokrasinin ihracı en önemli kavram olarak kullanılmaktadır. Ancak bu amacını tek başına değil, özgürlük ve insan hakları yanlısı diğer devletlerle birlikte gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Oysa burada kastedilen BM şemsiyesi altında diğer ülkelerin askeri ve politik gücünün ABD'nin hegemonik gücünün sürekliliğini sağlamak için kullanılmasıdır.

Gramşiyen bir perspektifle değerlendirildiğinde, ABD önderliğinde hegemonik bir sistemin kurulması, kapitalist uluslararası düzende, egemen bir sınıfın diğer grupları yanına alarak politik topluma yeni bir ideolojik yaratması ile paraleldir. Hegemonik gücü sayesinde ABD'nin, kendi tarafında yer almaya zorladığı müttefikleri ile birlikte hegemonik alanını genişletme imkânına sahip olur. Böylece, sistemin yeniden üretilmesinin ideolojik sentezi sağlanmış olur.

2.2. 11 EYLÜL SONRASI YENİ DÜNYA DÜZENİ

Soğuk Savaş sonrası dönemin hegemonya mücadelesi, ulus-devletin kriziyle oluşan boşluğun ideolojiler tarafından doldurulma mücadelesini simgelemektedir. Fakat bu mücadele, Soğuk Savaş sonrası dünyada ABD'nin tek ve süper güç olmasıyla ulus-devlet temelli hegemonya anlayışının ve pratiğinin yeniden canlanması sürecini de ortaya çıkarmaktadır (Keyman, 2006: 7). Keza, uluslararası sistem Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ABD liderliğindeki bir "güçler oligarşisi" ne dönüşerek sistematik bir kırılma faktörü yaşamışken 11 Eylül sonrasında ise çok kutuplu bir yapıya doğru evrilmektedir (Ergül, 2012: 178).

11 Eylül'de yaşanan olaylar Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin hegemonik gücünün sürekliliği çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan politikanın dönüm noktası olmaktadır. Bu sayede uluslararası ilişkilerin realizm temelinde şekillenen devlet-merkezli politikaları yeniden uygulama alanı bularak, terörizme karşı başlatılan savaş, dünya siyasetinin merkezine yerleştirilmektedir. Dost-düşman ayrımının keskinleştiği bu süreç, güvenlik adına bireysel özgürlüklerden vazgeçilmesini öneren yeni bir küresel risk toplumunun yaratılmasına neden olmaktadır (Keyman, 2006: 8).

1947'de Başkan Truman'ın komünizm tehdidine ilişkin, Amerika'nın dışarıda savaştığı mutlak kötülük durdurulamadığı takdirde tüm yeryüzünü kaplama eğilimine sahip olduğu iddiasıyla "Bütün dünya, Amerikan sistemini kabul etmelidir. Amerikan sistemi ancak bir dünya sistemi olursa Amerika yaşayabilir." şeklindeki anlayışının şekil değiştirmiş hali olarak karşımıza çıkan Bush Doktrini ile birlikte, uluslararası terörizm gibi yeni bir tehdit ideolojisi yaratılmıştır. Hegemonik düzen, korkuya dayalı rızanın sağlanmasında ABD için önemli bir argüman olmaktadır (Okur, 2010: 242). Bu sayede Batının ısrarlı modernizm ihracı, etki-tepki sarmalı içerisinde kendine yeni bir düşmanı yaratmakta ve uluslararası terörizm (Yalçiner, 2006: 99), toplum güvenliğine yönelik en önemli tehdit kaynağı olduğu algısı işlenmektedir. Bu bağlamda Batı da, İslamiyet'i bir güvenlik meselesi olarak algılamaya başlayarak 11 Eylül sonrası dönemde, değiştirilmesi ve modernleşmeyle uyumlaştırılması gereken bir "öteki" olarak görmektedir (Dönmez, 2004: 82).

Batı'nın İslam'ı homojen bir olgu olarak görmesi ve ulusal ve uluslararası politikalarını, bu homojen “öteki” kavramı üzerine oluşturmaları aynı zamanda ötekileştirici bir etkiye de yol açmaktadır. Fakat bu ötekileştirme sürecinin hem Batı'da hem de dünyanın diğer bölgelerinde şiddete dönüşmesi, Batı'nın özellikle Ortadoğu politikaları ile doğrudan ilintilidir. Başkan Bush'un terörizmle ilgili bir konuşmasında yüzyıllar öncesinde yaşanan “Haçlı seferlerine” vurgu yapması bu travmatik durumun en çarpıcı örneğidir. Zaten başta olan yeni- Muhafazakâr iktidarın ideolojik olarak ulus-devlet olgusuna güçlü vurgu yapması, ABD gibi bir süper gücün “Bush Doktrini” adıyla küresel bir güvenlik politikası geliştirmesine neden olmaktadır (Dönmez, 2004: 84-85).

ABD ve müttefikleri, kendilerini koruyabilmek adına yeni bir güvenlik felsefesi de geliştirmişlerdir. Bush Doktrininin özünü oluşturan bu felsefenin birinci özelliği, bir düşmandan kaynaklanan olması yakın ve muhtemel bir saldırıyı bastırmak için kuvvet kullanmayı ifade eden ön-alıcı (pre-emptive strike) vuruştur. İkincisi, gelecekte olabilecek herhangi bir saldırıyı, saldırganın böyle bir saldırıyı planladığını gösterebilecek bir neden olmasa bile eğer istihbarat birimlerinin topladıkları güvenilir bilgiler, düşmanın bir saldırı hazırlığı içinde bulunduğu yönündeyse, önleyici müdahalelerde (preventive war) bulunabilmesidir (Ağır, 2007: 85-86).

Bush Doktrini, bu sürecin teoride aşamalı olarak yürütülmesini öngörmüştür: İlk aşama ikna yoluyla vazgeçirmeye çalışmak; İkinci aşama inkâr yoluyla caydırmak; Üçüncü aşama ise ön-alıcı müdahale (preemption) dir (Ağır, 2007: 85-86). ABD, sözü edilen stratejiye göre, düşman daha eylemde bulunmadan önce, onu tespit ederek bertaraf edecektir. Meşru müdafaa alanının genişletilmesi esasına dayanan bu politika çerçevesinde ABD, doğrudan saldırı düzenlemeyi plânlayanları ve bu gibi teşebbüslere dolaylı destek veren ülke, kişi veya kuruluşları hedefleyecektir (İşyar, 2008: 27).

Bush Doktrininin, uluslararası hukukta yer alan geleneksel meşru müdafaa hukukunu, ABD ulusal çıkarlarını öne çıkaran “haklı savaş” anlayışı çerçevesinde hiçe sayması, bazı problemleri de ortaya çıkarmaktadır. Her şeyden önce bu döneme kadar meşru müdafaa anlayışı, saldırıyı önleme ilkesi üzerine kuruluyken yakın

gelecekte meydana gelme ihtimali olmayan tehditlere yönelik ön alıcı bir fikre dönüşmektedir. İkincisi, önleyici eylemin bu kadar gevşek bir yoruma tabi tutulması, devletlerin hangi durumda güç kullanabileceğine ilişkin kısıtlamaları da ortadan kaldırmaktadır (Kınacıoğlu, 2012: 73-76).

11 Eylül’ü “Amerika’ya karşı bir savaş” olarak tanımlayan Bush yönetiminin terörizme karşı küresel savaş adına gündeme getirdiği “önleyici savaş” politikası, Irak savaşı temelinde BM Güvenlik Konseyini, ABD ve İngiltere’nin tek taraflı dış politika anlayışları yüzünden çok ciddi bir yönetim/meşruiyet kriziyle karşı karşıya bırakmıştır (Keyman, 2006: 9-10). Nitekim, uluslararası hukuka karşı gelen, topraklarında teröristleri barındıran ülkelerin terörist olarak tanımlandığı Ulusal Güvenlik Stratejisi ile ABD’ye karşı güç dengesi oluşturmanın etkisiz hale getirileceği bir güç farkı yaratılmıştır (Uzgel, 2004a: 9). Oysa herhangi bir ülkede teröristleri ve terörist faaliyetleri organize edenin ABD gibi Batılı bir ülke olması durumunda ne olacağı oldukça muğlaktır. Benzer şekilde, Irak Savaşı sırasında Ebu Gureyb cezaevinde yaşanan terörist eylemler, Guantanamo Askeri Üssü’ndeki insanlık dışı işkenceye varan muameleler, ABD açısından ulusal güvenlik meselesi olarak değerlendirilmektedir. Zira kendi çıkarları söz konusu olduğu zaman ideolojik açıdan liberal söylemleri kullanan ABD (Şener, 2014: 416), evrensel değerlerin hizmetindeymiş gibi bir algı yaratarak hegemonik üstünlüğünü dünya barışını hiçe sayarak tek taraflı kullanmaktadır.

Keza, Soğuk Savaş döneminin sonundan itibaren diktatörlük, terörizmi desteklemek, kitle imha silahlarına sahip olmayı istemek gibi nedenlerle “dünya barışına tehdit” oluşturduğu varsayılan İran, K.Kore, Küba, Libya, Sudan ve Suriye gibi ülkeler ABD tarafından “haydut devletler” olarak sayılmış ve daha sonra bu terim yerini İran, Irak ve K.Kore’yi içine alacak şekilde “Şer Eksen” kavramına bırakmıştır (Oran, 2013: 16-22).

Bu paralelde, 11 Eylül sonrasında ABD’nin terörizme karşı savaş açması ve bu kapsamda İslam coğrafyasında gerçekleştirdiği işgaller, medeniyetler arasında meydana gelen çatışmalara kaynak teşkil edecek şekilde değerlendirilmektedir. Böylece, radikal İslami unsurların, öncelikle insan hakları ve bireysel özgürlükler temelinde desteklenip daha sonra terörizm ile ilişkilendirilir hale gelmesiyle

“komünizm” tehdidinin yerini alabilecek “İslam’dan kaynaklanan bir uluslararası terör” düşmanı (Oran, 2013: 16-22) yaratılmıştır. Bu süreçte sivil insanların ölümü ise "demokrasi ihracı" adına meşrulaştırılmıştır. Oysa Kissinger’ın Şili’deki seçimlerde Allende’nin seçilmesi üzerine “Batı sisteminin güvenliği bir halkın kararına bırakılamaz” (Uzgel, 2004a: 8) anlayışında olduğu gibi, bu yaklaşımın demokratik değerlerle bağdaşmadığı açıktır.

Benzer bir anlayışı Suriye krizi patlak verdiğinde Esad Rejimine karşı mücadele ettiği gerekçesiyle, radikalleştirilen yabancı savaşçıların desteklenmesinde ve özel askeri şirketlerin bölgesel faaliyetlerinde de görmek mümkündür. Bu çerçevede ABD, mutlak egemenliğin kendileri, göreceli egemenliğin ise diğer bütün ülkeler için geçerli olduğunu düşünmektedir. Keza, sorumluluğunu yerine getirmeyen devletlerin egemenlikleri ise ortadan kaldırılabilir (Ikenberry, 2002: 44-53). Oysa söz konusu sorumluluğun nerede başlayıp nerede bittiği, kime karşı bir sorumluluk olduğu da oldukça belirsizdir. Bu bağlamda, Batının toplumsal, ekonomik ve siyasal değerlerinin evrensel ve kutsal doğrularmış gibi dayatılması, o değerleri benimsemeyen veya reddeden gruplar üzerinde tahrik edici bir unsur haline gelmektedir (Ağır, 2015: 116-117). ABD’nin uygulamaya koyduğu bu dış politikanın amacı, yalnızca ABD hegemonyasına rakip olabilecek güçlerin ortaya çıkmasını engellemek değildir. Aynı zamanda, savaş olgusunu ve askeri güvenlik ideolojisini uluslararası ilişkilerin tamamlayıcı ögesi haline getirerek, hegemonyasını dünya üzerinde yeniden inşa etmek (Ataman & Gökcan, 2012: 216-218), bu hegemonyayı askeri temelde yeniden üretmek ve ABD’nin süper güç olduğu yeni bir Amerikan yüzyılı yaratmaktır (Kurtbağ, 2010: 391; Keyman, 2006: 9-10; Ataman & Gökcan, 2012: 220).

ABD bu hegemonik gücü sürekli hale getirme arayışında askeri işgal politikasını temel argüman olarak kullanmaya başlamıştır. Bu politikayı uygulamaya geçirmek için BM başta olmak üzere uluslararası kuruluşların stratejik organları ile Doğu Avrupa bölgesini, Renkli Devrimler ile Avrasya bölgesini ve Büyük Ortadoğu Porojesi ile Ortadoğu bölgesini hedef olarak belirlemiştir (Oran, 2013: 28-34).

Diğer yandan, uluslararası toplumun kutuplaştırılmasına ve dönüştürülmesine neden olan, düşmanı tanımsız bırakacak şekilde oluşturulmaya çalışılan 11 Eylül

sonrası bu süreç, ABD'nin askeri gücü toplumsal rıza üzerine inşa etmek ve uluslararası meşruiyet aramak yerine, uluslararası korku yaratarak "dost-düşman ayırımına" dayalı bir politika anlayışını da ortaya çıkarmaktadır. Savaş kavramını medeniyet yaratma olgusuyla meşrulaştıran ABD'nin, hegemonyasını Soğuk Savaş sonrası dönemdeki ekonomik kalkınma-demokrasi ekseninden ziyade askeri güvenlik-demokrasi ekseninde yeniden üretmeye yönelmesi, dış politika anlayışının temelini oluşturmaktadır (Keyman, 2000b: 10).

Bu anlayışın bir parçası olarak, altyapı ve üstyapı kurumları ile kapitalizmin dünya ölçeğinde yayılması olarak tanımlanabilecek olan küreselleşme süreci de, devletin kontrolündeki siyasal sınırların önemini kaybetmesine neden olurken askeri olmayan güvenlik sorunlarının sınırlarını da belirsizleştirmektedir (Ağır, 2015: 110-111).

Tehdit ve risk öğelerinin böylesine genişlediği ve belirsizleştiği bir güvensizlik ortamında, güvenliği bir ya da birkaç devletin güvenliğine indirgemek sorunları çözmek yerine yeni sorunlar üretmektedir. 11 Eylül'den sonra ABD'nin uluslararası hukuk ve kurumları hiçe sayarcasına müdahalede bulunduğu Irak'ta düştüğü paradoksal durum, devlet merkezli güç politikalarının yerine küresel yönetimi merkeze yerleştiren, uluslararası hukuk ve kurumları işleten, sistemin tüm aktörlerini göz önünde bulunduran değer merkezli politikalar üretmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Ergül, 2012: 179-181).

Özellikle Birleşmiş Milletler, 11 Eylül sonrası aldığı kararlar ile uluslararası toplumu terörizmle mücadelede işbirliğine çağırmış ve terörizmle mücadelede işbirliği alanlarının hangi noktalara odaklanması gerektiğine dair bir yol haritası çizmiştir. Fakat ulusal güvenlik kavramını yeniden ön plana çıkarması neticesinde, Irak müdahalesinde görüldüğü gibi işbirliğine dayalı güvenlik anlayışının, kozmopolitan bir güvenlik anlayışını yansıtmadığı çok açıktır (Ergül, 2012: 188). Keza, BM'nin ortaya koyduğu kolektif güvenlik anlayışı zamanla, BM üyesi diğer ülkelerin, ABD'nin kolektif güvenliğini sağlamaya zorlandığı hegemonik bir dayatmaya dönüşmüştür. Örneğin ABD'nin, BM Güvenlik Konseyi kararlarını hiçe sayarak Irak'ı işgal etmesine karşı hiçbir yaptırım uygulanamamıştır. Günümüz uluslararası hukuk anlayışına aykırı bir nitelik taşıyan bu yapı hem devlet merkezli

güvenlik ilişkilerine odaklanması hem de ABD hegemonik sisteminin bir ürünü olması bakımından küresel güvenliği bozucu bir nitelik ortaya koymaktadır.

2.3. TERÖRİZM

Terör kavramsallaştırması çabalarını şekillendiren unsurlar, birey-toplum-devlet merkezli analizlerin ortaya koyduğu, tutum, algı ve ideolojik bakış açılarının sentezi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Şartında yer alan güç kullanılması yasağı ile ulusların kendi kaderini tayin hakkının meşruiyeti arasındaki çelişki, uluslararası alanda silahlı çatışmaların önüne geçmekten ziyade sorun yaratıcı bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Terör kavramının ne olduğu üzerine çeşitli kavramsallaştırmalar yapılmış olsa da genel olarak en temel özelliği şiddet içermesidir. Terörü diğer şiddet biçimlerinden ayıran unsurlar; siyasal bir motivasyonun varlığı, hedeflerin seçilmesi, terörize etme amacı ve terör faaliyetlerinin bir iletişim faaliyeti olmasıdır (Karacasulu & Ovalı, 2004: 53-57). Terörizmin bir diğer özelliği ise, terör eylemlerinin kurbanlara yönelik değil seyirciye yönelik eylemleri kapsayan politik bir amaç içermesidir. Terörizm kısaca ifade etmek gerekirse, hedef kitleyi artırarak, politik amaçlara ulaşmak için sistematik temelde şiddet kullanımı veya şiddet kullanma tehdidi olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla ideolojik bir alt yapıdan ve üyelerine ideolojik hareket stratejisi sunmaktan yoksun bir örgütün eylemlerini terörizm olarak tanımlamak olanaksızdır.

Terör örgütlerinin siyasi eğitim adını verdikleri faaliyetlerin amacı, örgütün dayandığı temel ideolojiyi örgüt mensuplarına benimsetmek ve örgütün hedefleri doğrultusunda bilinçlendirmektir. Terörizm ile doğrudan bağlantılı radikalleşme ise, kendine özgü toplumsal dinamiklerin, tarihsel blok ile arasındaki ilişki ile yönlendirilen faktörlerle şekillendiği bir süreçtir. Fakat dini radikalleşmede bu ideoloji, öğrenilen bir bilgi olmaktan çok inanç temelinde şekillenen bir olgudur (Demir, 2015: 8-9). Ayrıca bireyleri terörizme yönlendiren ideolojik unsurların radikalizm ile iç içe eklemlenmesinin nedeninin de dogmatizm olduğu söylenebilir.

Benzer şekilde, “Bir siyasal şiddet eyleminin meşruluk kazanmasının terörizm olarak nitelendirilebilmesinde, örgütlenmenin sağlanmasında, militan devşirilmesinde, sempatanların oluşturulmasında, bağlılığın ve eylemlerin gerçekleştirilmesinde, ideoloji en temel unsurdur.” (Sökmen, 2012: 38). Terör örgütlerinin eylemlerini diğer örgütlü faaliyetlerden ayıran temel unsur; ideolojik araçlarla beslenen ve şiddet içeren politik amaçları

hedeflemeleridir. Dolayısıyla ideolojik çerçevede biçimlendirilen amaçlar, örgüte katılanların temel motivasyonunu sağlamaya katkıda bulunmaktadır (Çağlar, 1997: 119-133).

Gofas eski ve yeni terörizm makalesinde, terörizmin organizasyon yapısı, işlevsel alanı, motivasyonları, taktikleri ve Vesfalyen sisteme karşı tutumlarına ilişkin yaptığı çalışmada, terörizmin yeni bir olgu olmadığını, aksine geçmişte de var olduğunu ancak şekil değiştirdiğini ifade etmektedir (Gofas, 2012: 20-22). Terörizmin yaşadığı bu değişim şu şekilde özetlenebilir. Birincisi, terör örgütleri daha karmaşık bir yapılanmaya doğru evrildiğinden kimin terörist olduğu, taleplerinin neler olduğu ve hangi amaca hizmet ettikleri belirsizleşmektedir. İkincisi, sahip olduğu şiddet unsuru ile birlikte değerlendirildiğinde, küreselleşme sürecinin de etkisiyle radikal ideolojik bir yapıya bürünmektedir (Bergesen & Lizardo, 2004: 39-42).

Terörizmin çeşitleri üzerine de farklı sınıflandırmalar yapılmakla birlikte öne çıkan en önemli iki yaklaşım Paul Wilkinson, Walter Laquer ve Yonah Alexander gibi yazarların öne sürdüğü Batı eksenli “Devlete Karşı Terörizm” ve Noam Chomsky, Richard Falk ve Alexander George gibi yazarların ortaya koyduğu “Devlet Destekli Terörizm” yaklaşımıdır.

2.3.1. Devlete/Batıya Karşı Terörizm

Terörizmin doğasını ve kaynaklarını betimleyen ve Batılı önderlerin ve terörizm endüstrisinin üyeleri olan Paul Wilkinson, Walter Laquer ve Yonah Alexander gibi yazarların başını çektiği bu yaklaşımın, ortaya koyduğu bazı önermeler vardır. Birincisi, Batı, terörizmin suçsuz bir hedefi ve kurbanıdır. Buna karşın, Batı, yalnızca diğer insanların zor kullanmasına karşılık vermektedir. İkincisi, terörist grupların çeşitli gerekçeleri olsa da hepsinin amacı zor kullanmaktır. Fakat Batı’nın zor kullanan isyancılara destek verdiği durumlar söz konusu olsa da buradaki mücadele “baskıcı rejimlere karşı demokrasi için” yapılır. Zira teröristler karşısında korumasız kalan demokrasiler, teröristler için özellikle nefret uyandırır. Bu bağlamda teröristlerin amacı, halkın ılımlı yönetim biçimine olan inancını yok etmektir. Son olarak, bu girişimlerin destekleyicileri ise Batılı demokratik değerlerin

karşıtlarıdır (Herman & O'Sullivan, 1999: 56-58). Fakat burada üzerinde durulması gereken nokta; demokratik değerlere sahip toplumların, terörizmin bir araç olarak kullanılması neticesinde anti-demokratik yapıya dönüştürüldüğünde ne olacağıdır. Bu noktada, Batı'nın bizzat kendisinin gerçekleştirmiş olduğu terör eylemlerinin sorumlusu olarak, terör kurbanlarını göstermesinin gerekçesini, ana akım kitle-medya-iletişim araçlarını kullanarak Batı'ya karşı terör eylemleri çerçevesinde bir meşruiyet zeminine oturtmuş olmasıdır. Bununla birlikte, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden günümüze kadar yaşanan ve uluslararası terörizm olarak nitelendirilen eylemlerin çoğunluğuna ABD ya doğrudan taraftır ya da ilişkilidir.

Bu bağlamda Herman terörizmi, “ideolojik bir propaganda ve denetim aracı olarak kullanmak isteyen Batı'nın arzı olarak değerlendirir ve bu açıdan terörizm endüstrisi; terörizm denen konuda bilgi, çözümleme ve görüşler üretir, bunları işler ve dağıtmak üzere paketler. Bu arz yaratılırken, terörizm endüstrisi uzmanlarınca düzenli olarak teröristlerin basında iyi bir izlenimle yer alması sağlanır.” (Herman & O'Sullivan, 1999: 74). Örneğin, terör örgütlerinin eylemlerini şova dönüştürdükleri görüntülerin çoğunluğunun, Batılı medya kuruluşlarında yer alması bunun en çarpıcı örneklerindendir. Diğer yandan, kamuoyuna pompalanan teröristlerin şiddetle özdeşleştirilerek seçilmesi ve batı kaynaklı şiddetle Batılı olmayanların uyguladığı şiddetin aynı açıklama ölçütleriyle değerlendirilmesi göz ardı edilir (Herman & O'Sullivan, 1999: 69). Örneğin, ABD'nin Reagan döneminde uluslararası terörizm faaliyetlerini, özellikle Orta Amerika gibi izole bir bölgede gerçekleştirmesi, komünizm sonrası terörizm dönemine geçiş için tecrübe niteliği taşımaktadır. Haliyle zamanla bu ideoloji Batı için hayati öneme sahip Ortadoğu bölgesine kaymıştır.

11 Eylül saldırılarından sonra ABD'li yetkililer, terörist eylemleri çeşitli gerekçeler üzerinden değerlendirmeye başlamışlardır. Teröristin kimliğinin nispeten hızlı ve net bir şekilde tespit edilmesi, hükümet adına çalışan Amerikan vatandaşlarının hedeflenip hedeflenmemiş olduğu, meydana gelen olayların oldubitti (fait accompli) niteliği göstermesi, kullanılan çirkin anti-Amerikancı sloganların varlığı ve teröristin politik ve askerî yollardan zarara uğratılabilirlik ihtimalinin derecesi (İşyar, 2008: 21) bu gerekçelerden bazılarıdır. Oysa çirkin anti-Amerikancı sloganların terörist eylemler olarak değerlendirilmesi, terörizmin

uluslararası bir güvenlik sorunu olmasından ziyade ABD'nin ulusal güvenliği bağlamında değerlendirildiğinin açık bir göstergesidir.

11 Eylül saldırıları, ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ve ardından kimyasal silahlara sahip olduğu gerekçesiyle tehdit algılandığını iddia ettiği Irak'a saldırmasının meşru bir zemine oturtulması için kullanılmış, ABD'nin Soğuk Savaş'ın "öteki" si Sovyetlerin yerine, radikal İslam terörünü koymasını kolaylaştırmıştır. Böylece, uluslararası terörizmin temel karakteristiği, "Batı karşıtlığı" ve "mağduriyete dayalı meşruluk" ilkesi (Yalçiner, 2006: 103-104) üzerine oturtulmaktadır. Bu nedenle, Batıya/devlete karşı terörizm yaklaşımı, bir yandan medeniyetler arası bir çatışma şekline vurgu yaparken diğer yandan etnik ve dinsel terörizme de atıfta bulunarak "barış için savaşıyoruz" ve "bizimle olmayan barışa karşıdır" anlayışı üzerine kurulu hegemonik bir ideoloji yaratmaktadır.

2.3.2. Devlet Destekli Terörizm

Noam Chomsky, Richard Falk ve Alexander George gibi yazarlara göre ise terör asıl olarak devletler tarafından uygulanmaktadır ve bu açıdan Batılı devletler, özellikle de İsrail ve ABD asıl sorumlular olarak ilan edilirler. ABD'nin 11 Eylül sonrası izlediği Bush Doktrini çerçevesinde geliştirdiği politikaların niteliğinin belirsizliği de bu iddiaları güçlendirmektedir (Yalçiner, 2006: 107). Bu açıdan değerlendirildiğine terörizm; temelinde devrimler ve ihtilaller gibi iç unsurlar çerçevesinde ortaya çıkan, günümüzde ise devlet çıkarları doğrultusunda bir çatışma stratejisi halini alan bir olgudur (Yalçiner, 2006: 105).

Chomsky, terörün Batı karşıtlığından kaynaklandığını ileri süren görüşü "propagandacı yaklaşım" olarak nitelendirmektedir. Chomsky'e göre bu yaklaşım, terörizm kavramının egemen güçlerin hizmetinde kullanılacak bir silah olduğunu varsaymaktadır (Chomsky, 1999: 7). Sonuçta, hükümetler de terörist faaliyetlerde bulunabilir. Bu faaliyetlerin destek alınan ülke dışındaki bir veya birden fazla ülkeyi etkilemesi durumunda, terörist faaliyetler uluslararası bir nitelik kazanmaktadır (Karacasulu & Ovalı, 2004: 53-57). Nihayetinde terörün uluslararası niteliğe bürünmesi seyirci kitlesini artırmaya yönelik önemli bir girişimdir.

Hükümetlerin terörizm endüstrisinde doğrudan veya dolaylı olarak başat bir yeri vardır. Doğrudan politikayı oluşturur, uygular ve ortaya çıkan bu politikayı kamuoyuna açıklayarak halkın gözünde haklı görülmesini sağlar (Herman & O'Sullivan, 1999: 75).

Terörizmi bir endüstri olarak değerlendiren Herman'a göre, terörizm endüstrisi Batı'nın çizgisini üretmekte ve bu çizgiyi uygun biçimde destekleyen olguları seçmekte, kitle iletişim araçları da bunları halka ulaştırmaktadır. Terörizm endüstrisinin gelişim amacı, Batılı iletişim araçlarıyla halkın gerçeklik algılarına, tümüyle doğal görünen süreçler yoluyla nasıl egemen olduğunu göstermektedir (Herman & O'Sullivan, 1999: 62-63). Gramşiyen bir perspektifle değerlendirildiğinde, hegemon güce sahip ideolojik araçların, sivil toplum alanında kurguladıkları etkinliklerin politik toplum alanına yayılmasının bir örneğidir. Benzer şekilde dinin radikalizmle iç içe eklemlendiğine dair işlenen tezler de devlet destekli terörizm uygulamalarının örnekleriyle doludur.

Hedef kitleyi artırarak terörizmin uluslararası toplumun dikkatini çekmesine neden olan önemli olaylardan birisi de SSCB'nin Aralık 1979'da Afganistan'ı işgal etmesi üzerine, ABD'nin "Afgan Mücahitleri" ülkede örgütleyerek terörist faaliyetlerde bulunmasıdır. Bu süreçte, ABD bir yandan SSCB ve onun temsil ettiği sosyalist ideolojiyi etkisiz hale getirmek için "Yeşil Kuşak Projesi" adı altında örgütlediği İslami ideolojiyi bölgeye yayan, sistematik bir politika izlemiş diğer yandan Batılı değerlere tehdit teşkil etmeyecek İslamcılığı da desteklemiştir.

Bu politikalar doğrultusunda, SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi ile birlikte İran'da yaşanan İslam Devriminin etkilerine karşılık uygulamaya geçirilen ve askeri müdahalenin uluslararası politikaya girişinin simgesi olan "Carter Doktrini" ilan edildi. Buna göre, Basra Körfezi bölgesine yapılacak bir saldırının ABD'nin yaşamsal çıkarlarına yöneltilmiş bir saldırı olarak kabul edileceği ifade edildi. Bu bölgede dost ve müttefik ülkelerin savunulması için daha fazla sorumluluk alınacağı, bu doğrultuda askeri harcamaların artırılacağı ve gerektiğinde asker kullanılabileceği duyuruldu. ABD askeri şemsiyesi Körfez bölgesini de içine alacak biçimde genişletilerek Afganistan'da Sovyet işgaline karşı savaşan mücahitler desteklendi (Keskin, 2008: 527; Riedel, 2014: 93-97).

ABD bir yandan Afganistan'daki mücahitlere önemli miktarda silah ve para yardımında bulunurken, bir yandan da Afganistan'da İslami bir rejim kurulması için okullarda okutulmak üzere 6,5 milyon ABD Doları değerinde 10 milyon kitap bastırmıştır. Ayrıca Afgan Mcahitlerini destekleyen Kuzey Afrika ülkelerine bağışta bulunmuş, ülkesindeki askeri tesislerde Arap askerlerini eğitmiştir (Riedel, 2014: 110-127; Napoleoni, 2004). CIA'de bölgede karışıklık çıkarmak için Sovyetlere karşı Afgan Mücahitleri desteklemiştir (Dönmez, 2004; Dick, 2002). Benzer şekilde ABD'nin 1970'lerin başında Ortadoğu bölgesine silah satışı yıllık ortalama 2.3 milyar ABD Doları iken 1979 yılındaki savaş döneminde ortalama 8,9 milyar ABD Dolarına yükselmiş, bu rakamın önemli bir kısmı Afgan Mücahitlere ulaştırılmıştır (Stork, 1980).

Bu dönemde ABD destekli Pakistan-Suudi İttifakı, "Yeşil Kuşak" projesi adı altında Sünni İslam'ın katı bir yorumu olan Vahabizmin dinsel kökenini oluşturan selefi akımını başta Afganistan olmak üzere Ortadoğu'ya ve dünyaya yaymaya başladı (Riedel, 2014: 93-109). Ayrıca Mısır Hkmeti de siyasi mahkmları Afgan savaşına katılmaları ve "Cihat" uğruna ülkeyi terk etmeleri için serbest bırakmaya başladı.

Bu süreç Afganistan'ı ilk defa İslami enternasyonal için önemli bir alan olarak ortaya çıkartmış, siyasal İslam'ın ve şiddetin küreselleşmesine yeni bir boyut kazandırmıştır (Dönmez, 2004: 100). Benzer şekilde Suriye krizi patlak verdiğinde, ayakta kalmaya alışan Esad Rejiminin, ülkesindeki siyasi mahkmları serbest bırakması da radikal örgütlerin g kazanmasına ve küresel cihat adı altında savaşmalarına neden olmuştur.

Diğer yandan, ABD'nin hegemon güce geçişini simgeleyen "Reagan Doktrini" ile birlikte, ABD anti-komünist devrim ve ayaklanmalara destek vereceğini açıkladı. Bu desteğin  önemli nedeni vardı. Birincisi, devrimciler tiranlığa son vermek için savaşmaktaydılar. İkindisi, eğer yardım edilmezse bu lkeler SSCB'nin denetimi altına girebilirdi. Son olarak, özgürlüğü savunmak bir Amerikan geleneğiydi (Keskin, 2008: 527). Doktrin, Afganistan, Angola, Kamboçya ve Nikaragua'da uygulandı. Fakat Afganistan veya Nikaragua'daki insanların zgrlğ, ABD'nin pek de umursadığı bir konu değildi. nemli olan Sovyetlerin

çevrelenmesi, komünizmin yıkılması ve mücadele edilecek yeni bir ideolojinin ortaya çıkarılarak ABD hegemon gücünün sürekliliğinin sağlanmasıydı.

Bu doğrultuda Reagan yönetimi sırasında terörizm, Orta Doğu'daki ABD destekli gruplar tarafından kullanılan popüler bir araç haline geldi. Reagan Afganistan'ın direnişçi güçleri olan mücahitleri “özgürlük savaşçıları” olarak nitelendirdi. Hatta o dönem Afgan Mücahitlere yapılan yardım, ABD Hükümetinin uygulamaya geçirdiği en büyük operasyonlardan birisiydi. Bu sayede, Reagan yönetimi, Afgan Mücahitlerin içinde militanlaşan İslami unsurların Ortadoğu bölgesine yönelik genişlemesini destekleyerek, Sovyet ideolojisinin Ortadoğu'ya doğru yayılmasını engelleyecek çevreleme politikasını (Ward, 2006: 47) hayata geçirdi.

Zira Chomsky, Reagan döneminde ABD'nin arka planda uluslararası terörizmi finanse ettiğini, yönlendirdiğini, sınır ötesi operasyonlar için kullandığını ve “demokratik Batı toplumunu istikrarsızlaştırmayı amaçlayan dünya çapında bir terör ağı” algısı (Chomsky, 1991: 12) ile devlet destekli uluslararası terörizmin yaratıldığını ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde Reagan yönetimi, terörizmi kendi politikalarına destek bulmak için bir halkla ilişkiler aracı olarak kullandı ve kamuoyunun konuya gösterdiği ilginin artması da teröristlerin talebi değil; bizzat hükümetin terörizme dikkat edilmesine yönelik talebiydi (Herman & O'Sullivan, 1999: 63-65). Oysa terör örgütlerinin amaçlarından birisinin, ideolojik propaganda alanını genişletmek olduğu dikkate alındığında, bizzat ABD Hükümetinin bu kitleyi artırdığına açık bir şekilde şahit olmaktadır.

Örneğin ABD, Irak ve Suriye'de çatışmalara katılan terör örgütlerine mensup yabancı terörist savaşçılara dahi açık bir şekilde gerek silah gerekse politik destek vermektedir. Üstelik bu örgüt üyelerinin, şiddeti körükleyen infaz görüntülerinin Batılı yayın organlarında açıkça yayınlanması, ideolojik formasyonu tetiklemektedir. Zira buradaki algı Chomsky'ye göre oldukça açıktır. “ABD'nin terörist saldırılarına karşı kimsenin kendini savunma hakkı yoktur. ABD hak gereği bir terörist devlettir. Bu da sorgulanamaz bir öğretilerdir. Buna göre, boyun eğmeyen liderleri boyun eğdirmek için terörist faaliyetlerde bulunan taşeron bir ordu örgütlemek meşru bir iştir.” (Chomsky, 1999: 16-17).

Nihayetinde, hegemonya bir anlamda stratejik kültürün uluslararası politikaya yön vermesidir. Örneğin Bruma'ya göre günümüzde ABD'nin güvenlik politikaları üzerinden geliştirdiği “kurtarıcı ulus” retoriği, Amerikan stratejik kültürünün bir sonucu ve tarihsel Batı hegemonyasının Napolyonik bir mirasıdır. Fakat özgürlükler, demokrasi, liberal ekonomi ve uluslararası düzen konusunda Amerikalıların kendilerini merkezi bir konuma oturttuğu bu kimlik, Batı dışındaki toplumları “ötekileştirerek” oluşturulmuş bir kimliktir (Birdişli, 2014: 123-124).

Hegemonik gücünü pekiştirmeye yönelik çabaların bir sonucu olarak ABD, 11 Eylül saldırılarından sonra, terörizme karşı küresel bir uluslararası güvenlik stratejisi belirlemeye çalışmıştır. ABD için temel tehdit kaynağı bundan böyle, terörizm olmuştur. Dünyada da terörizmin, “yeni uluslararası ortak tehdit” olarak algılanması için uğraş vermiştir. (İşyar, 2008: 22) Oysa, terörizmi destekleyen ülkeler arasında ABD'nin küresel ve bölgesel politikalarını benimsemeyen Libya, Sudan, İran ve Suriye gibi ülkelerin gösterilmesi, kavramı oldukça tartışmalı hale getirmektedir (Karacasulu & Ovalı, 2004: 53-58).

Benzer şekilde, ABD ve NATO çerçevesindeki müttefikleri, şu ana dek, sözü edilen tehditle ilgili, ‘terör nedir’, ‘terörist kimdir’ veya ‘terörizm nedir’ gibi sorulara net ortaklaşa tanımlar getirememektedir (İşyar, 2008: 22). Örneğin ABD'nin, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımasının ardından, Filistinliler'in protesto hareketleri başladı. İsrail'in Belçika Büyükelçisi Simona Frankel'in, Gazze Şeridi'nde ülkesinin güvenlik birimleri tarafından göstericilere yönelik katliamda, aralarında çocukların da bulunduğu hayatını kaybedenlerin tamamını 'terörist' olarak nitelendirmesi (Özalp, 2018) bunun en acı örneklerinden birisidir.

Bu nedenle 11 Eylül sonrasında ABD ve Batı tarafından ötekileştirici bir bakış açısı ile tanımlanan İslami terör tehlikesi, İslam'ı şiddet içeren irrasyonel bir yapıya ve sıradan insanları potansiyel bir teröriste dönüştüren gerici bir din anlayışına indirgemektedir. Bu yaklaşım, bir yandan 11 Eylül saldırıları sonrasında Batı kimliğinin yeniden üretilmesinde önemli bir işlevi yerine getirirken diğer yandan Batının müdahale ettiği alanlarda geniş çaplı insan hakları ihlaline neden olmaktadır. Bu nedenle 11 Eylül sonrası siyasal İslam tehdidine yönelik uygulamaya geçirilen “Teröre karşı küresel savaş” doktrini, hem uluslararası topluma yönelik

baskı ve şiddeti artırmakta hem de uluslararası alanda sürekli güvensizlik üretmektedir (Birdişli, 2014: 248).

Örneğin dönemin CENTCOM (Amerikan Merkez Kuvvetler Komutanlığı) Komutanı General Tommy Franks, 11 Eylül olaylarından sonra basın-yayın yoluyla sıklıkla işlenen, özellikle ABD kaynaklı düşünce kuruluşları tarafından sürekliliği sağlanan “terörist”, “kitle”, ve “olay” gibi kavramların kamuoyunu canlandırıldığını ve uyanık hale getirdiğini (Birdişli, 2014: 249) dile getirmiştir.

Benzer şekilde, savaşı diplomasinin bir devamı ve terörizmi de savaş ve diplomasinin elde edemediği sonuçları elde etmek amacıyla başvurulmuş bir yöntem olarak değerlendiren, ABD’nin ideolojik aygıtı Rand Corporation’ın sözde terör uzmanı Jenkins, devletlerin, devamlılıkları için terör örgütleri ile yakın ilişkide bulunmasını meşru görmektedir. Ayrıca devletlerin resmi yollardan yapamadıkları eylemleri teröristler aracılığıyla gerçekleştirmelerinde ve terörizmi bir araç olarak kullanmalarında haklı olduğunu ifade etmektedir (Sökmen, 2012: 37).

Ayrıca, 11 Eylül sonrası dönemde mücadele edilmesi gereken ortak düşmanın, terörizm adı altında “radikalleştirilmiş küresel cihatçılık” olması, Batı’nın ve özellikle ABD’nin ideolojik hegemonyasının sistematik etkileriyle doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle, uluslararası ilişkilerde yükselen radikalleşme eğiliminin İslamofobi tehlikesiyle birlikte anıldığı günümüz uluslararası sisteminde, devlet destekli radikal örgütlerin oluşmasına zemin hazırlayan (Kap, 2015: 1) terörizmin, yabancı savaşçılarla arasındaki bağlantıların analiz edilmesi zorunlu hale gelmektedir.

3. BÖLÜM

YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILAR VE TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİ

3.1. YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILAR

Soğuk Savaş sonrası sürecin “yeni dünya düzeni” olarak adlandırıldığı dönemde hegemonik bir güç olarak öne çıkan ABD’nin, “demokrasiyi dünyada yaygınlaştırmak” adı altındaki ideolojisi, adaletsizlik ve şiddet dolu bir dünyayı ortaya çıkardı (Zabcı, 2004: 3). Bölgesel ve uluslararası sistemde yaşanan güvenlik merkezli kırılmalar ve küreselleşme gibi makro-tarihsel değişimler, kimlik ve kültür temelinde baskı oluştururken, ülkelerin güvenlik önceliklerinde ve var olan sosyo-politik sınır etkileşimlerinde çarpıcı dönüşümler yarattı (Yeşiltaş, 2015: 11).

Bu dönüşümün en önemli etkilerinden birisi, ulusal sınırların hızla aşınmaya başlaması ve ortaya çıkan yeni tehdit unsurlarının sınır güvenliği kavramsallaştırmasını zorunlu hale getirmesidir (Yeşiltaş, 2015: 12). Bu sürecin ortaya koyduğu etkilerden bir diğeri de, ideoloji kaynaklı düzensiz savaşlardan, daha çok sivillerin etkilendiği iç savaşların yaşanmasına doğru köklü bir dönüşümün yaşanmasıdır (Kalyvas & Balcells, 2010: 415-417). Bu bağlamda Arap Baharı sürecinde, dünyanın birçok yerinden Irak ve Suriye’de yaşanan krizde patlak veren iç savaşa katılım, yabancı savaşçılar konusunun uluslararası ilişkilerin gündemine yeniden girmesine neden olmuştur (Özer, 2016: 209-210).

Yabancı terörist savaşçılar olgusunu daha iyi kavrayabilmek için öncelikle ortaya konulması gereken bazı tespitler vardır. Birincisi, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD, kendi hegemonik liderliğini yeni bir dünya düzeni ile ilişkilendirmiş, bu hegemonyanın mevcut konumunu koruyabilmesi için kimlik/din temelinde medeniyetler arasında çatışmaların yaşanacağı bir yüzyıla girileceği algısını işlemiştir. Bu bakımdan ortaya koyulan yeni dünya düzeni ile medeniyetler çatışması tezleri birbirine karşı oluşturulan iki ayrı tez gibi gözükse de aslında birbirinin tamamlayıcısı konumundadır. İkincisi, 11 Eylül sonrası dönemde ABD, hegemonik liderliğini sürekli hale getirmek için “öteki” konumuna, radikalleştirdiği İslami ideolojiyi yerleştirmiş ve terörizmle özdeşleştirerek düşmanlaştırmıştır. Böylece,

Batılı değerlere sahip olmayanları terörist olarak ilan edip, onları ya değişerek homojenleşmeye ya da ABD hegemonyasına biat eden müttefikleriyle birlikte yok edilmeye mahkûm bırakmıştır. Üçüncüsü, Arap Baharı sürecinde ABD, hegemonik liderlik mücadelesinde kendisine rakip olabilecek, hegemonyasını sekteye uğratabilecek devletlerle olan mücadelesinde, hem özel askeri şirketleri hem de yabancı savaşçıları savaş alanlarında kullanmayı meşrulaştırmıştır. Böylece Birleşmiş Milletler aracılığıyla vekâlet savaşlarının önünü açmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde liberal demokrasi ekseninde rızaya dayalı oluşturulmaya çalışılan ABD hegemonyası, 11 Eylül sonrası terörizmle mücadele ekseninde ele alınmış ve hiçbir ülkenin karşı gelemeyeceği bir noktaya taşınmıştır. Bu çerçevede, gerek Afganistan'ın işgali gerek Irak işgalinde ABD'nin tek taraflı ve baskıya dayalı ortaya koyduğu hegemonik dayatma, çok kutuplu uluslararası sistemin ortaya çıkışına paralel olarak kısa süreli kalmış ve ABD hegemonyasını olumsuz etkilemiştir. Başkan Obama'nın göreve gelmesi ile birlikte, ilk yurt dışı ziyaretlerini Mısır başta olmak üzere Ortadoğu ülkelerine yönelik gerçekleştirmesi, Irak'tan çekileceğini açıklaması ve yumuşak güç ilkelerine yapılan vurgu, ABD'nin yeniden rızaya dayalı hegemonyasını ön plana çıkardığına işaret etmiştir. ABD açısından rıza unsuru, düzenin tekrardan sağlanması konusunda, diğer devletlerin ABD ile birlikte ortak değer yargılarına sahip hegemonik bir ideoloji çerçevesinde örgütlenmesi bakımından hayati bir role sahiptir.

Yabancı savaşçıların yabancı terörist savaşçılara dönüştürüldükleri bu süreçte, devletlerin şansa güvenmelerine izin vermeyen ve “güvenlik” kavramını merkeze koyan anlayış ile birlikte yabancı terörist savaşçılar kavramı, devlet iktidarının anlamlı bir bileşeni olarak ele alınmaya başlanmaktadır. Hatta düzensiz ve öngörülemez doğası göz önüne alındığında, devletlerin bilinen kaynaklara güvenmeyi tercih etmelerini zorunlu hale getirmektedir (Mendelsohn, 2011: 190).

Her şeye rağmen yabancı terörist savaşçılar olgusu yalnızca güvenlik kavramı ile açıklanamaz. Çünkü politik olduğu kadar dini-itikadi ve ideolojik bir şiddetle doğrudan bağlantılı olarak karşıt ideoloji çerçevesinde oluşturulan dinin radikalleşmesi, kültürel ve ideolojik unsurları da içerisinde barındırır. İçinde bulunan toplumun siyasal, sosyal ve ekonomik koşullarından daha önemli olan bu

koşulları tanımlayan ve biçimlendiren ise bu ideolojik dilin yapısıdır (Demir, 2017: 11-12).

ABD'nin teröre karşı savaş stratejisi kapsamında hedef olarak gösterilen ve dini radikalleşme çerçevesinde değerlendirilen yabancı terörist savaşçılar, Arap Baharı sürecinde devletler arasındaki mücadelelerin dolaylı yoldan gerçekleştirildiği alanın parçası olmaktadır. 'Şiddete varan aşırıcılık' veya "radikalleşme" kavramı çerçevesinde tartışılan bu olgu, terör, isyan, gayrı-meşru savaş, asimetrik savaş gibi iç içe geçmiş kavramları içermektedir. 11 Eylül ile beraber ABD'nin 'teröre karşı savaş' doktrini çerçevesinde oluşturulan bu kavram, çoğunlukla Müslümanlar arasında el-Kaide ile bağlantılı selefi hareketleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır (Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2016: 1-2).

El-Kaidenin cihatçı yorumunu benimseyen Selefilik akımı, Afganistan'daki savaş sonrasında kendi iç yorumunu doğrularak, doktrine şiddet ögesini katmıştır. Afgan savaşı sıkı selefi reformculuğu içeren ve savaşta şehit olmayı öne çıkaran yeni bir ideolojinin gelişmesine sebep olmuştur. 11 Eylül'ü yaratan kozmik mücadele düşüncesinin temelleri bu şekilde Afganistan'da atılmıştır (Dönmez, 2004: 102). Soğuk Savaş döneminin retoriği içinde, Sovyetlerin çevrelenmesi ve komünizm tehdidinin bertaraf edilmesi adına, mücadele edilecek yeni bir ideolojinin ortaya çıkarılmasını zorunlu kılmıştır. ABD hegemon gücünün sürekliliğinin sağlanması temelinde, Başkan Reagan döneminde "özgürlük savaşçıları" adı altında başlayan ve Birleşmiş Milletlerin kolektif meşrulaştırma işlevi aracılığıyla devam eden bu süreç, terörizm ile ilgili hegemonik bir düzen yaratma çabasını, uluslararası sistemin temel dinamiklerinden birisi haline getirmiştir.

Takip eden dönemde Ortadoğu'nun dönüştürülmesi süreci, 2004 yılında İstanbul'da düzenlenen NATO Zirvesi'nde teorik olarak ele alınmış ve Arap Baharı sürecinde uygulamaya geçirilmiştir. Bu süreçte, "Yabancı Terörist Savaşçılar" (YTS) kavramı ise terörizmin ideolojik veya dini olarak radikalleşmiş (Baxter & Davidson, 2016: 1302-1303) bir alt unsuru olarak uluslararası ilişkilerde üzerinde durulması gereken önemli bir konuma gelmiştir. Batının "terörizm" kurbanına, terör kurbanlarının ise "teröristlere" dönüştürüldüğü (Herman & O'Sullivan, 1999: 103) bu süreç, uluslararası toplumda "şok" ve "dehşet" algısı yaratarak (Falk, 2007: 4) ABD

hegemonyası uğruna, uluslararası müdahalenin yabancı terörist savaşçılar aracılığıyla sağlandığı bir noktaya doğru evrilmiştir.

Yabancı savaşçılar konusuna tarihsel perspektiften bakıldığında, radikal dini gruplara özgün olarak ortaya çıkan bu olgu, diğer dinlerin teolojik sorgulamayı çok daha önceden bitirip rafa kaldırmasının bir yansıması olarak, militan İslamcılarla birlikte anılmasının parçası gibi görünse de yeni veya mevcut koşullara özgü bir kavram değildir ve farklı kökenden gelen savaşçıları içeren, kaynak ülke ile herhangi bir bağlılık göstermeyen ve tarih boyunca savaş alanında yer alan savaşçıları (Singer, 2001/2002: 194-196) işaret etmektedir.

Buna karşın günümüzdeki savaş olgusu, devletler arası olmaktan ziyade iç savaş niteliğindedir ve siyasi ideolojilerden ziyade etnik ya da dini sebeplere dayanmaktadır. Ayrıca şiddet kullanma tekelinin devletlerin elinde olmadığı, savaşlarda askerlerden ziyade savaşçıların kullanıldığı, dış desteklerle ayakta kalan yabancı savaşçıların kontrolsüz şiddetinin (Kalyvas & Balcells, 2010: 415-416) hâkim olduğu yeni bir döneme girilmiştir. Bu süreçte, askerlerden ziyade sivil hedeflere yönelik gerçekleştirilen şiddet eylemlerinin kasıtlı nitelikte olması (Kalyvas, 2001: 105-106) ise sorunu daha da karmaşık bir noktaya taşımaktadır.

Yabancı savaşçıların katıldıkları iç savaş geçmişine baktığımızda, Yunan İsyanı (1821-1832), Teksas Devrimi (1835-1836), Herman Ehrenberg'in Prusya'dan kalkıp 120 savaşçıyla Meksika'da küçük bir monarşi kurma denemesini gerçekleştirdiği 1936-1939 İspanya İç Savaşı ve 1947-1949'deki Arap-İsrail Savaşı (Yalçinkaya, 2017: 25, Demir, 2015:1) çeşitli sebeplerle ve farklı ideolojik gerekçelerle ülke dışındaki çatışma ve şiddet ortamına (Bakker, Paulussen, &Entenmann, 2013: 2-3) katılımlara dair çeşitli örneklerdir.

Diğer yandan 1930'ların ekonomik kargaşası, ABD'de sınıf siyasetini belirginleştirdi ve radikallerin kutuplaştırıldığı bir alt kültürü üretti. İşçilerin işçi sendikalarını örgütlemelerine katılmalarının engellenmesine tepki olarak özel güvenlik ve Ulusal Muhafız güçleri ile çatışmaları, işçi hareketinde yer alan birçok kişiyi, politik değişime ulaşmak için şiddeti meşru bir araç olarak (Malet, 2010: 7-10) kullanmaya yönlendirdi.

Bu dönemin etkisiyle ortaya çıkan İspanya iç savaşı sırasında, birçok yabancı vatandaş, General Franco tarafından yönetilen milliyetçilere karşı, Cumhuriyet Hükümetiyle birlikte savaşmak için Uluslararası Tugaylara katıldı (Bakker& Singleton, 2016: 11). Bu dönemde bile kamuoyu iletişim uzmanlarınca “biz” ve “ötekiler” şeklinde radikalleştirilen (Malet, 2010: 12) grupların ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, sol devrimci şiddet ve Arap-İsrail savaşında yaşanan tecrübeler de, yabancı savaşçılar konusunda bir farklılık oluşturmaktadır (Demir, 2015: 2).

1980'lerden ve Sovyetler' in Afganistan işgalinden bu yana, yabancı savaşçı kavramı, İslamcı toplulukları baskı altında tutmak için, ideolojik veya dini olarak motive olmuş kişilerle eş anlamlı hale gelmiş ve yabancı terörist savaşçılar kavramı ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır (Baxter& Davidson, 2016: 1299). Oysa, yabancı savaşçılar olgusunun ortaya çıkış dönemleri dikkate alındığında dini ve ideolojik unsurların ön planda olmadığı görülebilmektedir.

Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemin Batılı ile batılı olmayanlar arasında ortaya koyduğu keskin çizginin kimlik temelinde körüklenmesi, Batılı olmayanları modernizm karşıtı göstererek Müslüman toplumları radikalleşmeye ve dışlanmışlığa itmesi, Bosna ve Çeçenistan gibi bölgelerde iç çatışmaları artırmıştır. Yaşanan bu gelişmeler, Sovyetlerin Afganistan işgali sırasında, ABD'nin desteklediği ve yönlendirdiği mücahitleri yeni bir çatışma bölgesine kaydırmasına aracılık etmiştir. Bu durum, Suriye krizi sonrası süreçte de radikal yabancı savaşçıların başka bir çatışma bölgesine kaydırılabileceğine ilişkin bir politikanın varlığına işaret etmektedir. Nihayetinde amaç; ABD'nin, mevcut hegemonyasının sürekliliğini sağlamak adına, karşıt-ideoloji içerisinde yer alan toplumların çatışmalara angaje olmasının yanı sıra ABD'nin kendi askeri gücünü ve kapasitesini kullanmasına gerek kalmadan sorun-çözücü lider olarak rızaya dayalı hegemonyasını pekiştirmesidir.

Bu hegemonya inşa sürecinde ABD'nin, Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliği ile karşı karşıya gelmekten ziyade savaşı temsili çatışmalar üzerinden gerçekleştirme (Demir, 2015: 3-4) politikasında edindiği tecrübe açısından Afgan Savaşı önemli bir köşe taşıdır.

Dinin komünizme karşı savunulması, modern laikler ve gelenekselciler arasındaki başka bir iç çatışmaya dönüştüğünde (Malet, 2010: 13) Pakistan, Suudi Arabistan ve ABD dâhil olmak üzere dış aktörler, kendi stratejik, dini veya ideolojik politikalarını hayata geçirmek için çatışmalara daha çok odaklandılar. Pakistan, Sovyet işgali sırasında Afgan direnişinin temel kolaylaştırıcısı olmasına rağmen, Suudi Arabistan ve ABD gibi coğrafi olarak uzakta kalan devletler, isyancı savaşıları desteklemekten çekinmediler. ABD için temel öncelik Reaganizm ve Soğuk Savaş bağlamında SSCB'nin sarsılması ve zayıflamasıydı.

Bu paralelde, ABD'nin özellikle yabancı savaşçı unsurlara yönelik çağrısı genellikle teolojik gerekçelerle yapılmıştır. Gönüllü “Arap Afgan” hareketi, Pakistan tarafından yönetilen ve aslında ABD tarafından kutsanan İslam ülkeleri tarafından finanse edilmiştir. En zarar verici sonuç, İslami kökenli savaşçıların savaşımaya gelen kadrosunun kurulması ve El Kaide gibi bir örgütün uluslararası terörist faaliyetlere (Baxter&Davidson, 2016: 1301-1302) karışmış olmasıdır. Bu şekilde gelişen Sünni cihatçı ideolojinin ilk odak noktası, uluslararası alanda verilen mücadelenin bir sonucu olarak ortaya çıkan Afganistan'ı özgürleştirme mücadelesi olmuştur.

Günümüzde ise cihat için tüm dünyadaki dindarları bir araya getiren Müslümanlar ile özdeşleştirilen yabancı savaşçı kavramının, bu özel dini kimliği paylaşan bireylerle sınırlı olmaması, çeşitli dini, etnik ve ideolojik kimliklere dayanan çatışmalarla iç içe geçmeleri (Mendelsohn, 2011: 189-191) Gramsci analizinde görüleceği üzere tarihsel bloku oluşturan önemli bir unsurdur.

Yerel unsurlardan daha çok radikalleşme eğiliminde olan yabancı savaşçıları, Arap cihatçıların Sovyetlere karşı başlattıkları savaşta küçük bir etkisi olsa da (Mendelsohn, 2011: 191) Orta Doğu ve Güney Asya'daki çatışmaların yanı sıra ABD ve Batı Avrupa'daki terörizm üzerinde de küresel cihat hareketi adı altında kayda değer bir etki yarattı.

Yakın zamana kadar ABD destekli selefi-cihatçılık ideolojisi, özellikle Afganistan'daki sözde mücahitlerin, önce Sovyetler Birliği'nin Kızıl Ordusu'na karşı ve daha sonra geniş bir yelpazedeki diğer savaşan unsurlara karşı verilen mücadelesi ile ilişkilendirildi. Dünyanın dört bir yanından, özellikle de “Afgan Arapları” olarak bilinen Arap ülkelerinden yaklaşık yirmi bin savaşçının Afganistan'daki iç savaşı

katılımını kolaylaştırdı (Yalçinkaya, 2017: 31). Söz konusu savaşçılar Afgan Mücahitlere yardım etmek için, Müslümanların hem savunmacı cihadını hem de taarruz cihadını uygulaması gerektiğini ifade eden Yussuf Azzam (Bakker & Singleton, 2016: 1301) tarafından yönetiliyorlardı.

Savaş yıllarında radikal İslamcılık ideolojisini tetikleyen Azzam, işgal altındaki Müslümanların birbirlerine her konuda yardım etmeleri gerektiğini savunarak, mücahitler arasında sorgulanamaz bir dayanışma fikrini harekete geçirdi (Azzam, 1987: 16-18). Azzam'ın mesajı, 1990 yılından bu yana Müslüman dünyasında pek çok çatışmada kendini gösteren yabancı savaşçı olgusu için bir ilham kaynağı ve savaşmanın gerekçesi haline geldi (Hegghammer, 2013: 3-4).

Kızıl Ordu'nun Afganistan'dan çekilmesi, mücahitlerin dağılmasına da yol açmadı. Aksine, örgütün başına Usame Bin Ladin getirilsin diye, Azzam'ın 1989'da CIA tarafından suikasta uğramasıyla birlikte (Asyanın Sesi, 2018) ulus-ötesi yabancı savaşçı hareketi, ümmeti yeniden biçimlendirmek ve bir arada tutmak için (Malet, 2010: 15) daha ileri bir noktaya taşındı. Keza Başkan George H. W. Bush'un iktidara gelişi ile Yusuf Azzam'ın selefi Usame Bin Ladin tarafından El- Kaide'nin kuruluş süreci paraleldir. Ayrıca, Afgan işgali sona erdiğinde Ladin'in, yabancı savaşçılara küresel cihat yapmaları yönündeki çağrıları (Yalçinkaya, 2017: 31) sonrası, söz konusu savaşçıların Bosna ve Çeçenistan gibi bölgelere intikal etmesi ile ABD'nin sorun-çözücü hegemon lider olarak müdahalede bulunduğu, Sovyetlerin arka bahçelerinde çıkan iç savaşlar arasındaki benzerlikler de dikkat çekmektedir. Bu durum, yabancı savaşçıların çatışma bölgelerine transfer edildiklerine ilişkin bir gerçeği ortaya çıkarmasının yanı sıra ABD'nin hegemonya inşa sürecinin, terörizmin küreselleşmesine neden olması bakımından farklı bir süreci gözler önüne sermektedir.

Afganistan cihadı, bölgesel nitelikli radikal İslamcılığın yabancı savaşçılarla birlikte anılmasına neden olurken ABD destekli Suudi Arabistan ve Pakistan'da İslamcı yayılmacılık söylemi ile cihatçılık fikrini uygulamaya geçirmede kritik bir rol oynadılar (Demir, 2015: 2). Buna karşın, son yıllarda yaşanan Suriye krizi ise daha çok yabancı terörist savaşçılar kavramı ile öne çıkmaktadır. Tarihsel gelişim

süreci de dikkate alındığında ABD hegemonik arayışına ideolojik yönden eklemlenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

On dokuzuncu yüzyılda, ulus-ötesi şiddetin korkulan failleri anarşist gruplara atfedilirken yirminci yüzyılın ilk yarısında, çoğu yabancı savaşçı komünist grupların üyeleri olarak nitelendirildi. Her iki nitelendirmede ABD eksenli liberal-kapitalist sistemin ideolojik yayılmasının ürünü olarak ortaya çıktı. Her iki durumda da, militanlar ve isyancılar bugünkü mücahitlerle “ulus aşırı ideolojik bağlantı” çerçevesinde kilit ve ortak bir noktada bir araya getirildiler. Bu ideolojik bağlantı belirgin bir kimlikti; çünkü göç ve modernleşmenin etkisiyle, diğer toplumsal bağları yozlaştırırken toplumdan dışlanmış bireyleri de (Malet, 2010: 20-21) ortaya çıkardı. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta, dışlanma siyasetinin etkilerinin bir sonuç değil hegemonik ideolojinin yaratılmasının gerekçesi olmasıdır.

Bu örneklerin ortak noktası, söz konusu savaşçıları yabancı topluluklara bağlayan ulus ötesi bir kimlik olarak nasıl adlandırdığı ve tehdit altındaki bu topluluğun diğer üyelerini destekleme ihtiyacının ne olduğudur. Komünizm ve solcu aktivizmden Katolikliğe ve etnik temelli milliyetçiliğe kadar uzanan bu kimliğin, ideolojik arka planının son halkası, yabancı savaşçıları üreten ulus-ötesi kimliğin içine konumlandırılmış ümmet fikrinin, sözde şiddetle iç içe geçmiş cihat ideolojisi veya inancıdır (Bakker & Singleton, 2016: 10-13). Ortadoğu’da dini radikalleşmenin nasıl üretildiği düşünüldüğünde, politik dışlanma ve baskının önemli bir etken olduğu açıktır. Fakat şiddete dayalı ideolojik araçların kullanılış biçimleri, yabancı terörist savaşçıları olgusunun açıklanmasında yetersiz kalır. Nihayetinde Hollanda vatandaşı bir Katolığın, Kırgız vatandaşı bir Ortodoksun veya Kanada vatandaşı bir ateistin Irak, Suriye veya Türkiye’de çatışmalara katılmasındaki nedeni görmemizi engeller.

3.1.1. Kavram

Soğuk Savaş sonrası dönüşümle uyumlu bir biçimde, devlet-dışı aktörlerden kaynaklı tehditler, “uluslararası güvenlik” gündeminde ağırlıklı bir yer tutarken, radikalleşme olgusu ve başta terörizm olmak üzere bunun tetiklediği güvenlik sorunları ve yıkıcı etkileri, dünyanın farklı bölgelerini etkilemektedir. Batı’daki aşırı

sağ hareketler ve yabancı terörist savaşçılar konusunda ortaya çıkan radikalleşme olgusu tek bir ülke veya bölgeyle sınırlandırılmayacak kadar karmaşık bir sorundur ve bu anlamda küresel güvenliği tehdit eden bir niteliğe bürünmüş durumdadır.

Son yıllarda ortaya çıkan “yabancı terörist savaşçılar” kavramı esas olarak dini bir ideolojiye atıf yapan, kaynak ülkeyi terk eden veya silahlı çatışmaya giren bir gruba katılmak için sürekli ikamet ettiği ülkeden farklı coğrafyalara giden bireyleri nitelemekte kullanılır (Maelen, 2016). Bu nedenle de özellikle Suriye krizi ile birlikte uluslararası toplum için küresel bir sorun haline getirilmiştir.

Kavramın ne anlama geldiği üzerine yapılan tartışmalarda devlet, devlet dışı ve devlet destekli aktörlerin analize dâhil edilmesi, potansiyel olarak sorunlu olan bu olgunun sınırlarını daha da genişletmektedir.

Moore ve Tumelty, Çeçenistan'daki cihatçıları inceledikleri çalışmalarında, yabancı savaşçıları “yerli olmayan ve başka topraklarda mücadele etme amacının manevi değerlerden ziyade din, akrabalık ve ideoloji temelinde şekillenen ve çatışma bölgesine katılmayı gönüllülük esası çerçevesinde kabul eden gruplar” (Moore & Tumelty, 2008: 412-414) olarak tanımlamaktadır.

Tektaş Devrimi, İspanyol İç Savaşı, İsrail Bağımsızlık Savaşı ve Afganistan Savaşı'nda yer alan isyancıları inceleyen kapsamlı bir çalışmada David Malet, yabancı savaşçıları “çatışmanın yaşandığı ülkelerin vatandaşı olmadan direnişe katılan gruplar” (Malet, 2015: 2-4) olarak tanımlarken, kavramı daha çok uluslararası seferberlik temeli üzerinde değerlendirmektedir.

Ian Bryan yabancı savaşçıları, yabancı hükümetlerin ajanları olarak tanımlamaktan özellikle kaçınırken, kavramı “ulus-ötesi bir kimlik arayışıyla savaşmak için ülkelerinden ayrılan gruplar” olarak değerlendirir. Bryan’a göre militanları örgütleyen devlet dışı aktörler ulus-ötesi aktörlerin meşruluğuna doğrudan meydan okumazken, cihat hareketinin varlığı hegemonik aktörlerin çıkarlarını tehdit etmektedir (Bryan, 2010: 115-117). Bryan’a benzer şekilde Barak Mendelsohn da yabancı savaşçıların terörist olmadığını ve çatışma güçlerinin dışında bir vatandaşlığa sahip olmanın genel standartlarını kullandığını ifade eder (Mendelsohn, 2011: 190-192).

Thomas Hegghammer ise yabancı savaşçıları, “bir direnişe katılmış olan ve bir isyan içinde faaliyet gösteren, çatışma devletinin vatandaşlığından veya akrabalık ilişkilerinden

yoksun ve resmi bir askeri örgüte bağlı olmayan unsur” olarak daha kısıtlayıcı bir tanım oluşturmaktadır. Ayrıca, yabancı savaşçıların hükümetlerden mali veya askeri destek aldıkları durumlarda “gerçek yabancı savaşçılardan” ziyade, onları “devlet destekli savaşçılar” olarak tanımlamaktadır. Keza Hegghammer’e göre El Kaide ve (Hegghammer, 2010/11: 62-63) DEAŞ’ın¹ yükselişi de devlet desteği sayesinde gerçekleşmiştir.

Bilimsel literatürün ötesinde terim, politika yapıcılar tarafından da farklı şekilde kullanılmaktadır. Örneğin, ABD ordusu, el-Kaide ve müttefik terör örgütlerini “yabancı savaşçılar” terimi ile birlikte kullanmaktadır. “Yabancı Topraklar Üzerinde Savaşanlar” (COFS) başlıklı bir raporda, yabancı savaşçılar “kendi ülkelerinde faaliyet göstermeyen devlet dışı savaşçılar olarak tanımlanırken, kaynak ülkede veya ev sahibi ülkede politik hedefler veya kişisel çıkarlar izleyebilen gruplar” (Malet, 2015: 4-5) şeklinde değerlendirilmektedir.

Rapor ayrıca “diğer ülkelerdeki çatışmalara katılan bireyler” olarak tanımlanan sınırları aşan silahlı gruplar ile COFS arasında da ayırım yapmaktadır. Fakat aynı zamanda “yabancı savaşçı” terimini Somali’deki İslamcılarını tanımlamak da dâhil olmak üzere COFS ile dönüşümlü (Malet, 2015: 5) olarak kullanmaktadır.

BM 2178 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ise, yabancı terörist savaşçıyı “Vatandaşı bulunduğu veya ikamet ettiği ülkeden başka bir ülkeye terör eylemi işlemek, planlamak, hazırlamak veya buna katılmak veya silahlı bir çatışmayla bağlantılı olmak da dâhil terörist eğitim almak veya vermek amacıyla giden birey” (UNSC, 2014) olarak tanımlamaktadır.

¹ İlk defa 1999 yılında Ürdün asıllı Ebu Musab el-Zerkavi liderliğinde “Tevhid ve Cihad” adı altında örgütlenerek radikal unsurlardan beslenen ve işgalin ardından Irak’ta faaliyet göstermeye başlayan (Sandıklı, 2015) örgüt, 2004 yılından itibaren “Irak el-Kaidesi” ismini kullanmaya başlamıştır. Ocak 2006’da Mücahitler Şura Konseyi adı altında bazı Sünni direnişçi gruplarla birleşme girişiminde bulunmuştur (Sandıklı, Semin, & Ünal, 2015: 30-33). 2006 yılında Zerkavi öldürüldükten sonra Ebu Ömer el-Bağdadi liderliğinde Ekim 2006’dan itibaren “Irak İslam Devleti” ismini kullanmaya başlamıştır (Ağralı, 2017:1).

Örgüt 2009’da Musul’u sözde devletin başkenti olarak açıklamış ve Mayıs 2010’da örgütün yeni lideri Ebu Bekir el-Bağdadi olmuştur. Ebu Bekir el-Bağdadi, Nisan 2013’te örgütün ismini “Irak-Şam İslam Devleti-IŞİD” olarak değiştirmiş ve örgütün hâkimiyet alanını Suriye’ye doğru genişletmiştir. Haziran 2014 tarihinden sonra örgüt, IŞİD yerine “İslam Devleti” ismini kullanmaya başladıktan sonra, uluslararası alanda terörizmin Sünni Müslümanlarla ilişkilendirilmesine ilişkin uygulamaya sokulan ideolojiye malzeme oluşturmuştur (Sandıklı, Semin, & Ünal, 2015: 33).

Söz konusu terör örgütünün hem isim hem de kısaltmasına ilişkin farklı adlandırmalar kullanılıyor olsa da T.C. Dışişleri Bakanlığı’nın 11 Aralık 2014 tarihli genelgesine istinaden Devlet’ül Irak ve Şam ismi ve DEAŞ/DEASH kısaltması referans alınmıştır (Güvenç, 2015).

Genel olarak değerlendirildiğinde, kavramın devlete karşı yapılan bir girişim olarak değerlendirilmesi dahi, yabancı terörist savaşçılar olgusunun meşruiyetini sağlayan, mücadele edilmesi gereken bir “öteki” nin yaratılmasının ideolojik bir yansımasıdır.

Bugün konuştuğumuz savaşçıların ise iki farklı yönü dikkat çekmektedir. Birincisi, eskiden “yabancı savaşçı” diye isimlendirilen bu konu, Suriye’deki çatışma bağlamında siyasi ve hukuki literatürde artık ”yabancı terörist savaşçı”(YTS) şeklinde geçmektedir. İkinci olarak da, önceki örneklerle göre YTS’ler çok daha geniş bir ölçeğe ve kaynak ülkeye sahip durumdadır (Özar, 2015). Daha geniş anlamda düşünüldüğünde, yabancı bir savaşçının terörist bir savaşçı haline gelmesi, radikalleşme sürecinin ve radikal ideolojiyi benimseyen karmaşık ve şiddet yanlısı aşırılığa yol açan hoşgörüsüz fikir ve görüşlerin (Maelen, 2016: 2-3) nihai bir adımı şeklinde değerlendirilmektedir.

3.1.2. Kavramsal Farklılıklar

“Yabancı savaşçı” kavramı, her ne kadar DEAŞ ile birlikte gündeme gelmiş olsa da 1980’li yıllardan itibaren Afganistan, Bosna, Çeçenistan, Irak ve Somali’deki iç çatışmalara katılan kişiler için de kullanılmaktaydı. Bu kavram sanıldığı kadar aksine sadece İslami referanslar çerçevesinde cihat amacıyla çatışma bölgelerine giden kişileri tanımlamakla sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda Avrupa tarihinde de çeşitli sebeplerle ülkeleri dışındaki çatışmalara katılan kişilerin örneklerini görmek mümkündür (Vidino, 2014: 3-4). Üzerinde durulması gereken nokta, birbirinden farklı ülkelerden, farklı dini/etnik ve ideolojik aidiyetlere sahip grupların, nasıl tek bir hedef (cihat) ve tek bir kimlik (Müslümanlık) adına çatışma alanlarına katıldıklarıdır (Demir, 2017: 11-13). ABD’ye yönelik herhangi bir tehdit oluşturmayan bu sorunun çeşitli gerekçeler ile Avrupa ülkelerine doğru yayılması bir yandan sorunun uluslararasılaşmasına hizmet etmekte diğer yandan “sorunla başedebilecek hegemon bir güce ihtiyaç var” algısını bilinçlere işlemektedir. Baskı bu süreci inşa ederken, rıza ile sağlanan onay zihinlerde ideolojik olarak eklemlenmektedir.

Terminoloji, Suriye ve Irak’taki iç savaştaki isyancı ve terörist gruplardan biriyle savaşmak için ülkelerini terk edenleri tanımlamak için kullanılırken, yabancı

savaşçılardan yabancı isyancı savaşçılara ve yabancı terörist savaşçılardan yabancı cihatçı savaşçılara kadar (Bakker&Singleton, 2016: 10-11) çok farklı anlamlarda analiz edilmektedir.

Başta ABD olmak üzere dünyanın önde gelen ülkeleri, yabancı terörist savaşçıları, uluslararası hukukun meşru güç kullanma yasağını gayri resmi yollardan etkisiz hale getirerek, Libya ve Suriye örneğinde olduğu gibi bir ülkeye müdahalede bulunabilmenin yolu olarak görmüşlerdir. Bu politikayı izlerken ortaya çıkan tepkilere karşılık, söz konusu kavram terörizm olgusu ile birlikte ele alınmaya başlamış ve ilerleyen dönemlerde radikal İslamcılar ile eşdeğer tutularak uluslararası meşruiyet sağlanmıştır. Üzerinde durulması gereken unsur; yabancı terörist savaşçıların gerçekleştirmiş oldukları eylemler dikkate alındığında, eylemlerin kimin yararına olduğudur. Ne birbirinden farklı mezhepsel gruplara, ne Müslüman dünyasına ne de farklı dini, etnik ve ideolojik gruplara yaramayan bu eylemlerden dış politika alanında yararlanan en önemli aktör ABD ve Amerikan hegemonyasıdır.

Uluslararası ilişkilerde yeniden ele alınması zorunluluk olan bu kavramın analizinde, her ne kadar İslamcı hareketlerin güçlenmesi ile yabancı savaşçıların artması birbirine paralel ifade edilse de her şeyden önce yabancı savaşçıların ortaya çıkışı ile İslamcı hareketlerin yükselişe geçtiği dönem arasında kronolojik olarak bir kopukluk vardır. Ayrıca, yabancı savaşçıların gerçekleştirdiği eylemler ile 1980 yılı ve öncesi yaşanan İslamcı hareketlerin siyasal projeleri arasında da (Hegghammer, 2010/11: 57-58) ciddi bir kopukluk vardır. Oysa gerek Afgan Savaşı gerek Yugoslavya iç savaşı sırasındaki çatışmalara yabancı savaşçıların katılımı ile ABD'nin iç çatışmaları tetikleyerek müdahale edebilmenin meşruiyetini sağladığı bu bölgeler arasındaki benzerlik dikkat çekmektedir.

11 Eylül tarihinden sonra özellikle Batı'da ulusal ve uluslararası anlamda tedbirlerin en üst seviyelere çıkarılması, terörizmle mücadelenin etkin bir aracı olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, radikal İslamcı teröristlerin genel olarak, Batı'dan ziyade bu aktivitelerin görece daha rahat yapılabileceği ülkelere yönelimini artırmıştır. Terör gruplarının intihardan ziyade mücadele edebileceği çatışma bölgelerindeki karmaşadan yararlanılması ve bunun bir ileriki safhaya taşınarak-DEAŞ örneğinde devlet kurma gibi- uzun vadeli olduğu düşünülen ideaların daha

çekici hale gelmesidir (Çetin, 2014b). Bu bakımdan, savaşıarak şehit olma düşüncesi, radikal grupları teşvik eden başka bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır

Bu noktada yabancı savaşçılarla ilgili kavramlar çoğunlukla devlet merkezli bir anlayış çerçevesinde şekillenmektedir. Fakat ontolojik veri genellikle yabancı savaşçının kimlik duygusuna karşılık gelmezken “yabancı” ve “yabancı olmayan” arasında yapılan ayırım (Mendelsohn, 2011: 191-192) farklı kimliklere yapılan atıfla daha karmaşık bir ikilemi ortaya koymaktadır.

Terörizmin en sık kullanılan yöntemi olan “saldırıların” yerini alan “savaş” söyleminin bu bakımdan dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Özellikle DEAŞ militanlarının sosyal medya hesaplarında sıklıkla “savaşçılara” bu söylemler üzerinden çağrıda bulunulması dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, terörün esas amacı olan propaganda gibi kozların zayıflatılmasında, söz konusu gruplara “terör örgütü, terörist” denmesinin önemi büyüktür. Zira DEAŞ örneğinde olduğu gibi “savaş ve savaşçı” kullanımlarının, terörizmin tanımına uygun olmadığı ortadadır (Çetin, 2014a).

Stephanie Kaplan yabancı savaşçı probleminin daha iyi anlaşılması ve kayda değer politikalar ortaya koymak için, ayrıştırılması gereken belirli noktalarının olduğuna dikkat çeker. Kaplan, “savaşçının “yaşam döngüsü” nü, savaş öncesi seferberlik aşamasına (motivasyon), savaş aşamasına (çatışma bölgesine ulaşım, eğitim vb.) ve savaş sonrası döneme (ideolojik)” (Mendelsohn, 2011: 191) ayırmaktadır. Her üç durumda da yabancı savaşçılar büyük ölçüde ideolojik olarak ortaya çıkarlar ve çatışma alanlarında yer alma dağılımları muğlaktır.

Terörizm söz konusu olduğunda yabancı savaşçılar konusunda “Taşeron savaşçılar/İntihar bombacıları” (Foot soldiers) ile “tecrübeli yabancı savaşçılar” arasında da önemli bir ayırım yapılmalıdır (Mendelsohn, 2011: 192). Taşeron savaşçılar, özellikle Batı ülkelerine seyahat etme ve nispeten kolay bir şekilde girme yetenekleri açısından değerlidir. Tecrübeli yabancı savaşçılar ise, büyük ölçüde planlama ve koordinasyonla meşgul olan ve daha çok yönetici konumunda bulunan küçük bir grubu temsil etmektedir.

Malet, yabancı savaşçıların diğer militanlardan ayrı bir kategoride düşünülmesinin analizini yaparken, egemen devletler üzerine kurulu modern

uluslararası sistemin erken dönemlerine kadar gitmektedir (Malet, 2015: 5-6). Sınır ötesi operasyonları sivil çatışmanın dışındaki devletlere doğru genişleten devlet dışı isyancı grupları (örneğin Türkiye’de faaliyet gösteren PKK terör örgütü üyeleri), “uluslararası isyancı” olarak değerlendirir. Yurtdışında bir tür paramiliter eğitim alarak iç savaşa katılan veya terör saldırılarına katılmak üzere kendi ülkelerine dönen grupları (örneğin bir Afgan vatandaşının ABD’de eğitim alarak kendi ülkesinde gerçekleştirmiş olduğu eylemler) ise “yabancı eğitilmiş terörist” olarak değerlendirir. Yine Malet’e göre, saldırı yapmak için iç savaşın olmadığı veya çatışmanın yaşanmadığı bir başka devlete giden ve yerel isyancı gruplarla bağlantısı olmayan bireyler (örneğin Fransa’da Charlie Hebdo saldırısını gerçekleştiren bir birey) “yabancı terörist” olarak adlandırılır. Yabancı bir devletten, başka bir yerde yaşanan isyana veya sivil çatışmaya katılan ve aynı zamanda çatışma bölgesinde bir vatandaşlığı bulunmayanlar (örneğin Suriye’nin kuzeyinde PYD’ye katılan bir Belçika vatandaşı) ise “yabancı savaşçı” olarak tanımlanmaktadır. Sonuç olarak, Batıya karşı konumlandırılan ve İslam ile özdeşleştirilen radikalleştirilmiş unsurların eylemleri “terörizm” ile ilişkilendirilirken, diğer tanımlamalarda “savaşçı” ifadesinin kullanıldığı göze çarpmaktadır.

DEAŞ’ın eylemleri ile birlikte söz konusu kavramlar üzerinde çok daha farklı anlamsal karmaşıklıklar da ortaya çıkmaktadır. Bu dönüşüm “yabancı savaşçı mı, yabancı terörist savaşçı mı ?” ikilemine dair bir soruyu da ortaya çıkarmaktadır. Genel kanaatin yabancı savaşçıların iki binli yıllardan sonra geleneksel algıdan ayrılarak terörist haline geldiği ve muharip veya destek hizmetleri olduğuna bakılmaksızın her türlü askeri faaliyete katılan kişinin yabancı savaşçı olarak kabul edilmesi gerektiği yönündedir (Yalçınkaya, 2017: 26-27).

Bu kapsamda geleneksel yabancı savaşçı tanımında “yabancılık”, “gönüllülük” ve “bir davaya sahip olma” gibi üç temel unsur öne çıkarken (Yalçınkaya, 2017: 25) paylaşılmış etnisite; yabancı savaşçı hareketliliğinin din veya ideoloji gibi diğer bağlara göre daha büyük (Malet, 2015: 7) bir kolaylaştırıcı olmadığı da açıktır.

3.1.3. Özel Askeri Şirketler ve Yabancı Terörist Savaşçılar

Yabancı savaşçıların terörizmle ilişkilendirilmesinde öne çıkan bir başka önemli nokta ise özellikle ABD'nin 2003'teki Irak işgali sırasında uluslararası kamuoyunun gündemine giren özel askeri şirketlerdir. Bunlar, Pentagon'dan sonra Irak ve Suriye'de faaliyet gösteren en önemli unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Eleştirel Kuramın da ortaya koyduğu gibi, küreselleşme süreci içinde sınır-aşan suçlar, uluslararası terörizm, nükleer silahların yayılması, bulaşıcı hastalıklar ve iç savaşlar gibi yeni tehditlerin yaygınlaşması sonucunda güvenlik kavramı yeniden inşa edilmeye başlamıştır. Bu şekilde ele alınan güvenlik sorunsalı ulus-devletin kapasitesini zorlamaya başlamış ve ulus-devletlerin yanında uluslararası örgütler, hükûmet-dışı kuruluşlar ve hatta özel sektör aktörleri gibi diğer devlet-dışı uluslararası aktörler de (Tangör & Yalçınkaya, 2010: 128) güvenlik politikalarının yeni aktörleri olarak ortaya çıkmaya başlamışlardır.

11 Eylül sonrasında ABD'nin “terörizme ve serseri devletlere” karşı başlattığı savaş, özel askeri şirketler (private military companies) için de bir dönüm noktası sayılabilir. Günümüzde “uluslararası güvenlik” sorununun önemli bir parçasını oluşturan özel askeri şirketler (Zabcı, 2004: 3) paralı asker ticaretinin, “evrim geçirmiş, küreselleşmiş ve şirketleşmiş” (Singer, 2004) modelini temsil etmektedir.

Balkanlar ve Kolombiya gibi ABD ordusunun varlığının sınırlandırıldığı bölgelerde, Pentagon'un özel askeri şirketlerle sözleşme imzalayarak, onları stratejik amaçları doğrultusunda kullanması (Zabcı, 2004: 5) yabancı savaşçıların daha profesyonel bir alanda kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır.

Günümüzde “yeni sömürgeciliğin” önemli bir parçası haline gelen (Zabcı, 2004) özel askeri şirketler ile yabancı savaşçılar olgusunun birlikte analiz edilmesini zorunlu kılan iki önemli nokta vardır. Birincisi, başta Ortadoğu olmak üzere, özel askeri şirketlerin faaliyette bulundukları bölgeler ile yabancı savaşçıların katıldıkları çatışma bölgeleri arasındaki benzerliktir. İkincisi, uluslararası alanda faaliyet gösteren özel askeri şirketlerin sayılarında meydana gelen artış ile yabancı savaşçıların uluslararası alandaki çatışmalara katılımı arasındaki yakın ilişkidir. Gerçekten de, özellikle 2003 yılında Irak'ın işgalinden bu yana, çatışma bölgelerinde her iki unsurun da dönüşümlü olarak kullanıldığı açıkça görülmektedir.

Bu durumun temel nedeni, kuvvet kullanma meşruiyetini kendi tekelinde gören ABD'nin, söz konusu çatışmalarda devlet-dışı aktörlere ihtiyaç duymasıdır (Emir, 2015: 10-13).

Bu paralelde devletin, bizzat kendisini hem ulusal hem de uluslararası alanda güvenlik tedarikçisi olarak kurumsallaştırmasına (Tangör & Yalçinkaya, 2010: 128-129) neden olan belirli unsurlar vardır. Bu noktada, savaşların değişen niteliği, uluslararası teröristlerden kaynaklanan tehditler, askeri hizmetlerin dış kaynaklardan tedarik edilmesi, devletlerin güvenlik tedarikçisi olmasındaki unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Benzer şekilde, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi gelişmiş devletleri ordularını küçültmeye, askeri harcamalarını azaltmaya ve ordu personelini emekliliğe ayırmaya yöneltmiştir. Bu kadar fazla sayıdaki nitelikli askeri elemanın iş arzı oluşturması (Tangör & Yalçinkaya, 2010: 135-136) büyük güçlerin gelişmekte olan dünyaya müdahale etmekteki isteksizliği (Singer, 2004) özel askeri şirketlerin doğmasına ve büyümesine zemin hazırlamıştır. Söz konusu etki, daha önce devlete özgü bir işlev olarak algılanan güvenlik kavramının, devlet dışı aktörler tarafından yerine getirilmeye başladığı (Zabcı, 2004: 6-8) bir dönemi ortaya çıkarmıştır.

Özel askeri şirketlerdeki personelin büyük çoğunluğunu yine paralı askerler oluşturmaktadır. Fakat özel askeri şirketler, kişisel kazanç sağlamak amacıyla, uyruğundan olunmayan veya ülkesinde oturulmayan, ancak çatışan taraflardan birinin silahlı kuvvetlerine katılarak silahlı çatışmalarda yer alan kişileri (Tangör & Yalçinkaya, 2010) tanımlamak için kullanılan paralı askerlerden farklıdırlar ve yasal bir statüye sahip ticari birer firmadırlar. Müşterilerine sözleşme yoluyla bağlanarak küresel piyasa içinde birbirleriyle rekabet ederler. Yine paralı askerlerden farklı olarak, eğitim, istihbarat, danışmanlık, lojistik destek, operasyonel destek ve çatışma sonrası çözümler gibi değişik hizmetler için çalışmaktadırlar ve uluslararası toplum tarafından tanınan hükümetlerle çalışarak (Yalçinkaya, 2012, Zabcı, 2004) uluslararası alandaki meşruiyetlerini korumaya öncelik verirler.

1949 Cenevre Sözleşmesi ek protokolüne göre, paralı askerlik yasaklanmış ve paralı askerler suçlu kategorisine sokulmuş olmasına karşın istikrarsızlığın artmasına neden olacak tehlikeli bir unsur olarak değerlendirilmekten öteye geçememiştir

(Tangör & Yalçinkaya, 2010: 144). Keza, ABD destekli YPG'li teröristlerin, hapisanelerde tuttuğu DEAŞ'lı teröristleri çatışmalara katılmak kaydıyla serbest bırakmasına ve paralı askerlerden destek almasına (Ensonhaber, 2018) göz yumulması, sorunu daha da ciddi bir noktaya taşımaktadır.

Mevcut yapıları gereği özel askeri şirketler, çatışma alanlarında askeri bir güce eşlik eden yetkili siviller kapsamında olduğundan, söz konusu protokole göre askeri bir saldırının hedefi de olamazlar. Yasa gereği kendi ülkelerine en azından kayıtlı olmaları gereken ve yabancılarla sözleşme yapmak için alınacak lisanslar yoluyla kendi devletlerine karşı yükümlülükleri olan (Singer, 2001/2002: 188-192) özel askeri şirketler, teknolojinin getirdiği yeniliklerin sivil kapsamlı savaşlar için de kullanılmaya başlanmasıyla birlikte sayıları gün geçtikçe artmıştır (Yılmaz, 2007: 45).

“Singer, özel askeri şirketleri “savaş alanlarındaki temel yetenekleri savaşmak”, “danışmanlık ve eğitim hizmeti vermek” ile “lojistik ve hizmet desteği sağlamak” şeklinde üçe ayırmıştır. Savaşma yeteneğine sahip askeri şirketler; konvoyların korunması, pusulara karşı koyma, devlet büyüklerinin korunması ve hatta stratejik tesis ve bölgelerin kurtarılması gibi görevler alabilmektedir. Danışmanlık ve eğitim hizmeti verme yeteneğine sahip askeri danışmanlık şirketleri; doktrin geliştirme, silahlı kuvvetlerin ve savunma bakanlıklarının yeniden yapılandırılması, harp oyunları, silah sistemleri eğitimi ve her türlü taktiksel birlik eğitimi, danışmanlık, planlama ve lider eğitimi gibi alanları oluşturmaktadır. Lojistik ve hizmet desteği sağlama yeteneğine sahip askeri destek şirketleri ise lojistik destek unsurlarını sağlamak gibi temel görevleri vardır.” (Singer'dan aktaran Yalçinkaya, 2012: 81).

Genel olarak değerlendirildiğinde, söz konusu özel askeri şirketler, devletlerin özel jandarmalığından örtülü operasyonlarına, bir devletin başka topraklardaki yasa dışı faaliyetlerine, ticari şirketlerin çıkarlarının korunmasından mafya ve terör örgütleriyle işbirliğine kadar (Yılmaz, 2007: 48) çok geniş bir yelpazede faaliyette bulunmaktadır. Söz konusu faaliyetler dikkate alındığında özel askeri şirketlerin faaliyetleri ile yabancı terörist savaşçıların gerçekleştirmiş olduğu eylemler arasındaki benzerlikler dikkat çekmektedir.

Bu çerçevede, Bush yönetiminin “terörizm ile savaş” adı altındaki politikası, ABD ordusunun diğer ülkelerdeki orduları eğitme ve diğer örtülü görevler için üniformasız personel kullanma gayretini artırmıştır. Örneğin, hâlihazırda

Afganistan'daki Taliban sonrası askeri gücün eğitimi de özel askeri şirketlere verilmiştir (Yılmaz, 2007: 53). The Center for Public Integrity adlı kuruluşun yaptığı ve 2004 ile 2006 yılları arasını kapsayan bir araştırmaya göre Irak ve Afganistan'da ABD Ordusunun ihaleleri her yıl yüzde elli oranında artış göstermiştir (Tangör & Yalçinkaya, 2010: 137).

Özel askeri şirketlerin en önemli müşterisi konumunda bulunan ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde, Yugoslavya iç savaşı ile Irak ve Afganistan işgali sırasında özel askeri şirketlerle çok yakın işbirliği faaliyetlerinde bulunmuştur. Vinnell Corporation, Military Professional Resources Incorporated (MPRI), DynCorp, Kellogg Brown and Root (KBR), Halliburton Corporation ve Academi² gibi şirketler bunlardan bazılarıdır (Tangör & Yalçinkaya, 2010, Zabcı, 2004: 13-16).

ABD'nin ordusuna ayırdığı bütçe arasında bu tür şirketlere aktardığı payın yüksek olması, Pentagon'ı bu alanda dünyanın en büyük alıcısı konumuna sokmaktadır. İlginç olan nokta Irak Savaşı'nda ve devamında bölgede bulunan koalisyon kuvvetlerini oluşturan ülkelerin sıralamasında en fazla katkıyı ABD ordusundan sonra özel askeri şirketlerin yapmasıdır (Tangör & Yalçinkaya, 2010: 137).

ABD'nin 2004 ile 2006 yılları arasında Irak ve Afganistan'da özel askeri sektördeki ilk 100 şirkete yaptığı ödemelere baktığımızda karşımıza toplam 52,2 milyar Amerikan Dolarlık bir pazar çıkmaktadır. Söz konusu yabancı şirketlerin on ikisinin Türkiye'den olması, "Windfalls of WAR II" raporunda dikkat çekici bir unsur olarak (Tangör & Yalçinkaya, 2010: 134) göze çarpmaktadır.

Özel askeri şirketlerin savaş alanlarında kullanılması yalnızca ABD'ye özgü bir durum değildir. Putin döneminde kabul edilen ulusal güvenlik strateji belgelerine, dış politika doktrinlerine ve askerî güvenlik doktrinlerine bakıldığında temel olarak vurgulanan noktalar, tek kutuplu dünya sisteminin kabul edilemezliği ve NATO'nun genişlemesinin ulusal güvenlik tehdidi oluşturduğuna (Gülşen, 2017: 2) ilişkindir.

² 1997 yılında Blackwater adıyla Virginia, ABD merkezli kurulan ve ABD adına Irak ve Afganistan gibi ülkelerde operasyonlara katılan askeri şirket. Özellikle 2007 yılında Bağdat'ta 17 sivilin katledilmesi olayına karıştıktan sonra adını "Xe Services" olarak duyurmuş, üzerindeki olumsuz imajı temizleyemediğinden 2011 yılında adını "Academi" olarak değiştirmiştir.

Söz konusu endişe, Rusya'nın da müdahil olduğu çatışma alanlarında, özel askeri şirketleri kullanımını ortaya çıkarmıştır.

Putin döneminde, Rus özel askeri şirketleri, devletin doğrudan müdahalesi olmadan ulusal çıkarlar doğrultusunda yapılması gerekenlerin hayata geçirilmesi konusunda bir araç olarak görülmüştür. Bu şirketler arasında, PMC Wagner, Moran Güvenlik Grubu, Slavonic Corps, Antiterör Güvenlik Şirketi, RSB Grup ve Redut Özel Birliği (Gülşen, 2017: 11) özellikle Suriye savaşında çok önemli görevler üstlenmiştir.

Özel askeri şirketlerin ticari kazanç elde etmek için çatışma ortamının varlığını barışa tercih etmelerinden dolayı, varlıklarının temelinde barışa karşı olmaları bulunmaktadır. Diğer yandan özel askeri şirketlerin faaliyetlerindeki hukuki boşluk, sorun olarak kalmaya devam etmektedir (Tangör & Yalçınkaya, 2010: 143).

Bu noktada ortaya çıkan sorun; geleneksel biçimde devletlere, BM'ye ve NATO'ya atfedilen alanlarda özel askeri şirketlerin hesap verebilirliğidir. Hükümetlerin halklarına ve seçmenlerine karşı sorumlu olmalarına karşın özel askeri şirketlerin kamuya karşı böyle bir sorumluluklarının olmayışı, onları hükümetlerin denetiminden de korumaktadır. Ayrıca, uluslararası hukuk düzeyinde özel askeri şirketlerle ilgili herhangi bir düzenlemeye de rastlanmamaktadır.

Yugoslavya iç savaşı sırasında, bölgesel çatışmalara katılan yabancı savaşçılara ilişkin yayınlanan 1991 tarihli bir raporda, çeşitli milletlerden çok sayıda Avrupalının yer aldığı "Siyah Lejyonların" (Malet, 2010: 17) varlığı aynı dönemde ABD kaynaklı özel askeri şirketlerin bölgede faaliyetlere başladıkları dönem olması bakımından oldukça önemlidir.

Diğer yandan Wikileaks, ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali sonrasında Blackwater (Academi) isimli özel askeri şirketin paralı askerlerinin Suriyeli muhalifleri eğitmek üzere Irak'tan Suriye'ye geçtiğini belgeleriyle yayımlamıştır (Sabah Gazetesi, 2013). Ayrıca, Suriye İç Savaşı'yla birlikte devlet dışı aktörlerin sahadaki varlıkları ve bölgesel/küresel aktörler ile kurdukları iş birliği ilişkileri, en azından Irak-Suriye hattında devlet dışı aktörlerin mevcut kaos ortamında devletin boşluğunu kimi yerlerde doldurmasıyla sonuçlanmıştır (Gürler & Özdemir, 2014: 139-141).

3.1.4. Uluslararası Hukukta Yabancı Terörist savaşılar

İspanya iç savaşından başlayıp; Bosna ve Çeçenistan'dan sonra bugünlere kadar uzanan ve uluslararası kamuoyunu her geçen gün daha fazla meşgul eden yabancı savaşılar konusunda iki farklı husus dikkat çekmektedir. Birincisi, eskiden “yabancı savaşı” diye isimlendirilen bu olgu, Suriye'deki çatışma bağlamında artık “yabancı terörist savaşı” şeklinde ifade edilmektedir. İkinci husus ise önceki örneklere göre YTS kavramının çok daha geniş bir alanı kapsamasıdır (Özar & Yavuz, 2017: 442).

Başkan Obama tarafından yönetilen üst düzey BMGK toplantısında yabancı savaşılar ile ilgili özel bir yasa geçirilmiştir (Kardaş & Özdemir, 2015: 11). BMGK'nın 2178 sayılı kararında ‘Yabancı Terörist Savaşı’ kavramı “İkamet etmekte veya vatandaşı olduğu bir devletten başka bir devlette terörist faaliyetleri gerçekleştiren, planlayan, hazırlığında olan veya katılma amacıyla seyahat eden veya silahlı çatışmalarla ilişkili olanlar dâhil olmak üzere terör eğitimi alan veya veren bireyler” (UNSC, 2014) şeklinde tanımlanmıştır.

Bu tanım ile yabancı savaşıların içinden yabancı terörist savaşılar kavramı ayrıştırılarak gayrimeşru hale getirilmiştir (Yalçınkaya, 2015a: 4-5). BMGK'nın 2178 sayılı kararı ile ülkelere doğrudan ve net bir çağrıda bulunulmuştur: “Tüm üye devletler, başka ülkelere savaşmaya giden terörist savaşı tehdidine karşı etkin ve aktif bir tavır almalıdır”. (UNSC, 2014). 2001 yılında çıkarılan 1373 sayılı karara atıfta bulunan Konsey, o karardan bu yana ilk kez bu derece kesin ve dolaysız ifadelerle yer vermiştir (Özar & Yavuz, 2017: 443).

15 Ağustos 2014 tarihli 2170 sayılı karar, yabancı terörist savaşılar olgusundan ilk kez bahseden karardır. Ancak söz konusu kararda yabancı terörist savaşılar; DEAŞ ve El Kaide yanlısı olmaktan ibaret gösterilmişti (Geneva Academy, 2014: 41-42). 2178 sayılı kararda ise hangi oluşuma ait olduğuna bakılmaksızın YTS olgusu bir bütün olarak ele alınmış ve daha ayrıntılı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Kapsamı geniş olmasına rağmen yüzeysel kalan tanımlama, bu olgunun karmaşıklığını daha da muğlak hale getirmektedir. Yabancı savaşıları, “maddi çıkara, örgütsel veya sivil bağlantılara dayanan eğilimlere sahip değilken, savaş veya iç çatışmalara bireysel olarak katılarak şiddet eylemlerinde bulunan gönüllüler” olarak

tanımlaması (Hegghammer, 2010/11: 64-65) sorunun arkasında yer alan unsurların ortaya çıkmasını engellemektedir.

Güvenlik Konseyinin yabancı terörist savaşı kavramını oluştururken, “yabancı savaşı” ile “yabancı terörist savaşı” kavramlarını uluslararası toplantılarda eşzamanlı olarak kullanması (Malet, 2015: 23-24), tüm analitik farklılıkların çözümlemesini bulanıklaştırmaktadır. Örneğin 2178 sayılı kararın beşinci paragrafında, yabancı terörist savaşı ifadesi genellikle “cihatçı”, “cihadist” veya “İslamist” kelimeleriyle birlikte kullanılmaktadır (Özar & Yavuz, 2017: 443).

Diğer yandan YTS tanımının da, terörizm ile silahlı çatışma hukuku arasındaki farkı belirsizliğe ittiği, silahlı çatışmanın doğası içerisinde gerçekleşen ve savaş suçu/insanlığa karşı suç olmayan çatışma eylemlerini dahi terörizm haline getirdiği değerlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle çatışma bölgesinde terör suçu işlemediği halde sadece “çatışan” birinin de terörist (Geneva Academy, 2014: 18-19) sayılması mümkün olabilmektedir.

Dolayısıyla, kimin terörist, kimin savaşı, kimin sivil olduğu hususu devletten devlete fark gösterebilecek bir takdire terk edilmiş görülmektedir (Özar, 2015). Örneğin, dünya hegemonik gücünü elinde bulunduran ABD için söz konusu teröristler, bizzat ABD hegemonyasına karşı bir duruş sergileyen, aynı zamanda bu ideolojinin ortaya çıkarılmasına yönelik tepkiler ortaya koyan gruplardır. İsrail’e tepki gösteren Filistinliler veya işgale uğrayan ülkesini savunan Iraklılar terörist, Sovyetlere karşı mücadele veren Afgan Mücahitler veya Esad Rejimine karşı mücadele eden PYD’liler savaşıdır. Bölgesel ve uluslararası güvenliği tehdit eden DEAŞ, YPG’ye karşı savaşırken terörist, Türkiye’ye karşı savaşırken yabancı savaşıdır.

Ayrıca kararda eve dönüş yapan YTS’ler hakkında tatmin edici bir perspektif de öngörülmemiştir. Suç olmasının ötesine geçilerek planlamak, hazırlığında olmak, katılma amacıyla seyahat etmek, eğitim almak veya vermek aynı derecede gayri meşru ilan edilmiştir. Bu detaylar, suçun ‘maddi’ unsurları oluşmadan ‘manevi’ unsurlarının varlığının dahi suçlama için yeterli olacağı anlamına gelmektedir (Yalçinkaya, 2015a: 4-5) ki; bu unsur Bush doktrininin önleyici müdahale anlayışının bir uzantısı şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

2178 sayılı kararda terör tanımının yapılmamış olmasının, suçun belirliliğinin olmamasının ve dönen savaşçılarla ilgili düzenlemelerle ilgili bir anlayış içermemesinin bir eksiklik olduğu (Yalçınkaya, 2015a: 5), bütün bu farklılıkları kuşatan veya duruma göre bir harekât tarzı geliştirilemediği (Bakker, 2014: 11) görülmektedir.

Başkan Obama'nın, 2178 sayılı karara istinaden bütün ülkeleri, yabancı terörist savaşçıların organize edilmesini veya finanse edilmesini önlemeye çağırması, teröristlerin veya terörist grupların kendi ülke toprakları üzerinden hareket etmesini engellemek için sert tepkiler almaya zorlaması (Baxter & Davidson, 2016: 1304-1305) ABD'nin terörizm temelli ideolojik hegemonyasını genişletmeye çalışmasının açık bir göstergesidir. Özellikle DEAŞ'ın, Fransız haftalık mizah dergisi "Charlie Hebdo" ya yönelik eyleminden sonra, "yabancı terörist savaşçılar" olgusunun bütün Avrupa'ya yayılması ve "öteki" ne karşı mücadele etmesi gereken "biz" in genişletilmesi, hegemonik eklemlenmenin bir örneğidir. Bir diğer ifadeyle, ABD hegemonyası, üzerinde etki oluşturabildiği diğer devletlerin rızasını almak zorunda kalmış, şiddet unsurunu ön plana çıkararak baskıya dayalı, pasif eklemlenmeyi ön plana çıkararak da rızaya dayalı hegemonyayı dayatmıştır. Bu bağlamda, hegemonyanın sürdürülebilirliğini, ideolojinin alt yapı ve üst yapı unsurları ile birlikte ele aldığı göze çarpmaktadır.

Fakat 2178 sayılı karara rağmen, yabancı terörist savaşçı kavramının tanımlanması problemlidir. Öncelikle, uluslararası hukukta meşru bir statüye sahip "savaşçı" kavramı ile buyruk kurallarına aykırılık teşkil eden "terörist" kavramının bir arada kullanılması, kavramın tanımlanmasını son derece işlevsiz hale getirmektedir. İkincisi, yabancı terörist savaşçıların bir kavram olarak nerede başlayıp nerede bittiği ve kimlerin yabancı terörist savaşçı olarak nitelendirileceği tartışmalıdır. Üçüncüsü, söz konusu yabancı terörist savaşçıların yargılamasının hangi devletlerin yetki alanında olduğu açıkça belirtilmemektedir.

Ayrıca, bu tür uygulamalar bir dizi gizlilik, insan hakları ve politik kaygıları da beraberinde getirmekte (Baxter & Davidson, 2016: 1306), kavramın kendisi üzerinde uzlaşmanın zorluğunu da ortaya koymaktadır. Bu nedenle, küresel güvenliği sağlamak adına yabancı terörist savaşçıların akışını engellemek ve soruna kalıcı

özüm bulabilmek için yaratıcı ve tüm ulusları kapsayıcı, politik bir stratejiye ihtiyaç vardır.

3.2. YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILAR VE TÜRKİYE

Türkiye'nin iç toplumsal dinamiklerini, ideolojik anlamda bozucu bir etki yaratan bu olgunun analiz edilmesi, ABD hegemonyasına bir "karşı duruş" sergilemesi bakımından son derece önemlidir.

Her şeyden önce yabancı terörist savaşçıların Türkiye'ye etkisini belirleyen temel bazı faktörler bulunmaktadır. Birincisi, Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktadır ve bu durum Türkiye'yi Batılı müttefikleriyle kıyaslandığında tehlide daha açık hale getirmektedir. İkincisi, Türkiye, Suriye ve Irak ile uzun bir kara sınıra sahiptir. Bu uzun kara sınırı nedeniyle yabancı savaşçıların mobilizasyonunda kırılganlığa sahiptir. Üçüncüsü, Türkiye'de üç milyondan fazla Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır (Yalçınkaya, 2015b: 3-4) ki; bu sığınmacılar arasında etnik ve mezhepsel kutuplaşmaları körükleme potansiyeline sahip yabancı savaşçıların varlığı, Türkiye için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Dördüncüsü, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyesi ülkelere yönelik uyguladığı esnek vize rejimi Avrupa kökenli yabancı savaşçıların, PYD/YPG ve DEAŞ gibi terör örgütlerine katılımını kolaylaştırmaktadır. Son olarak Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumu, yabancı savaşçıların geçiş güzergâhında yer almaktadır ve bu durum Türkiye'nin yabancı terörist savaşçıları konusu ile karşı karşıya kaldığı sorunu diğer ülkelere nazaran daha da karmaşık bir hale getirmektedir.

Türkiye ağırlıklı olarak yıllardır PKK ile sürdürdüğü terörle mücadelesinin yanına PYD/YPG ve özellikle DEAŞ'ı da eklemek zorunda kalarak (Korkmaz, 2016) aynı anda farklı dinamiklere sahip terör örgütleriyle mücadele etmek durumunda kalmaktadır.

DEAŞ terör örgütü, özellikle yabancı terörist savaşçıları üzerinden Türkiye'ye yönelik en ciddi tehdidi oluşturmaktadır. Diğer yandan Özgür Suriye Ordusu ile işbirliği içinde olan Türkiye için, ilk başta bu yabancı savaşçıların Suriye savaşına akışları güvenlik meselesi veya siyasi bir problem değildi. Fakat Esad Rejimine karşı mücadele ediyor gibi gözüken DEAŞ'ın, ilerleyen süreçte Suriye'nin kuzeyinde yayılması ve muhalefet arasında da Selefi-Cihatçı anlayışın sahip olduğu ideolojik temellere dayalı ötekileştirmeye ve radikalleştirmeye yatkın anlayışın (Şenol, Erdem, & Erdem, 2016: 284) güçlenmesi, ABD ve Avrupa hükümetlerinin Türkiye'nin

rolüne dair tehdit algılarını değiştirdi. Zira “Türkiye aşırı grupları destekliyor” ve “Eksen kayması” üzerinden yapılan algı, Türkiye’nin “yurtta sulh, cihanda sulh” anlayışı temelinde şekillenen tarihsel dış politika geçmişine ve bölgede verdiği mücadeleye tamamen zıt. Ayrıca, DEAŞ’ı “sebeup değil sonuç” olarak gösteren, DEAŞ’ın analiz edilmesinden ziyade, ortaya çıkış gerekçelerinin meşruluğunu gerekçe göstererek, gerçekleştirdiği eylemleri hoş gören anlayış, Türkiye’nin, “mezhepçi ve kimliğe dayalı çatışmaların radikalleşmeyi tetikleyerek, bölgesel barış ve güvenliği bozmasına” karşı verdiği dış politika anlayışına oldukça uzaktır. İdeolojik alanın kültürel unsurlarla dönüştürölmesine aracılık eden bu algı süreci, Amerikan hegemonyasını sekteye uğratabilecek aktörlerin “öteki” ideoloji üzerine konumlandırılmasının bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Gramşiyen bir perspektifle değerlendirildiğinde, uluslararası toplumun, mevcut hegemonyayı doğal, zorunlu ve vazgeçilmez bir durum olarak algılamasına neden olduğunu göstermesi bakımından son derece önemlidir. Zira bu durumda, ABD’nin, baskı ve onaya dayalı hegemonik gücünün sürekliliğini sağlamak için şiddete ve işgale başvurmasına gerek kalmazken, hegemonyanın meşrulaştırma pratiklerini gönüllü olarak kabul eden toplumlar, karşıt hegemonyanın oluşturulma sürecine de aracılık etmektedirler.

Diğer yandan, uzun yıllardır güney sınır komşuları ile problemlili ilişkilere sahip olan Türkiye, sahip olduğu konumu gereği terör, mülteci ve sığınmacı sorunu ve kaçakçılık gibi sorunlardan dolayı zaten PKK, PYD/ YPG ve DEAŞ gibi örgütlerin hedefi olmaktadır. Irak ve Suriye gibi çatışma alanları ile yabancı savaşçıların akın ettiği Avrupa arasındaki geçiş güzergâhında yer alan Türkiye’nin algıladığı tehdit, söz konusu yabancı savaşçıların hem geri dönebileceği hem de kalıcı olarak ikamet edebileceği bir ülke olması bakımından çeşitlilik arz etmektedir (Yalçınkaya, 2015a: 7).

Türkiye’de yaşanan ABD destekli başarısız darbe girişiminin ardından, Türkiye’nin devlet altı terör örgütleriyle mücadelesi de çeşitlenmektedir. ABD’nin Soğuk Savaş sonrası dönemde hayata geçirdiği “Yeşil Kuşak Projesi” nin Türkiye ayağını oluşturan Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ve Kürdistan İşçi Partisi (PKK) gibi tehditlerin çeşitliliği, DEAŞ kaynaklı tehditlerin boyutunu da etkilemektedir (Stein, 2016: 1). Her ne kadar Türkiye merkezli savaşçıların özellikleri farklı olsa da tecrübeli savaşçıların Afgan Cihatçıları ile bağlantılarının olduğunu açıkça

göstermektedir. Bu bağlantı, söz konusu yabancı terörist savaşçıların gündemden düşse bile ilerleyen zamanlarda yeniden ortaya çıkma ihtimalini ortadan kaldırmaz. Keza, ABD kökenli özel askeri şirketlerin fonları ile maddi kapasitelerini artıran bu örgütler, kamuoyunu yönlendiren entelektüel uzmanlarca, sözde “özgürlük mücadelesi” adı altında Türkiye’ye karşı tekil bir hegemonik alanda birleştirilmektedirler. Keza, yabancı terörist savaşçıların faaliyette bulundukları örgütlere katılan üyelerin tedarik sürecinde kamuoyunda işlenen özgürlük, mücadele ve cihat gibi kavramların varlığı dahi, belirli bir farkındalık düzeyine sahip olmayan grupların gönüllü olarak bu örgütlere katılımını kolaylaştırırken ABD’nin rızaya dayalı oluşturmaya çalıştığı politikanın aracısı olmaktadır.

Ayrıca, PKK gibi seküler ve etnik milliyetçilik kökenli terör örgütleri, Avrupa’da rahat bir şekilde gençleri radikalleştirebilmekte ve bu durum bulundukları ülkelerce görmezlikten gelinebilmekte ve hatta desteklenebilmektedir (Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2016: 3). Özellikle, Türkiye’nin AB ülkelerine yönelik esnek vize rejimi uygulaması, Avrupa kaynaklı yabancı savaşçıların hem Türkiye’ye girişini hem de Türkiye üzerinden geçişini oldukça kolaylaştırmaktadır. Bu nedenlerle Türkiye, yabancı terörist savaşçıların akışından en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Bu durumun önemli bir nedeni, Suriye iç savaşının başlangıcından itibaren, savaştan zarar gören sivillere yönelik Türkiye’nin uyguladığı açık sınır politikasıdır (Yalçınkaya, 2017: 36). Keza son on yılda Batılı dış politika yapımcıları ile kamuoyu uzmanlarınca yapılan propagandanın da etkisiyle, Türkiye’nin karşılıklı olarak vize serbestisi uyguladığı ülkeler ile Irak, Suriye ve Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı terörist savaşçıların vatandaşı oldukları ülkeler arasındaki benzerlik de oldukça dikkat çekicidir. Örneğin 39 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan “Reina Saldırısı” ile Atatürk Havalimanında gerçekleştirilen önemli eylemlerde yer alan DEAŞ üyelerinin, vatandaşı oldukları ülkelerin benzerliği bu durumun en çarpıcı örnekleridir.

Yabancı terörist savaşçıların yarattığı şiddetin Türkiye’ye yayılma kapasitesinin bulunması, Türkiye üzerinden seyahat eden yabancı savaşçıların Türkiye için ilave bir tehdit yaratmasına da neden olmaktadır. Ayrıca çatışma alanından ayrılmaya karar veren yabancı savaşçıların Türkiye’ye yerleşme ihtimali (Yalçınkaya, 2017: 36) Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı sorunların başında

gelmektedir. Türkiye sınırlarına yerleşen bu savaşçıların, Amerikan hegemonyasına olan bağlılıkları ve dini/ideolojik unsurları istedikleri zaman harekete geçirebilme kapasiteleri, Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik en önemli tehdit unsurudur. Keza, bu durum Amerikan hegemonyasının bölgesel amaçlarına hizmet eden ve sürekliliğini sağlama amacı taşıyan ideolojik bir yapılanmadır.

Bu bağlamda, Türkiye'nin Suriye iç savaşına komşu olması, Suriye'nin kuzeyinde yaşanan PKK-PYD/YPG-DEAŞ rekabeti ve bu çatışmanın Türkiye'yi tehdit etmesi, Türkiye'ye yönelik saldırıları çeşitlendirmiştir. Ayrıca, Suriye krizinin yeniden canlandığı yabancı savaşçı dalgasından en çok etkilenen ülkelerin başında gelmesi, Türkiye'nin Suriye politikasını kendi angajman kuralları çerçevesinde oluşturmasını engelleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1. Irak ve Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Etkileri

Batı yanlısı Şah Pehlevi'nin uzun yıllar sürgünde bulunan Ayetullah Humeyni tarafından kovulduğu “İran'daki 1979 Devrimi”, Saddam Hüseyin rejimini devirmekle kalmayıp aynı zamanda Irak'ta eşi benzeri görülmemiş bir mezhepsel çatışmaya sürükleyen “2003 Irak'ın İşgali” ve “2011 Arap Baharı” sonrası Irak ve Suriye'de yaşanan bölgesel vekalet savaşları, Ortadoğu jeopolitiğini temelden sarsan ve iç savaşların seyrini değiştiren en önemli faktörler arasında sayılabilir.

Özellikle Irak ve Suriye'de son dönemde yaşanan gelişmeler, yabancı terörist savaşçıların olgusunu ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit eden (Bakker & Singleton, 2016: 17-18) küresel bir olgu haline dönüştürmüştür. Irak ve Suriye'de yabancı terörist savaşçıların çatışmalara katılması ile birlikte siyaset dengesinin değişmesi ve güvenlikle ilgili olarak yeni aktörlerin ortaya çıkması, güvenlik algılarını da değiştirmekle kalmamış DEAŞ gibi örgütlerin faaliyetleri nedeniyle küresel güvenlik risklerini de beraberinde getirmiştir (Duman, 2015).

ABD'nin çeşitli mezhepsel grupları demokratik alanın dışına taşıyarak, onları radikalleşmeye sevk etme politikasında başarılı olması, ayrışma ve yerelleşmenin körüklendiği, merkezi otoritenin sarsıldığı ve güven bunalımının arttığı (Duman, 2015) bölgesel bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Irak ve Suriye'de yaşanan istikrarsızlık,

şiddet kullanımı ve belirli grupların ideolojik gerekçelerle ve kasıtlı olarak politik alanın dışına itilmesinin iki önemli sonucu olmuştur. Birincisi radikal düşünceye sahip gruplar açısından yeni bir savaş alanı doğmuştur. İkincisi, umutsuzluk duygusuna kapılan geniş halk kitleleri radikal gruplara katılmaya başlamıştır (Pirinççi, Orhan, & Duman, 2014: 7).

Bu doğrultuda ABD, “öteki ideoloji” üzerinden konumlandığı hegemonik gücünü, baskı ve onaya dayalı iki ayaklı bir politika zemini üzerine oturtmaktadır. İlk aşamada, bir yandan şiddete meyilli grupları örgütler diğer yandan bu örgütleri doğrudan destekleyerek müdahale edeceği ülkeleri işgal edebilmenin meşruiyetini sağlamış olur. İkinci aşamada, aktif tarafsızlık politikası izleyerek radikal grupların ortaya çıkışına zemin hazırlar ve bu durumu, mevcut şartlar gereği kendiliğinden ortaya çıkan bir sonuç olarak gösterir. ABD bu açıdan baskı ve onaya dayalı hegemonik gücünü, farklılaşmış şartlara göre uyarlama fırsatı bulur.

Bununla birlikte, Suriye özelinde yabancı terörist savaşçılar olgusu 2011 yılındaki sivil protestoların, yerini tam bir iç savaşa bırakmasıyla ortaya çıkmıştır. Dünyanın farklı bölgelerinden iç savaşa katılan bu savaşçılar, Özgür Suriye Ordusu’na, Şii gruplara, Hizbullah militanlarına ve özellikle El-Nusra Cephesi ve DEAŞ (Bakker, Paulussen, & Entenmann, 2013: 2) gibi çeşitli cihatçı gruplara katılan yabancılardan oluşmaktadır. Söz konusu grupların, çatışmanın yaşandığı ülkelerdeki mevcut hükümetlerin gayri meşru ve güvensiz bir rejime sahip olduğu iddiasıyla hareket eden cihadi Selefizm anlayışı (Bakker & Singleton, 2016: 14-15) bu rejimleri devirmek için şiddet kullanımını ön plana çıkarmaktadır.

2011’de Suriye krizi patlak verir vermez yabancı terörist savaşçıların örgüte katılımı ciddi biçimde artış göstermiştir. Bu kadar kısa sürede, bu kadar eğitimli yabancı savaşçının nasıl bir anda Suriye’ye intikal edebildiği, farklı dini ideolojilere ve farklı etnisiteye sahip vatandaşların İslami cihat amacıyla nasıl bir araya geldiği, üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır. Batı ve Arap medyasında binlerce cihat çağrısı yapan kaynağın varlığı, Gramsci’nin bahsettiği “aydınlar” veya Chomsky’nin ifade ettiği “terörizm uzmanlarınca” oluşturulan kamuoyunun ilginç bir tezahürüdür. Keza, 2011’de Arap Baharı süreci başladığında, Suriye’deki protesto hareketi mezhepçi bir iç savaşa dönüştüğünde, Afgan çatışmasının en kötü özellikleri

(Baxter & Davidson, 2016: 1301) tekrarlanmıştır. Oysa teorik olarak, Suriye yabancı bir ülke tarafından işgal edilmemişti.

Buna karşın, farklı etnik, dini unsurların bir araya geldiği Hollanda ve Belçika gibi Batı Avrupa ülkeleri, 1980’lerde ortaya çıkan selefi cihadist yabancı terörist savaşçıların ana akım yerlerinden biri durumundadır (Bakker & Bont, 2016: 2-3). Suriye ve Irak’taki çatışmaların başlamasıyla birlikte, PYD/YPG ve DEAŞ benzeri örgütlere katılan bu teröristlerin Avrupa’daki sayıları ve eylemleri de belirgin şekilde artmıştır (Özar & Yavuz, 2017: 441). Londra-merkezli “Uluslararası Radikalleşme Çalışmaları Merkezi”, Suriye’de cihatçı mobilizasyonunun “1980’lerdeki Afganistan savaşından beri kaydedilen diğer yabancı savaşçı mobilizasyon örnekleriyle” kıyaslandığında hâlihazırda en önemli safhada olduğunu göstermektedir. Yine bizzat İngiltere İçişleri Bakanlığının “Birleşik Krallık Terörizme Karşı Koyma Stratejisi” başlıklı yıllık raporu da “Şu an Avrupa’dan Suriye’ye giden yüzlerce yabancı savaşçı var. İngiltere’de ikamet edenlerin dönünce yurt dışında edinmiş oldukları yeteneklerle saldırılarda bulunmaları riski var” (Kardaş & Özdemir, 2015: 10) diyerek korku/rıza sarmalında oluşturulan hegemonyaya dayalı ideolojik kurguya devam etmektedir.

Yabancı savaşçılar üzerine yapılan bir araştırmada potansiyel üyelerin kendini tanımlama ihtiyacı hissettiği, bu ihtiyacı karşılamak için intikam ve statü arayışı ile kimlik ve macera arayışının (Kardaş & Özdemir, 2015: 13) onları şiddete yönlendiren önemli etkenler olduğuna ilişkin iddialar, bu olgunun asıl ortaya çıkış gerekçesini ve Amerikan hegemonyasına nasıl hizmet ettiğini gözden kaçırmamıza neden olacaktır. Kimlik unsurunu tamamlayan radikalleşme eğilimi, savaş alanında isyancı güçlerin radikal ideolojisine maruz kalmayı tetiklemektedir. Fakat bu kadar güçlü motivasyon istekleri ABD’nin Irak işgalinde veya işgal sırasında Iraklı sivillere yönelik ABD askerlerinin işkenceye varan muamelelerinde son derece düşük düzeyde kalmıştır. Amaçları “güç kullanımı yoluyla alternatif bir yönetim şekli kurarak “mazlumlara” yardım etmek olarak ifade edilse de, ABD veya İsrail yerine asıl mücadelenin katı Selefi Müslüman olmayanlara karşı yapıyor olması, sorunu daha da karmaşık hale getirmektedir.

Diğer yandan hem Irak hem de Suriye’de son dönemde yaşanan gelişmeler özellikle İslam Devleti olarak adlandırılan grubun yükselişi ve 2014 yazında bir

hilafet kurulmasının ilan edilmesiyle yakından bağlantılıdır. Ayrıca ABD güdümündeki Körfez-Arap ülkeleri, kendi jeopolitik amaçları için Sünni mezhepsel seferberliği desteklemiş (Bakker & Singleton, 2016: 20), Şam'ı İran yörüngesinden çekerek bölgesel güç düzenini yeniden dengelemek için Suriye'deki çatışmayı bir fırsat olarak görmüştür. Keza, 1979 Afgan Savaşı sırasında yabancı savaşçılara destek verme konusunda, ABD ile yaptığı işbirliğinin sonucu tecrübe kazanan Körfez ülkeleri, Suriye ve Irak'ın bazı kesimlerinde, devlet dışı aktörlerin varlığını kolaylaştıran siyasi ve askeri boşluğun ortaya çıkmasında da önemli bir role de sahiptirler.

Bu noktada dikkat edilmesi gereken bazı temel noktalar vardır. Birincisi, Batıda ABD de dahil olmak üzere birçok devletin, Sünni yabancı savaşçıların katıldığı çatışmanın aynı tarafını desteklemesidir. Bu jeopolitik konfigürasyon, hem kalkış hem de transit ülkeler için baskıcı araçlarla akışı engellemeyi politik olarak zorlaştırmaktadır. İkincisi, Suriye'deki isyancıların ülkenin kuzey sınırındaki toprakları kontrol etmeleridir. Üçüncüsü, yabancı savaşçı sayısında gördüğümüz sıra dışı demografik çeşitliliktir (Hegghammer, 2013).

Haziran 2014'te DEAŞ'ın Musul'u ele geçirmesiyle başlayan bu süreç, Bağdat ve Kerkük'ün çevresinde hâkimiyet alanları kazanmasına yol açmıştır. Bu durum da bir yandan Irak'taki güvenlik, siyaset ve ekonomi dengesinde bozulmalara neden olmuş diğer yandan yönetsel paylaşım, sosyal yapı ve nüfusun coğrafi dağılımını da büyük ölçüde değiştirmiştir (Duman, 2015).

Ayrıca Twitter veya Facebook gibi sosyal medya araçları da, yabancı terörist savaşçıların şiddet içeren aşırı ideolojilerinin yayılmasında son derece etkilidir (Barrett, 2014: 7). Oysa aynı sosyal medyada, yabancı terörist savaşçılarla mücadele amacıyla bir organizasyonun yokluğu, yabancı savaşçıların büyük çoğunluğunun aşırılık yanlısı gruplara katılımını kolaylaştırmaktadır. Bu durumun temel nedeni, ana akım medyanın isyancı güçlerle etkili bir şekilde mücadele etmede gönülsüz bir bakış açısına sahip olmasıdır.

Dikkat çeken bir diğer nokta, aşırılık yanlısı grupların Arapça konuşamayan ve genellikle askeri eğitimi olmayan yabancıları daha iyi karşılayabilmeleridir (Barrett, 2014: 8). Fakat hem bölgede hem de ötesinde, Suriye'deki yabancı

savaşçıların varlığının en önemli etkisi, şiddetin, bölgenin tamamına yayılmasına aracılık etmiş olmalarıdır.

Ayrıca, “Cihatçı” motivasyonu ile de bağlantılı olarak, İslamcı aşırılığın temel anlatısını oluşturan saldırı altındaki Müslüman bir topluluğa yardım etme yükümlülüğü de getirilmektedir. Şehitlik anlayışının önemli bir yer tuttuğu bu aşamada ABD işgaline karşı aynı anlayışın göz ardı edilmesi, örgütün destekçilerinin kim olduğuna ilişkin soru işaretlerini de artırmaktadır.

Diğer yandan, El Kaide'nin ne olduğunun farkında olan söz konusu örgütler içerisinde mücadele eden yabancı savaşçılar ve aşırılık yanlısı gruplar sadece rejim ile savaşma isteğine rağmen (Barrett, 2014: 11-12), şiddete yatkınlık gösterme olasılıkları daha yüksektir. Bu nedenle Suriye savaşı yeni nesil teröristler için birleştirici bir rol oynamaktadır.

Irak ve Suriye’de meydana gelen savaş ve iç savaş ortamında ise Türkiye daha çok yabancı savaşçıların transferinde geçiş güzergahı olması ve sınır güvenliğinin ciddi biçimde olumsuz etkilenmesiyle söz konusu sorunlara doğrudan angaje olmuştur. Irak ve Suriye’de meydana gelen kriz ortamından doğrudan etkilenen Türkiye, Musul sorunundan bu yana Irak ile, Hatay sorunundan bu yana da Suriye ile sorunlu ilişkilere sahip olmuştur. İngiltere’nin II. Dünya savaşından sonra Ortadoğu bölgesindeki hegemonyasını ABD’ye devretmesiyle birlikte, Türkiye’nin söz konusu sorunlu sınır komşuları ile ilişkileri ABD’den bağımsız olmamıştır.

1 Mart 2003’te “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunması için Hükümet’e yetki verilmesine ilişkin tezkere” nin reddedilmesi sonrası, Türk-Amerikan ilişkileri de bozulmaya başlamıştır. Tezkerenin reddedilmesinden yaklaşık dört ay sonra, tam da ABD’nin bağımsızlık günü olan 4 Temmuz 2003’te, kamuoyunda “Çuval Operasyonu” olarak da bilinen “Süleymaniye Olayı” gerçekleşmiştir. Türk Özel Kuvvetler personellerine yönelik gerçekleştirilen operasyonda Türk askerlerine, teröristlere yapılan muamele ile davranılması, ilişkilerin daha da gerilmesine neden olmuştur. Bu durum, Amerikan hegemonyasının artık bölgeyi Türkiye’nin etki alanından devraldığını, ABD’nin Türkiye yerine peşmerge ile işbirliği yaptığını, Türkiye’nin kırmızı çizgilerinde hassas bir konuma sahip olan Türkmenlerin artık huzursuz olacağını ve

uluslararası alanda kendi müttefiki tarafından hegemonik gücünün engellendiğini düşünen ABD'nin bu girişimi karşılıksız bırakmadığını (Uzgel, 2013: 273-278) göstermesi bakımından son derece önemlidir. ABD'nin, bu operasyona 30 Mart'tan itibaren hazırlandığı (Milliyet Gazetesi, 2011) basına yansırken, dönemin ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney'nin de ortağı olduğu "Halliburton Corporation" ın bir yan kuruluşu olarak faaliyet gösteren KBR (Yılmaz, 2007: 51-52) adlı özel askeri şirketten askeri danışmanlık hizmeti aldığı, aynı zamanda şirketin Türkiye'de konuşlandırılması planlanan ABD ordusuna sağlanacak lojistik destek hizmetleri sağlaması karşılığında alacağı 60 milyon ABD Dolarlık ihaleden de pay alamadığı (Zabcı, 2004: 21) bilinmektedir.

Türkiye, tezkerenin reddedilmesinden tam bir yıl sonra 1 Mart 2004'te "Ottawa Sözleşmesi"ni yürürlüğe sokarak özellikle Suriye sınırındaki kara mayınlarını temizlemeye başladı. Bu gelişme ABD destekli örgüt üyelerinin rahat bir şekilde çatışma bölgelerine transferini kolaylaştırmaya başladı. Takip eden süreçte 2004 yılında İstanbul'da düzenlenen NATO Zirvesi sonrası Ortadoğu politikaları konusunda kısıpça alınan Türkiye, bir anda kamuoyunda Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) olarak bilinen Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişiminin (GODKA) ortağı haline getirildi. Büyük Ortadoğu Projesi adlandırmasının doğrudan bir işgali çağrıştırması, bölge ülkelerinde anti-Amerikancı fikirleri körükleyeceği düşüncesi ile yeniden adlandırılan bu politika, Amerikan hegemonyasının baskı yerine rızaya dayalı oluşturulmaya çalışıldığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan, 2010 yılına kadar yüksek düzeyli stratejik işbirliği mekanizmaları vasıtasıyla, bölge ülkelerine halkının çoğunluğu müslüman fakat demokratik değerlere sahip model ülke olarak sunulan Türkiye, 2010 yılında meydana gelen Mavi Marmara olayı ile söz konusu ülkelerin koruyucusu olarak tanıtıldı. Oysa oluşturulmaya çalışılan mekanizma; "yeni bölgesel güç" vurgusu yapılan Türkiye'nin, ABD hegemonyasının taşıyıcısı ve aracısı olarak işlev görmesine sebep olacak "ben" ve "öteki" düşman algısının güçlendirilmesiydi.

Bölgesel çatışma ortamının hazır hale gelmesi sonrası, ABD 2011'de Irak'tan çekilmeye başladığında ironik bir şekilde Arap Baharı sürecinin başlaması tesadüfi değildir. "Çözüm süreci" adı altında devam eden süreçte Irak sınırının güvenliği olumsuz etkilenirken, mayınların büyük çoğunluğunu temizleyen Türkiye'nin, Suriye

sınırındaki etkinliği de azaldı. Tam da bu süreçte, Türkiye üzerinden Irak ve Suriye'ye ciddi oranda yabancı savaşçı akını başladı. ABD bir nevi 1 Mart 2003'te başaramadığını, sınır güvenliğini zedelediği Türkiye üzerinden yabancı savaşçıların transferi ile gerçekleştirdiği ifade edilebilir. Çözüm süreci ile de oldukça yakından bağlantılı olan bu süreçte, çeşitli ülkelerden çok sayıda yabancı terörist savaşçının sınır güvenliğini ihlal etmesi, sınırların kırılmalığına daha çok zarar verdiği gözlenmektedir. Benzer şekilde PKK, PYD/YPG, DEAŞ gibi terör örgütleri ve bunların yabancı terörist savaşçıların Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit etmesi, ABD'nin Irak ve Suriye'ye karşı her müdahalesi sonrasında Türkiye'ye yönelik yeni bir terör tehdidinin ortaya çıkması (Korkmaz, 2016) ile de doğrudan bağlantılıdır.

Örneğin çekik güç operasyonunda PKK'nın güçlenmesine benzer şekilde, ABD'nin Esad rejiminin devrilmesi üzerine kurulu politikasından da yine en çok zararı Türkiye görmüştür. Esad rejiminin, muhalefeti zayıflatmak için el-Kaide bağlantılı gruplara ve PKK/KCK'ya hareket alanı açması, kendisine karşı savaşan grupları birbiriyle mücadele eden unsurlara dönüştürmesi (Semin, 2014) radikal unsurların ÖSO içindeki silahlı gruplara dâhil edilmesini sağlamış ve Türkiye'nin desteklediği muhalefetin dünya kamuoyundaki itibarına zarar vermeyi başardığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin bir anda, bölgede radikal ve aşırı grupları destekleyerek "öteki" ideolojiye hizmet eden bir aktöre dönüştürölme gayreti öne çıkmaktadır. Oysa, Amerikan hegemonyasına karşı duruş sergileyen bir aktöre yönelik, "biz" in desteklediği ve çoğunluğun rızasına dayalı hegemonik alanın, "öteki" üzerinde baskı unsurunun dayatılmasıdır. İnşa edilen bu hegemonyanın amacı, önce toplumsal düzenin mevcut yapısını bozacak nitelikte sorunlar üretmek, daha sonra yeniden biçimlendirmek ve karşıt bir ideoloji yaratana kadar mücadelenin sürekliliğini sağlamaktır. Gramsci'nin tarihsel blok olarak adlandırdığı bu yaklaşımda, oluşturulan tarihsel blok, belirli bir toplumsal düzen için toplumsal ilişkiler ağı içinde egemen bir sınıfın baskı ve onaya dayalı hegemonyasının yaratıldığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Robinson, 2002).

Bu doğrultuda, rejime karşı savaşan Türkiye destekli muhalefetin, büyük ölçüde radikal gruplardan oluştuğu yönünde bir izlenim oluşturulmaktadır (Sandıklı, Semin, & Ünal, 2015: 20). Bu izlenimin oluşmasında, TSK bünyesindeki FETÖ ile iltisaklı komuta kademesinin Suriye ve Irak sınırına komşu illerde görev yapmasının,

Bayır-Bucak Türkmenlerine yapılan yardımın “MİT tırları” olayı ile manipüle edilerek, Türkiye’nin DEAŞ gibi radikal terör örgütlerini desteklediğine ilişkin algı oluşturulmasının etkisi büyüktür. Keza, bu algının oluşturulmasında olayın basına sızdırılmasını sağlayan grupların bir kısmının ABD destekli Fetullahçı Terör Örgütü ile olan bağlantıları, diğerlerinin ise Avrupa ülkelerinde himaye edilmesi, Türkiye’ye yönelik dayatılan “ötekileştirme” politikasının ciddiyetini ortaya koymaktadır.

Bu algının oluşturulmasında ayrıca, Amerikan hegemonyasının sürekliliğine hizmet edebilecek dış politika yaklaşımı da etkili olmaktadır. Herşeyden önce ABD, başta DEAŞ olmak üzere çeşitli terör örgütlerini himaye ederek, bu örgütlerin bünyesinde çatışmalara katılan terörist savaşçılarla Ortadoğu bölgesinin mezhepsel çatışma temelli yıkım sürecini hazırlamaktadır. İkincisi, Esad Rejimi’nin yıkılmasını destekleme karşılığında Türkiye gibi ülkeleri de hem ideolojik hem de hegemonik yönden rıza yoluyla kendine bağlayabilmektedir. Üçüncüsü, Türkiye’nin NATO üyesi olmasını kullanarak, serbest geçiş alanı oluşturmaktadır (Anderson, 2015: 4). Nihayetinde ABD’nin baskı ve rızaya dayalı olarak oluşturmaya çalıştığı hegemonik etkisi ile Türkiye, söz konusu ötekileştirme politikalarından doğrudan etkilenmektedir.

Ayrıca PYD, ABD tarafından radikal DEAŞ’a karşı savaşan seküler ve işbirliği yapılabilecek bir örgüt olarak öne çıkarılmış, DEAŞ’ın Kobani saldırısı sonrasında Batı medyasında PYD/YPG hakkında propaganda sayılabilecek ölçüde olumlu yayınlar yapılmış ve desteklenmesi gerektiği görüşü işlenmiştir (Sandıklı, Semin, & Ünal, 2015: 26-28). PKK ile PYD’nin ayrı gruplar olduğu yönünde açıklamalarda bulunan ABD, Rojova Kuşatması ve Kobani çatışmaları sırasında Türkiye’nin PYD’ye destek koridoru açmasını dahi talep etmiştir (Sandıklı, Semin, & Ünal, 2015: 28). Oysa PYD/YPG bünyesine katılarak, Türkiye’yi terörist ülke olarak kabul edip savaşmaya gelen Avrupa vatandaşlığına sahip teröristler, NATO üyesi Türkiye’nin diğer müttefikleriyle ilişkilerini tehdit etme potansiyeline de sahiptir. Bu etkinin bir sonucu olarak Türkiye’nin NATO müttefikleri diğer ülkelerle aynı kimlik/kültür temeline sahip olmadığı ve farklı bir ideolojik alt yapıya sahip olduğuna ilişkin politikaya da aracılık etmektedir. Keza, Türkiye’nin YPG saflarında savaşan yabancı terörist savaşçıları yakaladığı taktirde, sahip olduğu yargılama

yetkisini (Hayatsever, 2018) kullanması, sorunu daha da karmaşık bir hale büründürebilecektir.

ABD'nin PYD/YPG ve DEAŞ gibi taşeron terör örgütlerini hegemonik çıkarları gereği desteklemesi ve Irak ve Suriye'de yaşanan otorite boşluğunda bu örgütlerin gücünü artırarak Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit etmesi Türkiye'yi kaygılandıran konuların başında gelmektedir.

Diğer yandan söz konusu terör örgütlerinin, hayatta kalan yabancı terörist savaşçılarının, savaş sonrası ülkelere dönmek yerine halkının çoğunluğu müslüman olan Türkiye gibi bir ülkeye geçiş yaparak, çatışma ortamını tetiklemeleri Türkiye'yi endişelendirmektedir. Çünkü çatışmalar sona erdiğinde, özel askeri şirketlerce fonlanan ve paralı askerlerden destek alan bazı savaşçılar “küresel cihat” adı altında başka ülkelerde çalışabilirler. Nasıl ki Afganistan'daki Sovyet karşıtı mücadele sona erdiğinde çoğu yabancı savaşçı Bosna, Çeçenistan, Pakistan ve Sudan gibi bölgelere dağıldıysa ki; bu bölgeler ABD'nin 11 Eylül sonrası hegemonik alanını genişletmeye çalıştığı bölgelerle paraleldir, Irak ve Suriye'de çatışan birçok yabancı savaşçının da (Byman & Shapiro, 2014: 13) iç savaş sona erdikten sonra Türkiye gibi ülkelere dağılma olasılıkları yüksektir. Keza, bu bağlantı bir sonraki iç savaş ortamının Türkiye'de yaşanabileceğini, yabancı terörist savaşçıların gerçekleştirdiği eylemler ile müdahaleye açık hale getirilen bir ülke konumuna sokulabileceğini akla getirmektedir. Üzerinde durulması gereken nokta; Türkiye'nin demokrasi dışı yönetim biçimlerine yönlendirilip, sistem dışına itilen grupların yaratılıp yaratılamayacağıdır. Gramsci'nin hegemonya analizinde görüldüğü gibi, var olan Batılı düzeni bozma potansiyeline sahip öznelerin “öteki” üzerine kurgulanan bir dünya görüşü üzerine inşa edilme süreci, ABD açısından başarılı olduğu takdirde, ülke içi ötekileştirilmiş grupları yanına alarak iç savaş ortamını tetikleme potansiyeline sahip olan yabancı terörist savaşçıların varlığı, Türkiye'de bazı toplumsal grupların radikalleştirilen ideolojik alan içerisinde kümelenmesine ve dönüştürülmesine neden olacaktır.

3.2.2. DEAŞ Bağlamında Yabancı Terörist Savaşçıların Türkiye'ye Etkileri

Örgütün doğuşu ve hızla ilerleyişinin sebepleri hakkında yapılan analizlerde, DEAŞ'ın köklerinin 11 Eylül saldırıları sonrasında ve Arap Baharı sürecinde Batılı devletlerin izlediği politikalara dayandığı vurgulanırken, özellikle ABD'nin Irak'ta uyguladığı etnik, dini yapı ve inançları göz ardı eden politikalarının DEAŞ'ın doğmasında önemli bir etken olduğu (Kap, 2015: 4) ifade edilmektedir.

Irak'taki mezhep temelli ayrıştırmalar ile Suriye'deki otorite boşluğunun böylesine radikal bir örgütü tetiklemesi makul karşılanabilir. DEAŞ'ın ortaya çıkışına dair yapılan analizlerin çoğunda, benzer yaklaşımları görmek mümkündür. Fakat, Amerikan'ın işgali, yeni-sömürgecilik anlayışının şekil değiştirmiş hali ve bölgede demokrasi dışı yönetim mekanizmalarının dışlayıcı etkisi çerçevesinde yapılan analizlere odaklanmak, söz konusu radikalleşmenin ABD ve bazı Batılı güçler tarafından nasıl meşrulaştırılıp küresel hegemonik bir olgu haline getirildiğini görmemizi engeller. Afgan Cihatı ile başlayıp, el- Kaide ile devam eden ve son olarak Suriye kriziyle zirveye çıkan, özellikle İslam ile özdeşleştirilen yabancı savaşçılar olgusunun, DEAŞ ile birlikte analiz düzeyi karmaşıklaşmıştır.

DEAŞ, 2014 yılında aralarında dünyanın seksenden fazla ülkesinden yabancı savaşçıların da olduğu binlerce militanı ile El Kaide'yi geçerek "dünyanın en tehlikeli cihatçı örgütü" konumuna geldi. DEAŞ'ın küresel güvenliğe şimdiye kadar görülmemiş boyutta tehdit oluşturduğunu savunan dönemin ABD Savunma Bakanı Chuck Hagel, örgütü "bir terör örgütü olmanın ötesinde", "ideolojiyle stratejik ve taktiksel hünerleri birleştiren, muazzam derecede fonlanmış ve sofistike" (Kap, 2015:4) olarak tanımlamaktadır.

Ayrıca DEAŞ, ABD işgaline karşı cihatçı bir anlayışla savaşmak için kurulmasına rağmen, gerçekleştirmiş olduğu eylemler düşünüldüğünde ABD'nin bölgesel örgütlenmesi şeklinde faaliyet göstermektedir. Zira, ABD'nin 2003'te işgal ettiği Irak'tan 2011 yılında çekilmeye başladığında bölgeyi ne olduğu belli olmayan gruplara bırakmak kadar basit bir politika izlediğini düşünmek meselenin özünü kaçırmamıza neden olacaktır. Buna paralel olarak, DEAŞ'ın kurucularından Ebu Musab el-Zerkavi'nin, SSCB'nin Afganistan'ı işgali sırasında ABD'nin desteği ve

himayesinde mücadele eden mücahitlerin önde gelen isimlerinden birisi olması sorgulanması gereken konuların başında gelmektedir. Ayrıca, El- Kaide'nin selefi olarak popülerleşen DEAş'ın, kendi hegemonyasına biat etmeyenleri ötekileştirme amacı taşıyan Batılı güçlerin katkılarıyla kurulduğu, çoğunlukla istihbarat örgütlerinin desteğiyle genişlediğine ilişkin iddialar sıklıkla dile getirilmektedir (Bişara'dan aktaran zkan, 2014).

DEAş'ın küresel düzeyde yarattığı terör tehdidinin yanı sıra, Batı'da Müslümanlar üzerinde yarattığı tehdidin de tehlikeli boyutlara ulaşması, DEAş'ın propaganda amacıyla yayınladığı infaz görüntüleri ve bunlar hakkında yapılan bazı analizler, Batı'da İşlam'a karşı önyargıları kuvvetlendirerek (Kap, 2015: 6), İşlam karşıtlığına karşı uluslararası bütünsellik oluşturmaktadır. Keza Oryantalist Batılı ideolojinin istediği, tam da bu algıdır; Siyasal İşlam düşüncesinin evrensel imajının zarar görmesi. Dolayısıyla karşıt bir ideolojinin üretilmesi, bizzat karşıt ideolojinin sahip olduğu değerler vasıtasıyla uygulamaya geçirilmektedir.

Ortadoğu bölgesinin yıllardır devam eden iç savaş ve şiddet olgusu ile şekillenen yapısı, hem siyasallığın ontolojisine hem de siyasetin tarihselliğine ve tarih içindeki varoluş biçimine (Oğuz, Akçaoğlu, & Yılmaz, 2014) dair önemli tespitler yapılmasına da olanak sağlamaktadır. atışmaların özüne odaklandığımızda DEAş'ın sahip olduğu ideolojik çekim faktörü, dünya düzenindeki yerini açık bir şekilde ortaya koymasının yanında (Baxter & Davidson, 2016: 1299) inanç ve toprakların savunulması fikrinden çok daha geniş bir anlatıya sahiptir.

DEAş'la mücadele konusunda Batı'nın aynı çizgide buluşuyor olması ise ABD hegemonyasında oluşturulan “dost” ve “düşman” ayrımının (Schmitt, 2018) biçimlendirilmesinde ideolojik birlikteliğin ve hegemonik alanın genişletildiğinin güçlü bir göstergesidir. Diğer bir ifadeyle “tekilik” ve “kimliklenme” arasında kurulan kutuplaştırma, (Oğuz, Akçaoğlu, & Yılmaz, 2014) tarihsel birikimi taşıyan aktörlerce ortak bir düşman olarak yeniden üretilmektedir. ABD hegemonyasının mikro çatışma alanlarında da aktif mücadele edebilmesine aracılık eden DEAş'ın, yerine getirdiği bu misyon sayesinde diğer terör örgütlerinden farklılaşması, küresel güvenliği tehdit ederek hegemonya temelinde biçimlendirilen ideolojiye hizmet etmektedir.

DEAŞ'ın en önemli özelliği, İslam'ın mezhepsel çatışma dönemlerindeki şiddet mantığını kullanması veya bundan ilham alarak farklılaşması (Oğuz, Akçaoğlu, & Yılmaz, 2014) ve şiddete dayanan jeopolitik bir söylemle bunu uygulamaya geçirecek operasyonel bir güce sahip olmasıdır. Bu politikanın oluşturulmasındaki felsefe, dini referans olarak teorileştirilmiş ve özellikle şiddetin üretimi ve yönetimi açısından DEAŞ'ın ideolojisinin (Yeşiltaş, Özdemir, Öncel, Düz, & Öztürk, 2016: 11-14) ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.

Buradaki bir diğer önemli nokta DEAŞ tarafından gerçekleştirilen infazların sosyal medyada paylaşılma biçimleridir. Şiddet ve ideoloji ekseninde bir görsellik düzeni kurularak görüntülerin bilinçaltına hitap eden bir çağrıya dönüştürülmüş olması (Oğuz, Akçaoğlu, & Yılmaz, 2014) Chomsky'nin ifade ettiği terörizm endüstrisinin, hedef aldığı bireyleri ideolojik olarak dönüştürebildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Keza Afganistan'da, bir işgal gücünün temel varlığı, örgütlenen gruplar için güçlü bir haklılaştırma ve birleşme noktası iken, Suriye'de bu durum, Şii yükselişinin spektrumuyla yer değiştirdi. Bu durum, örgütün Irak'taki mezhepçi iç savaşta Sünni milisler olarak ortaya çıkmasına neden olan bir motif olarak öne çıkarılmaktadır. DEAŞ'ın kendini Sünni halkının koruyucusu olarak konumlandırması, yorgun ve yalıtılmış laik Sünni muhalefetine meydan okumasına (Baxter & Davidson, 2016: 1302) ve bölgedeki çeşitli azınlık unsurların yok edilmesine neden olmaktadır. Sünni grupların toplumsal ve siyasal süreçlerden dışlandığı, bu nedenle DEAŞ'ın ortaya çıkışının mevcut sorunların bir parçasıymış gibi gösterildiği ideolojik biçimlendirme, DEAŞ kaynaklı yabancı terörist savaşçılar sorununun yalnızca Irak ve Suriye ile ilişkilendirilmesine neden olur ki; bu algı konunun bütünüyle analiz edilmesini engeller (Özkan, 2014). Keza, Gramsci'nin "pasif devrim" olarak adlandırdığı bu yaklaşım ile yönetilen sınıfların siyasal katılımdan dışlanarak hegemonyaya eklemlenmeleri sağlanarak egemen sınıfın hegemonyasına tabi hale getirilmekte ve hegemonun, meşru bir güç olduğu algısı güçlendirilmektedir (Kaymak, 2016: 68).

Ne modern anlamda bir ulusa ne de etnik bir gruba atıfta bulunmayan (Oğuz, Akçaoğlu, & Yılmaz, 2014) örgüt, dünyanın farklı bölgelerinden gelen insanları, tek bir mekânsal merkezde toplamayı ve gruplaştırmayı başarmaktadır. ABD ve Körfez

lkelerinin fonları ile yalnızca Sünni olmayanlara karşı değil aynı zamanda İsrail karşıtı Sünni aşiretlere karşı da mücadele vermektedir (zkan, 2014). El-Kaide'nin tekli anlatısıyla aynı çizgide buluşan bu selefi-cihatçı bakış açısı, İslam'ı bir din olarak kendi bünyesinde tekelleştirmesi, karşısına da tek bir düşmanı (Kardaş & zdemir, 2015: 13-14) yerleştirerek aslında ABD'nin "biz" ve "teki" erevesinde oluşturmaya çalıştığı hegemonya inşa sürecine hizmet etmekte ve bu politikayı tamamlamaktadır.

Ayrıca, Batının karşıt ideolojisi içerisinde kurgulanan bir örgüt olarak karşımıza çıkan DEAş'ın, sahip olduğu yabancı savaşçılarına ilişkin tedarik süreci tipik olarak şu modeli takip etmektedir: Birincisi, iç savaşta mücadele eden zayıf kesimlerden, dış destek alarak güçlerini artırmaya çalışmaktadırlar. İkin-cisi, direnişçilerle kurduğu ilişkiden ötürü saldırılması gereken dış grupları hedef almaktadırlar. Bazen yabancı hükümetlerin yardımlarını elde ettiklerinde başarılı olur; diğer durumlarda etnisite, din veya ideoloji bağlarını paylaşan devlet dışı gruplardan yardım alırlar. Üçüncüsü, bu ulus ötesi gruplar arasında en çok kabul gören kitleler, o toplumun kurumlarında oldukça faal olan ve onu yakından tanımlayan ancak azınlık grubunun parçası olarak kendi politikalarında radikalleşme eğilimi olan bireylerdir (Malet, 2010: 9).

Irak ve Suriye'de birçok bölgeyi kolaylıkla ele geçiren DEAş son dönemde birçok yerin kontrolünü kaybetmesine rağmen DEAş'a katılımlarda hala ciddi bir artış söz konusudur. Başta Ortadoğu lkeleri olmak üzere Rusya ve Avrupa ülkelerinden yoğun katılımlarla birlikte³ 2012 yılında Irak ve Suriye'de DEAş için savaşan üç bin beş yüz militan varken bu rakam 2015 yılında yirmi beş bine çıkmıştır. Tunus DEAş'a en fazla militan gönderen ülke olarak birinci sıradaki yerini korurken, Tunus'u Suudi Arabistan ve Ürdün takip etmektedir (Euronews, 2015).

Örgüt, bu şekilde, eylemlerden doğacak insan kaybını en üst seviyeye çıkarma ve özellikle Türkiye için hayati öneme sahip politik, dini ve etnik sorunları merkeze koyan *etno-sekteryan* bir ayrıştırmayı körükleyerek kaos oluşturmayı

³ Avrupa Birliği yesi ülkelerden Irak ve Suriye'deki iç savaşa katılan yabancı terörist savaşçıların, sahip olduğu etnik, dini ve cinsiyet farklılıkları, katılımı tetikleyen gerekçeler ve kimliğe dayalı radikalleşmenin unsurlarına ilişkin, Uluslararası Terörizmle Mücadele Merkezi (ICCT)'nin kapsamlı bir raporu için bkz. <https://icct.nl/topic/foreign-fighters/>

hedeflemektedir. Örneğin 2015 yılında Suruç'ta gerçekleştirilen ve DEAŞ'ın üstlendiği katliam, bu durumun en çarpıcı örneğidir. Ayrıca DEAŞ'ın uyguladığı şiddete dayalı eylemleri, yayınladıkları infaz görüntüleri ve radikal açıklamaları düşünüldüğünde bölgesel demografik yapıyı değiştirmelerine ve Türkiye'ye gelen sığınmacı sayısının ciddi oranda artmasına neden olmaktadır (Yeşiltaş, Özdemir, Öncel, Düz, & Öztürk, 2016: 31-35). Demografik yapının değişmesine ve kozmopolitleşmesine neden olan bu süreç, bir yandan Türkiye'nin ulusal güvenliğine uzun dönemde zarar verme potansiyeline sahipken diğer yandan Amerikan hegemonyasının sürekliliğini sağlayacak unsurların ihtiyaç duyulması halinde eyleme geçirilebilmesine imkân tanımaktadır. Zira Türkiye'nin 2003 Irak Savaşı sırasında bir milyona yakın sığınmacıya ev sahipliği yapması, PKK ile yaşadığı sorunların daha da kritik ve karmaşık bir boyuta taşınmasına neden olmaktadır.

Arap Baharı'nın Ortadoğu'da uygulamaya geçirilmesi sonrası ortaya çıkan otorite boşluğunda önemli bir devlet-dışı aktör olarak popülerleşen DEAŞ, Irak'ın batısı ve Suriye'nin doğu bölgelerini içine alacak şekilde geniş topraklar üzerinde hâkimiyet kurduğu görülmektedir. DEAŞ'ın devlet benzeri kurumsal yapısı ve toplumun en alt tabakalarına kadar nüfuz eden korku ve şiddet politikası, sözde halifeliğin ilanı ile sahip olduğu çatışmacı ve dini yozlaştıran anlayışı küresel düzleme taşıyabilmesi örgütü diğer terör örgütlerinden büyük ölçüde ayırmaktadır (Yeşiltaş, Özdemir, Öncel, Düz, & Öztürk, 2016: 7). Bu bağlamda, diğer terör örgütlerinden, sahip olduğu bu kurumsal yapısı ile ayrılan DEAŞ'ı finanse eden ve destekleyen organize bir yapının varlığı şüphesizdir.

Türkiye'deki DEAŞ kaynaklı saldırıların ilk özelliği kullanılan yöntemler ve tercih edilen hedefler açısından çeşitlilik arz etmesidir. Yurt içinde örgüt adına gerçekleştirilen saldırıların ikinci özelliği merkezi olmaktan çok özerk bir nitelik arz etmesidir. DEAŞ kaynaklı intihar eylemlerinde, eylemi gerçekleştiren kişilerin çoğunun örgütle bağlantılı olduğu görülmekle birlikte, saldırılar örgütün yakın coğrafyadaki diğer saldırılarından eylemin üstlenilmesi açısından farklılıklar göstermektedir. Türkiye'ye yönelik saldırıların üçüncü özelliği ise terör saldırılarını gerçekleştirenlerin eylemleri gerçekleştirme süreçlerindeki sosyal ağların ve saldırganın vatandaşlık bağlarının farklılık göstermesidir (Yeşiltaş, Özdemir, Öncel, Düz, & Öztürk, 2016: 31-35). Ayrıca, DEAŞ üyelerinin sahip olduğu silah ve

teçhizatların ABD menşeli olması ve gerçekleştirdiği eylemlerin Türkiye'nin ulusal bütünlüğünü tehdit etmesi, söz konusu saldırıların basit bir terör eylemi olmadığını açıkça göstermektedir.

DEAŞ'ın Türkiye'ye yönelik oluşturduğu güvenlik riskleri sadece saldırı hedefinde olmasıyla da sınırlı değildir. Aynı zamanda örgütün vazgeçilmez politikalarından biri olan yabancı savaşçı transferi ve bu yabancı savaşçılar arasında Türkiye vatandaşlarının da yer alması, Türkiye'nin DEAŞ ile mücadelesinin kapsamını oldukça genişletmektedir. Ayrıca söz konusu savaşçıların Türkiye'yi bir geçiş güzergahı olarak kullanmaları veya ikamet edilecek bir ülke olarak görmeleri, güvenlik risklerini daha da artırmaktadır (Yeşiltaş, Özdemir, Öncel, Düz, & Öztürk, 2016: 45-46). Keza, Türkiye vatandaşlığına sahip yabancı terörist savaşçıların, ilerleyen zamanlarda Amerikan hegemonyasının varlığına hizmet edebilecek başka coğrafyalara transfer edilmesi durumunda, kaynak ülke olarak Türkiye'nin hedef gösterilmesine ve Türkiye'nin radikal İslamcılarını desteklediğine ilişkin algının güçlendirilmesine neden olacaktır. Zira bu durum, Gramşiyen bir perspektifle değerlendirildiğinde, ideolojik alanın kültür/kimlik temelinde şekillendirilip hegemonik alana yansıtılmasıdır.

Diğer yandan, DEAŞ, 11 Haziran 2014 tarihinde, Türkiye'nin toprağı sayılan Musul Başkonsolosluğu'na saldırmış, Başkonsolos ile birlikte 48 personeli rehin almıştır (Sandıklı, Semin, & Ünal, 2015: 52). DEAŞ'ın böyle bir eylemi gerçekleştirmiş olmasını, Türkiye iki açıdan fırsata çevirmiştir. Birincisi, Türkiye'nin radikal unsurları desteklediğine ilişkin iddiaların yersiz kalması, ikincisi ise DEAŞ karşısında güvenliği sağlanamayan ve Irak'taki diğer unsurların aksine sahipsiz kalan Türkmenlere yardım edememesinin haklı bir gerekçeye dayandırılmasıdır (Ballı, 2014).

Bununla birlikte DEAŞ terör örgütü, Türkiye'yi militan temin edebileceği ve lojistik destek alabileceği bir ülke olarak görmekte ve Türkiye'yi açıktan tehdit etmektedir. Ayrıca, ABD'nin bölgesel çıkarlarına hizmet etme ve bu politikaların uygulamaya geçirilmesi konusunda can simidi olmaktadır. Örneğin Türkiye bu uygulamaların bir sonucu olarak 2015 yılında Süleyman Şah Türbesini taşımak zorunda kaldı. Terör örgütü PKK/PYD için Suriye'nin Kuzeyindeki koridorun önünü

açarak söz konusu terör örgütlerine destek sağlama amacı taşıyan ABD'nin, DEAŞ'ın yabancı terörist savaşçıları kullanmasının ve türbenin yakın çevresinde çatışma alanları oluşturmalarının (Hürriyet Gazetesi, 2016), Türkiye'yi Süleyman Şah Türbesi'ni güvenli başka bir bölgeye taşıma zorunluğuna soktuğu görülmektedir. Bu nedenle, DEAŞ'ın gerçekleştirdiği eylemlerin ABD'nin dış politika uygulamaları ile benzerliği oldukça dikkat çekicidir.

DEAŞ'ın Türkiye'ye yönelik en büyük tehdidinin, yurt içinde gerçekleştirdiği bombalı saldırılar olduğu söylenebilir. 2015 yılında İstanbul Sultanahmet, Diyarbakır, Suruç ve Ankara Ulus'ta, 2016 yılında yine İstanbul Sultanahmet, İstanbul İstiklal ve son olarak 31 Aralık 2016 Yılbaşı gecesi Reina'da gerçekleştirmiş olduğu bombalı saldırılarla Türkiye hedef seçilmiştir. CIA'nın Türkiye uzmanı Henri Barkey'in 10 Ekim 2015'te Ankara Ulus Tren Garı'nda meydana gelen DEAŞ kaynaklı patlama sonrası, Amerikan'ın Sesi Radyosuna verdiği röportajdaki “Yarın öbür gün İstanbul'da İstiklal Caddesi'nde yapsalar ne olacak.” (Ulusal Kanal, 2016) tehdidinden yaklaşık beş ay sonra, kastedilen saldırının İstiklal'de gerçekleşmesi ise çok manidardır. Bu söylemin, Amerikan hegemonyasını sekteye uğratabilecek Türkiye gibi ülkelere yönelik baskı ve rızanın aynı anda uygulandığını göstermesi bakımından önemlidir. Zira, mesaj çok açıktır; Amerikan hegemonyasına zarar verebilecek hiç bir oluşuma izin verilemez. Oysa 11 Eylül saldırıları sonrası hem BM Anlaşmasının yedinci bölümünü hem de NATO Anlaşmasının beşinci maddesini uygulamaya geçiren ABD'nin, Türkiye'nin yabancı terörist savaşçıların eylemlerine maruz kaldığı bu gelişmeleri, insan hakları ve bireysel özgürlükler çerçevesinde çözmesini önermesi kabul edilebilir bir yaklaşım değildir.

DEAŞ'ın Türkiye'deki saldırıları örgütün mezhepsel çatışmaları Türkiye'ye taşıyacağı yönündeki endişeleri de artırmaktadır. Ayrıca DEAŞ, Esad rejiminin uluslararası düzeyde yeniden meşruiyet kazanmasına yol açarken, Türkiye'nin Suriye iç savaşındaki tutumunda yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Batı kamuoyunda, DEAŞ'ın güçlenmesinin nedenleri arasında, savaşçıların Türkiye üzerinden Suriye'ye geçerek örgüte katıldığı iddiaları (Sandıklı, Semin, & Ünal, 2015: 52) işlenerek Türkiye'yi ötekileştirme ve yalnızlaştırma politikasına devam edilmektedir. Keza, Amerikan hegemonyasının “biz” ve “öteki” ayrıştırmasında, Türkiye'nin

“öteki” ideoloji üzerine konumlandırılmasına neden olabilecek bu süreç, Türkiye’yi bekleyen ciddi bir tehlike olarak göze çarpmaktadır.

Bununla birlikte DEAŞ, 2013-2014 döneminde Suriye ve Irak’taki etki alanını genişlettikten sonra Türkiye’ye açılan sınır kapılarını ve Türkiye sınırını kontrol etmeye de yönelmiştir. Türkiye-Suriye arasındaki sınır kapılarından bazıları örgütün denetimine girerken, Türkiye Karkamış ve Akçakale sınır kapılarını kapatmak zorunda kalmıştır. Bu durum, sınır hattında kaçakçılık, insan ticareti ve radikalizmin artışına yol açarken, Türkiye’nin Ortadoğu bölgesine yönelik karayolu bağlantılı ticaretini de sekteye uğratmıştır. Seksenden fazla ülkeden katılımın olduğu ve militan sayısının otuz bini aştığı DEAŞ’ın bünyesinde, Türk vatandaşlarının da bulunması, asıl tehlikenin bu militanların ülkeye dönmesinin ardından (Sandıklı, Semin, & Ünal, 2015: 32) ortaya çıkacak olması, sorunun süreklilik arz etmesi bakımından son derece önemlidir. Ayrıca, yabancı terörist savaşçıların uyuyan hücreler şeklinde muhafaza edilerek ileride kullanılmak üzere saklanmasına aracılık edebilecek bu politika, Amerikan hegemonyasının taşeron örgütleri destekleyerek iç çatışma ortamını hazırladığı bölgelerde uyguladığı politika anlayışı ile paralellik arz etmektedir. Gramşiyen bir perspektifle değerlendirildiğinde, bu ideolojik yaklaşımın, toplumsal çelişkilerin geri planda kalmasına aracılık etmesine ve egemen sınıfın egemenliğini sürdürmesine yöneldiğinden, mevcut düzenin meşrulaştırılması ve sürekli kılınması işlevini yerine getirir.

Diğer yandan, DEAŞ’ın 2016 yılının başı itibarıyla Türkiye’yi hedef alma aşamasına geçmemesine rağmen, DEAŞ’ın Türkiye’de üstlendiği saldırıların nasıl gerçekleştiği, üzerinde durulması gereken bir sorudur. Keza, dönemin ABD Ankara Büyükelçisi John Bass’ın “9.5 aydır Türkiye’de terör saldırısı yaşanmıyor. Bu IŞİD vazgeçtiği için değil, işbirliğimizin sonucu.” (Takvim Gazetesi, 2017) ifadesini kullanması, Türkiye’de meydana gelen DEAŞ kaynaklı saldırıların nedenlerini ortaya koymaktadır.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye’nin yabancı terörist savaşçıların mobilizasyonuna maruz kalması, örgüt üyelerinin ülke içinde gerçekleştirdikleri bombalı intihar saldırıları, Türkiye’nin sınır güvenliğini zedelemesi, sınır ötesinden Türkiye’ye yönelik saldırıların varlığı ve radikalleşmenin

ülke içi şiddeti tetiklemesi, DEAŞ'ın Türkiye'ye yönelik güvenlik tehditlerin temelini oluşturmaktadır (Yeşiltaş, Özdemir, Öncel, Düz, & Öztürk, 2016: 9).

3.2.3. Türkiye'nin Sınır Güvenliği

ABD sonrası Irak'taki kaos ortamında başta DEAŞ olmak üzere el-Kaide bağlantılı örgütler ve PKK/PYD ve YPG gibi örgütler, bölge güvenliğini ve Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit eden önemli dinamiklere dönüşmüştür (Sandıklı, Semin, & Ünal, 2015: 41). Benzer şekilde Suriye krizinden kaynaklanan büyük çaplı göç hareketliliği, yine Suriye'deki iç savaşa katılmaya çalışan yabancı terörist savaşçılar ile Ortadoğu ölçeğinde devlet dışı silahlı aktörlerin giderek çeşitlenmesi ve modern ulus-devlet yapılarının bu aktörlerin varlığından çarpıcı bir biçimde etkilenmesi (Yeşiltaş, 2015: 12); başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerini, sınır güvenliği konusunda kontrol edilmesi zor bir güvenlik sorunuyla yüz yüze bırakmıştır.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise; yeni sınır güvenliği anlayışında sınır; basit bir biçimde ve sadece devletin toprak bütünlüğü için tasarlanmak yerine toplumsal pratiklerin üretimi, tarihsel tecrübe, jeopolitik gelişmeler sonucu oluşmuş ve en önemlisi de etnik ve siyasi kimliklerin yeniden üretildiği (Yeşiltaş, 2015: 13) kurgusal bir alana işaret etmektedir.

Arap Baharı sonrasında yaşanan gelişmeler ise sınır güvenliği anlayışını, 11 Eylül'ün ortaya çıkardığı gelişmelere paralel olarak, daha radikal bir biçimde (Yeşiltaş, 2015: 14) Ortadoğu bölgesinde ortaya çıkardı. “Suriye ve Irak'ta her iki durumun da bir arada yaşanmasına neden olan süreç, seküler milliyetçilik ideolojisiyle eklemlenmiş PYD-DEAŞ çatışması ekseninde yeni bir hegemonik alanının doğmasına sebep olurken, DEAŞ ile birlikte anti-seküler bir egemenlik ve savaş alanının ortaya çıkmasıyla sonuçlandı.” (Yeşiltaş, 2015: 14). Örneğin, Suriyeliler arasında Esad rejimiyle yan yana çatışan kişiler arasında DEAŞ veya PKK/KCK mensuplarının bulunabileceği, bu kişilerin Türkiye'ye yönelik terör eylemleri yapabileceği yönünde ciddi kaygılar söz konusudur. Cilvegözü ve Ceylanpınar sınır kapısındaki patlamalar ve Mayıs 2013'de Reyhanlı'daki bombalı saldırılar (Sandıklı, Semin, & Ünal, 2015: 51), sığınmacılarla

birlikte gelen radikal grupların, sınır ve iç güvenliğe yönelik oluşturduğu tehditleri ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, Avrupalı cihatçıların Şengen vizesi ile kolaylıkla Türkiye'ye girebilmeleri ve oradan da sınırı bir şekilde aşarak Suriye'ye geçebilmeleri; savaşa katılanların kimliklerini ve sayılarını kesin olarak tespit edebilmeyi güçleştirmektedir (Bakker, Paulussen, & Entenmann, 2013). Keza, Türkiye'nin 2004 yılında dahil olduğu Ottova Sözleşmesi çerçevesinde Suriye sınırındaki kara mayınlarını temizlemiş olması, Arap Baharı sonrası ortaya çıkan Suriye krizinde, sınır güvenliğinin kontrolünün azalmasının en önemli nedenlerinden birisi olarak göze çarpmaktadır. Örneğin bu dönemde, Gramsci'nin, yönetici grubun kültürüyle ikincil gruplar arasındaki çelişkiyi çözerek, mevcut güç yapısını müttefik gruplar için meşrulaştırma işlevini yerine getiren unsur olarak tanımladığı meşrulaştırma uzmanlarınca, kara mayınlarının temizlenmesinin Türkiye'nin sınır ekonomisine dayalı başarısını olağanüstü düzeyde artıracacağı, bölgesel barış ve güvenliğe katkı sağlayacağı yönünde ciddi bir kamuoyunun oluşturulduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, Suriye'de patlak veren kriz öncesi iç savaş ortamının yaratılmasını tetikleyen yabancı terörist savaşçıların transit geçiş güzergahında olması bakımından, Türkiye'nin yaşadığı güvenlik riskleri ABD'nin bölgesel hegemonyası ile doğrudan ilişkilidir. Üstelik kriz sonrası yabancı terörist savaşçıların Türkiye üzerinden Irak ve Suriye'ye rahatlıkla giriş-çıkış yapmalarını engellemek amacıyla Türkiye'nin sınırlarına fiziki duvar örmeye başlaması, hem mayınların temizlenme maliyeti hem de duvar örme maliyeti dikkate alındığında, ekonomik olarak da bu politikadan her türlü zarar gördüğünü ortaya koymaktadır.

3.3. TÜRKİYE’NİN YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILARLA MÜCADELESİ

Türkiye, yakın çevresinde yabancı terörist savaşçıları içinde barındıran ve faaliyetlerini Türkiye sınırlarında yoğunlaştıran DEAŞ tehdidinden dolayı, yabancı terörist savaşçılar konusu ile ciddi biçimde meşgul olmaktadır. Türkiye DEAŞ konusunda, sınır güvenliğini korumak, uluslararası işbirliği mekanizmalarına katılmak, sorunu Irak ve Suriye’deki siyasi kökleriyle ele almak ve Suriye’de rejim değişikliğinin gerekliliğini savunmak temelinde bir dış politika izlemektedir. Türkiye’nin yabancı terörist savaşçılarla mücadele politikası, Ortadoğu’da huzurun, DEAŞ’ın tasfiyesi ve Suriye’de yeni bir siyasi yapının inşasıyla mümkün olabileceği esasına dayanmaktadır. Türkiye, Ortadoğu’da İslam toplumlarının demokrasi ile yönetilebileceğini ve İslam’ın DEAŞ gibi yapılanmalarla anılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Türkiye’nin yaklaşımı, DEAŞ meselesini Irak ve Suriye’deki siyasi kökleriyle ele almaya ve askeri mücadelede önceliği yerel aktörlere vermeye dayanmaktadır.

DEAŞ nedeniyle artan tehditlere karşı Türkiye, Suriye’de iç savaşın yarattığı yabancı terörist savaşçıların neden olduğu sorunların giderilebilmesi için, uluslararası barış gücü tarafından denetlenecek güvenli bölge ve insani koridor oluşturulmasını (Kap, 2015:14) istemektedir. Keza, sorunun çözümüne yönelik talep edilen bu politikada bazı unsurlar öne çıkmaktadır. Birincisi, Türkiye, ABD’nin yabancı terörist savaşçılar konusuna dayalı terörizm algısının bir parçası olmaktadır. İkincisi, ABD’nin “uluslararası terörizm” olarak algıladığı bu olguya, Türkiye’nin “ulusal güvenlik” çerçevesinde yaklaşması, uluslararası alanda destek bulabilmesini engellemektedir.

Bu çerçevede vurgulanması gereken ilk nokta, DEAŞ’ın doğrudan ve yakın tehdit oluşturduğu ülkelerin başında Türkiye’nin gelmesidir. DEAŞ, bir güvenlik tehdidi olmanın ötesinde, Türkiye’nin Irak ve Suriye ayağı başta olmak üzere tüm Ortadoğu politikasının temelini zayıflatan bir aktördür. Ayrıca, yabancı terörist savaşçıların DEAŞ’a katılımı konusunda odaklanılması gereken temel nokta, savaşçıların Suriye’ye ulaşmasında son aşama olarak değerlendirilen Türkiye sınırından geçişten ziyade, akışın başladığı kaynak ülkelerdir (Orhan, 2014b: 5-7).

DEAŞ giderek güçlense de, dönemin ABD Genelkurmay Başkanı Orgeneral Martin Dempsey'in ifade ettiği üzere, halen ABD veya Avrupa için doğrudan bir tehdit değildir. Her ne kadar Başkan Obama'nın bir konuşmasında DEAŞ, ABD'ye bir tehdit olarak sunulsa da, şimdiye kadar ABD'ye yönelik doğrudan bir saldırının varlığı görülmemektedir (Orhan, 2014b: 3). Keza, bölgesel dinamikleri yerle bir eden DEAŞ'ın eylemlerinin ortaya çıkardığı sonuca odaklandığımızda iki temel nokta öne çıkmaktadır. Birincisi, parçalanmış Irak ve Suriye'nin İsrail için bir tehdit olmaktan uzaklaşmış olmasıdır. Zira bu durum ABD'nin Ortadoğu politikasının hegemonik etki alanı ile doğrudan bağlantılıdır. İkincisi, bozulan bölgesel istikrarın Türkiye'nin ulusal ve sınır güvenliğine tamir edilemez düzeyde zarar vermiş olmasıdır. Zira bu süreç, uzun dönemde Amerikan hegemonyasını sekteye uğratabilecek unsurların bertaraf edilmesi bakımından son derece önemlidir.

Bununla birlikte Türkiye'de yaşanan radikalleşme eğilimi ağırlıklı olarak seküler etnik temelde PKK, mezhepçi ve seküler devrimci temelde DHKP-C ve yine mezhepçi temelde DEAŞ eksenlerinde görülmektedir. Aşırıcılığa karşı verilecek mücadelenin en temel özelliği, şiddeti meşrulaştıran radikalleşmenin dinamiklerini ve gerekçelerini analiz etmektir (Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2016: 7-8). Fakat bu analiz yeterli değildir. Aynı zamanda, küresel yönetim çerçevesinde, soruna kalıcı bir çözüm bulabilmek de önemlidir.

Türkiye'nin ulusal ve bölgesel güvenliğini olumsuz etkileyen radikalleşmiş aşırıcı gruplarla mücadelesinde, DEAŞ önemli bir yer tutmaktadır. DEAŞ bünyesinde çatışmalara katılan yabancı savaşçıların çıkış yaptıkları kaynak ülkede engellenmesi, çıkış ülkesininin alması gereken önlemlerin artırılmasına yönelik politikaların ortaya konulması, sınır güvenliğinin sağlanması ve ülke içi düzenlenen operasyonlar, yabancı terörist savaşçılarla mücadelenin en önemli aşamasını oluşturmaktadır. Özellikle Avrupa ülkelerinin, yakalamış oldukları yabancı terörist savaşçıları yargılamaktan uzak olması ve Türkiye, Irak ve Suriye gibi ülkelere transferini engellemekte gönülsüz olmaları, Amerikan hegemonyasının Avrupa'ya yayılan etki alanının ideolojik bir dayatması ve Avrupa ülkelerinin ABD'nin rızaya dayalı hegemonik etki alanına maruz kaldıklarını göstermesi bakımından son derece önemlidir.

Öte yandan Türkiye, üçüncü bir ülkeye savaşmaya gitmedikleri ve hayatta kaldıkları durumlarda, yabancı savaşçıların, yaşayabilecekleri hedef ülkeler arasında yer alması (Yeşiltaş, 2015: 23) Türkiye'nin yaşadığı güvenlik risklerini daha da karmaşık hale getirmektedir.

ABD pasaportu taşıyan veya Batılı ülkelerden Suriye ve Irak'a savaşmak için gelip PYD/YPG ve özellikle DEAŞ'a katılanların sayısındaki artışın (Yeşiltaş, 2015: 24-25) en önemli nedeni, ABD'nin, diğer müttefiklerini yanına alarak hegemonik etki alanını genişletmesi ve özel askeri şirketler aracılığıyla yabancı terörist savaşçıların çatışma dinamiklerini himaye edebilmesidir. Bu bağlamda, Gramsci'nin meşrulaştırma uzmanları şeklinde ifade ettiği sözde aydınlar ise, örgüt üyelerini terörist yerine savaşçı şeklinde tarif ederek, uygun kamuoyunu yaratıp bilinç düzeyinde haklı gerekçelere dayandırarak üzerlerine düşen görevleri yerine getirmektedirler. Bu şekilde ortak kimlik/kültür temelinde biçimlendirilen diğer ülkeler, tarihsel bir blok içerisinde, ABD'nin rızaya dayalı hegemonik şekillendirmesinin bir parçası olmaktadır.

Türkiye öncelikli olarak yabancı terörist savaşçıların Türkiye'ye ulaşmadan önce bulundukları yerde engellenmesi gerektiğini ifade ederken en önemli eleştirisi, özellikle Avrupa ülkelerinden Suriye iç savaşına katılmak isteyen yabancı terörist savaşçılara dair Türkiye'ye yeterince bilgi aktarılmaması veya doğrudan istihbarat paylaşımının yapılmamasıdır. Ayrıca söz konusu gelişmeler göstermektedir ki; ABD ile 2007 yılında imzalanan anlık istihbarat paylaşımı anlaşmasının da bugüne kadar Türkiye'nin lehine işletildiği durumlar yetersizdir. Bu bağlamda Türkiye'nin yabancı terörist savaşçıları ile mücadelesinin önemli unsurlarından biri de, ülkeye bir şekilde giriş yapmış potansiyel yabancı savaşçıları, kendi imkanları ile sınır dışı edebilmesidir (Yeşiltaş, Özdemir, Öncel, Düz, & Öztürk, 2016: 45-48).

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, yabancı terörist savaşçıları olgusunun ayrılmaz bir parçası haline gelen Türkiye'nin DEAŞ'la mücadelesinde ise, ulusal ve uluslararası ölçekte oluşun iç içe geçmiş üç düzey söz konusudur. Bunlardan ilkinin ve en önemlisinin yabancı terörist savaşçıları ile mücadele oluştururken ikinci düzeyi terörün finansmanının engellenmesi çerçevesinde alınan önlemler oluşturmaktadır. Üçüncü düzey ise, Türkiye'nin DEAŞ karşıtı uluslararası koalisyonla birlikte

yürüttüğü operasyonlara verdiği destektir. Bu üç düzey bir bütün olarak yabancı terörist savaşçıların akışının engellenmesini, DEAŞ'ın finansal kaynaklara erişiminin engellenmesini ve DEAŞ'ın ideolojik propagandasına yönelik karşı söylemin yaygınlaştırılmasını hedeflemektedir (Yeşiltaş, Özdemir, Öncel, Düz, & Öztürk, 2016: 52). Buna paralel olarak, ulusal düzeyde DEAŞ ile mücadelede “teröre karşı önleyici mücadele” politikası izleyen Türkiye, uluslararası düzeyde DEAŞ karşıtı koalisyonu askeri ve siyasi destek verdiği gibi BM Güvenlik Konseyi tarafından kararı alınan terörle mücadele eylem planı içinde de aktif görev almaktadır (Yeşiltaş, Özdemir, Öncel, Düz, & Öztürk, 2016: 63-64). Her şeye rağmen DEAŞ'ın güçlenmesi Türkiye'nin bölgesel politikalarını tamamen sekteye uğratmıştır. Herşeyden önce Suriye politikasını başaramayan bir Türkiye ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan Esad yönetiminin kalıcı hale gelmesine hizmet ederek hem ulusal hem de uluslararası düzeyde meşruiyetinin artmasına neden olmuştur. Bununla birlikte şiddete dayalı uyguladığı politika sonrası kitlesel göç hareketliliğini, açık sınır politikası uygulayan Türkiye'ye doğru artırarak Türkiye'nin demografik yapısının bozulmasına neden olmuştur (Orhan, 2014b: 5). Keza, bu gelişmeler Halepçe Katliamının bir devamı olarak okunmalı ve ABD hegemonyasının dini, etnik ve ideolojik araçlarını Türkiye üzerinde uygulamaya geçirmesinin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

DEAŞ'ın Suriye'de kontrolü altında bulundurduğu topraklar üzerinde muhaliflere yönelik saldırılarına ve Irak'ta gerçekleştirdiği katliamlara (Pirinçi, Orhan, & Duman, 2014: 11) karşı, ilk aşamada ABD ve uluslararası toplumun tıpkı Hitler'in ilerleyişinde uygulanan Yatıştırma Politikasında (Appeasement Policy) görüldüğü gibi sessiz kalması, DEAŞ bağlamında yabancı terörist savaşçıların sorununun uluslararası bir niteliğe bürünmesine neden olmuştur. Keza bu anlayış Gramşiyen bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, yabancı terörist savaşçıların olgusunun uluslararası toplumun bilinç düzeyine hitap etmesine, ideolojik etki alanının genişletilmesine, toplumsal çelişkilerin farkında olamayan dışlanmış grupların radikal terör örgütlerinin bünyesinde kümelenmesine ve inşa edilen öznelerin farklılaşmış dünya görüşlerinin tarihsel blok aracılığıyla hegemonik alana eklemlenmesidir.

Diğer yandan ABD'nin, DEAŞ tehdidinin belirginleşmeye başlamasının hemen ardından Irak'a özel askeri şirketler vasıtasıyla beş yüze yakın askeri danışman göndermesine (Pirinççi, Orhan, & Duman, 2014: 11) karşın, Başkan Obama'nın 28 Ağustos 2014'te yaptığı DEAŞ'a karşı "henüz bir stratejimiz yok" ifadesi sorunu daha da çelişkili hale getirmektedir. Keza DEAŞ olgusunun geniş çaplı kurumsal bir organizasyon yapısına bürünmesinde ABD'nin bu çelişkili politika anlayışının etkisi büyüktür. Amerikan hegemonyasının, hem ideolojik hem de karşı-ideolojik bir alan yarattığı bu sistematik yapı içerisinde, bir terör örgütüne dolaylı, sözde bir müttefikine de doğrudan destek vermek suretiyle, hegemonik gücünün sürekliliğini sağlamak adına her iki aktörü de birbiriyle mücadele eden yapılara dönüştürmektedir. Böylece baskı ve onay bir sentez halinde hegemonik alana eklemkenmektedir.

Başkan Obama'nın DEAŞ hedeflerine hava saldırıları düzenlenmesi, DEAŞ'la sahada mücadele eden güçlere destek sağlanması, DEAŞ'ın saldırılarını önlemek için terörle mücadele kapasitesinin kullanılması ve DEAŞ saldırıları nedeniyle yerinden edilmiş kişilere insani yardımların devam ettirilmesi (Pirinççi, Orhan, & Duman, 2014: 12) yönünde ortaya koyduğu, fakat aslında rızaya dayalı hegemonik alanın genişletilmesi amacını taşıyan bu zorunlu strateji, tam da ABD'nin DEAŞ'a olan desteğini kırmak için Rusya'nın, DEAŞ'a karşı uluslararası bir koalisyonun kurulmasını öneren stratejik hamlesi sonrası (Stent, 2016) gelmesi çok manidardır. Rusya'nın, ABD'nin DEAŞ'a verdiği desteği uluslararası kamuoyuna gösterme amacı taşıyan bu hamlesi, ironik bir şekilde bir yandan ABD'ye DEAŞ'a karşı yapılabilecek operasyonlardan haberdar olma fırsatını sunmuş diğer yandan söz konusu operasyonları engelleme veya en azından geciktirme imkanı sağlamıştır. Ayrıca, DEAŞ'lıların "Yeni Suriye Ordusu" adı altında ABD'ye ait üslerde eğitim aldıklarına (Anadolu Ajansı, 2017) ilişkin, Rusya Genelkurmay Başkanı Gerasimov'un değerlendirmesi de bu politikaları doğrulamaktadır.

Türkiye, Suriye'de iç savaşa ve savaşın yarattığı devlet dışı asimetrik tehditlere kalıcı çözüm bulunmasını isterken son dönemde Suriye konusundaki tartışmaların "DEAŞ mı rejim mi ?" ikilemine indirgenmesi (Orhan, 2014a: 5) sorunu basitleştirmektedir. Nihayetinde, Suriye'de her iki ihtimalin de varlığı Türkiye için bir ulusal güvenlik tehdididir.

Türkiye'nin, DEAŞ ile mücadele stratejisinde iki önemli unsur öne çıkmaktadır. Birincisi, DEAŞ'ın bir "sonuç değil sebep" olduğu ve dolayısıyla esas mücadele edilmesi gerekenin, örgütü doğuran nedenler olduğudur. İkincisi, sadece hava saldırıları ile sonuç almanın mümkün olmadığı varsayımına dayanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye, DEAŞ stratejisinin merkezine Esad rejimi ile mücadeleyi oturtmuş ve "güvenli bölge, uçuşa yasak bölge ve eğit-donat" başlıklarını içeren üç aşamalı bir plan önermektedir (Orhan, 2014a: 5). ABD ile işbirliği içinde olduğu dönemlerde, adı geçen politikalarına yeteri kadar destek bulamayan Türkiye'nin, inisiyatif olarak kendi dış politika stratejilerini uygulamaya geçirdiği zaman, DEAŞ'a karşı verdiği mücadelesinde daha başarılı olduğu gözlemlenmektedir.

Bu doğrultuda, sınır ötesinde DEAŞ'a yönelik gerçekleştirilen operasyonlar iki temel boyuttan oluşmaktadır. Birincisi, örgüte karşı Türkiye'nin askeri angajmanlar kapsamında kendi imkan ve kabiliyetleri dahilinde aldığı tedbirlerdir. Bu tedbirler meşru müdafaa ilkesine dayanmakta olup, caydırıcılık sağlama amacı doğrultusunda uygulanmaktadır. Bu politikanın bir sonucu olarak Türkiye, ABD destekli YPG'nin Fırat'ın batısında geçip, Suriye'nin kuzeyinde ve Akdeniz'e uzanan bağımsız bir Kürt devleti kurma idealine karşı, sınır güvenliğine tehdit oluşturmasını önlemek, DEAŞ'ı etkisiz hale getirmek ve YPG'nin oluşturacağı koridoru engellemek amacıyla, ÖSO ile birlikte hareket ederek "Fırat Kalkanı" ve "Zeytin Dalı Harekatı" kapsamında sahada mücadele etmektedir (Ağralı, 2017:9).

İkincisi ise DEAŞ'a karşı sert güç (hard power) tedbirleri çerçevesinde kurulan DEAŞ karşıtı koalisyonu Türkiye'nin aktif taraf olarak katılımıyla uygulamaya geçirilmiş olan tedbirlerdir (Yeşiltaş, Özdemir, Öncel, Düz, & Öztürk, 2016: 64-67). Bu bağlamda Türkiye, Avrupa Birliği dahil 29 üyeye sahip Terörizmle Mücadele Küresel Forumu (TMKF) 'nun eş başkanlık görevini yürütmektedir. Bunun yanında 7 Nisan 2015'te İstanbul'da, Hollanda ile birlikte DEAŞ Karşıtı Koalisyonun Yabancı Terörist Savaşçılar Çalışma Grubu'nu kurarak (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018) inisiyatif almaktadır. Fakat ironik bir şekilde, bir yandan ABD'nin silahsız hava araçlarının Türkiye'de konuşlandırmasına izin verilmesi, diğer yandan askeri üslerin hem savaş hem de savaş dışı amaçlarla kullanılmak üzere uluslararası koalisyonun kullanımına açılmasının (Yeşiltaş, Özdemir, Öncel, Düz, & Öztürk, 2016: 65) iki önemli sonucu ortaya çıkmaktadır. Birincisi, ABD hegemonyasının

rızaya dayalı kabulüdür. İkincisi, 1 Mart 2003'te tezkerenin reddedilmesinin yarattığı etkilerin ABD lehine sonuçlandırılmasına neden olmasıdır. Dolayısıyla hegemonyanın hem baskı hem rıza unsuru sentez haline gelmekte ve bir bütün olarak eklemelenmektedir. Zira, hegemon olmak için yalnızca siyasi ve ekonomik güç yeterli değildir, aynı zamanda hegemonu bağımlı grupların rıza göstermesi de gerekir. Gramsci'nin hegemon ve rıza arasında açıklamaya çalıştığı ikna ve baskıya dayalı faaliyetlerin bütünü, sivil toplum mekanizması içerisinde birlikte kurulmaktadır (Karacasulu, 2009: 60). Bir diğer ifadeyle, ABD'nin baskıya dayalı hegemonik dayatmalarına rağmen reddedilen tezkere, ortak düşmanla mücadele algısıyla oluşturulan tarihsel blok içerisinde rızaya dayalı olarak yeniden biçimlendirilmektedir.

Suriye'de DEAŞ ile mücadelede başarı, Suriye iç savaşına tüm tarafların kırmızı çizgilerini dikkate alan kapsamlı ve kalıcı bir barış sağlanması ile mümkün görünmektedir. DEAŞ bölgelerinde doğacak boşluğun Özgür Suriye Ordusu dışındaki gruplar tarafından doldurulacak olması -ki bu ihtimal oldukça yüksektir- Türkiye açısından yeni güvenlik risklerinin (Orhan, 2014b: 11) ortaya çıkmasına neden olacaktır. Buna karşın DEAŞ bünyesinde yer alan yabancı terörist savaşçıların varlığı ve dünyanın farklı bölgelerinden örgüte bağlılığını ilan eden yapılanmaların artması (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2017), DEAŞ'ın küresel ve ideolojik bir tehdit olma konumunu koruduğunu göstermektedir.

Nihayetinde, Batı'da radikalleşmeye, şiddet yanlısı aşırılığa ve terörizme verilen siyasi tepki, caydırıcılıktan veya yeniden bütünleşmeden çok koruma ve cezalandırmaya odaklanırken (Bakker & Singleton, 2016: 23-24) Türkiye gibi ülkelerde, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkelerini ihlal eden tehditlere karşı, kinetik ve çok daha ciddi önlemler almaya yönelik eğilimlerin varlığı gözlemlenmektedir.

Bu bağlamda Türkiye'nin, ulusal güvenliğini sağlama politikası, bir yandan bataklığa dönen bölgenin, ABD'nin bölgesel hegemonyası için mücadele veren yabancı terörist savaşçılardan temizlenmesi esasına dayanırken, diğer yandan Irak ve Suriye kaynaklı tehditleri ortadan kaldırmak için bölgesel çatışmalara kalıcı çözüm üretme arayışındadır.

ABD destekli PYD/YPG'nin, yine ABD destekli DEAŞ'ın boşluğunu doldurduğu alanlarda DEAŞ üyelerinin bölgeden güvenli bir şekilde tahliye edilmesinde görev almaları, ABD'nin DEAŞ'ı bölgeden temizlemekten ziyade ilerleyen zamanlarda tekrar yararlanmak ve geçici olarak başka çatışma bölgelerinde kullanılmak üzere tahliye ettiğine ilişkin şüpheleri de ortaya çıkarmaktadır. Bir terör örgütünün, yine başka bir terör örgütünü güvenli bir şekilde bölgeden tahliyesine eşlik etmesine dayalı bu politika anlayışı dahi Amerikan hegemonyasının sürekliliğini sağlama adına atılmış adımlar olarak dikkat çekmektedir. Nihayetinde Amerikan hegemonyasının ihtiyaç duyduğu yeni bir çatışma bölgesinde yeniden ve daha şiddetli bir biçimde ortaya çıkma ihtimali bulunmaktadır. Afgan Mücahitlerin Afgan savaşı sonrası Balkanlara transfer edilmesinde yerini önce Talibana daha sonra ise el- Kaideye bırakması ile birlikte değerlendirilmelidir. Zira hegemonya, bir ülkenin diğer ülkeler üzerinde güç kullanarak yalnızca hakimiyete dayalı unsurların ötesine geçilerek fikirlerin, ideolojinin ve kültür gibi ortak değerlerin de benimsandığı bir anlam olarak değerlendirildiğinde (Karacasulu, 2009: 62), farklı politik mücadelenin ve tarihsel inşa sürecinin bir araya gelerek tarihsel bloğu oluşturduğunun açık bir göstergesidir.

Suriye'deki tüm toplumsal kesimleri ve bölgesel aktörleri tatmin etmeden, mevcut strateji ile DEAŞ'a karşı taktiksel bir başarı elde edilse dahi, örgütü var eden unsurlar ortadan kaldırılmadığı sürece (Orhan, 2014b: 11) ilerleyen dönemlerde, ABD gibi ülkelerin mevcut hegemonyasını devam ettirmek adına, DEAŞ veya benzeri radikal örgütlerin varlığı bir sorun olarak bölgeyi tehdit etmeye devam edecektir. Gramşiyen bir perpesktifle değerlendirildiğinde, tarihsel blok içerisinde yer alan ilişkilerin yeniden inşa edilmesinde önemli bir işleve sahip olan bu hegemonik yaklaşım, baskı aygıtlarının hegemonik sistemi tekrar sağlamak, korumak ve sisteme karşı gelenleri baskı altında bulundurabilmek için ileri bir tarihte kullanmak üzere saklama anlayışı ile paraleldir.

SONUÇ

Bütün ideolojilerdeki ortak amaç diğer ideolojileri ötekileştirerek tek tip bir ideolojiyi egemen kılmaktır. Politik anlamda muhalif bir özelliğe sahip olan ideolojiler kendi gibi düşünmeyenleri “öteki” sınıfına sokarak onları düşman olarak nitelendirir.

İdeoloji kavramını hegemonya çözümlemesi ile birlikte değerlendiren Gramsci için hegemonya, “meşrulaştırma uzmanlarınca” ortak iradenin yaratılması ve egemen sınıfın egemenliğine karşı olan grupların devşirilmesi ile oluşturulur. Böylece, hegemonyada toplumun tüm kesimlerinin çıkarlarının temsil edildiği algısı yaratılır. Bu aynı zamanda, toplumun ortak duyusu olarak adlandırılır. Böylece, politik hegemonya baskı ve onayın bir sentezi haline dönüşür. Bu sayede medya aracılığı ile sanal bir düşman imgesi yaratılarak, toplumda bir korku düşüncesi oluşturulur. Burada üzerinde durulması gereken nokta, terörizmin radikal ideolojik bir yapıya büründürülmesinde korku-rıza sarmalının toplumu nasıl hegemonik alana dahil ettiğine ilişkindir. Keza ABD, hegemonik gücünün sürekliliğini sağlamak adına terörizmin yerine radikal İslamdan kaynaklı yeni bir düşma imajı oluşturmuştur. Bu bağlamda hegemonya, sistemin bir bütün olarak yeniden üretilmesine imkân veren ideolojik bir senteze dönüşür.

Gramsci’ye ait kavramlar vasıtasıyla bugünkü uluslararası ilişkiler kuramının yeniden gözden geçirilip düzeltilmesini sağlayan Cox, dünyayı olduğu gibi ele alan “problem çözücü kuram” ile kendi kendini geliştiren ve değişime adanmış “eleştirel kuram” arasında ayrım yapar. Gramsci’den yola çıkarak geliştirdiği hegemonya kavramı ile mevcut dünya düzeninde gücün nerede yattığına ilişkin analizinde, emperyalizmin devletlere nüfuz eden yapısını merkeze koyar. Bu bağlamda, küreselleşme Amerikan hegemonik sisteminin evrimiyle ortaya çıkmaktadır ve sürecin “tek-medeniyet” dayatması Batı medeniyetinin özünü oluşturur.

Diğer yandan, güvenlik kavramı Soğuk Savaş yıllarında ideolojiye dönüşerek sadece Amerikan müttefiklerinin sınırlarını komünizm tehlikesine karşı korumanın ötesine geçip, Batılı değerlere karşı her türlü meydan okumayı içerecek şekilde yeniden üretilmiştir. Eleştirel Kuram açısından, küresel sistemin sağlıklı işleyebilmesi için ABD’nin milletler topluluğunun eşit bir üyesi haline gelmesi

gerekmekte ve insanlığın ihtiyaçlarını karşılayan küresel yönetişime ihtiyaç duyulmaktadır. Keza, Birleşmiş Milletler mekanizmasının kurulmasından itibaren uluslararası sistem, dikey ve hiyerarşik bir yapı üzerine inşa edilmektedir. Temelinde uluslararası kapitalist sistemin yer aldığı bu düzenin siyasal üst yapısını ABD oluştururken yönlendirdiği uluslararası örgütler aracılığıyla da bu sistemin devamını ve yeniden üretimini sağlamaktadır.

ABD'nin kendisine rakip olabilecek güçlerin ortaya çıkmasını engellemeye yönelik bu çabası, Gramşiyen bir perpektifle değerlendirildiğinde Batı'nın ideolojik özneleriyle donatılmış medeniyet anlayışı, İslamın bizzat kendisinin Batı'ya karşı en önemli tehdit unsuru olduğu varsayımıyla hareket ederek, karşı-ideolojiyi de yaratmaktadır. 11 Eylül sonrasında ABD'nin terörizme karşı savaş açması ve bu kapsamda İslam coğrafyasında gerçekleştirdiği işgaller, medeniyetler arasında meydana gelen çatışmalara kaynak teşkil edecek şekilde değerlendirilmektedir. Böylece, radikal İslami unsurların, öncelikle insan hakları ve bireysel özgürlükler temelinde desteklenip daha sonra terörizm ile ilişkilendirilir hale gelmesiyle “komünizm” tehdidinin yerini alabilecek “İslam’dan kaynaklanan bir uluslararası terör” düşmanı yaratılmıştır.

Terörizmin uluslararası toplumun dikkatini çekmesine neden olan en önemli gelişme, Sovyetlerin Aralık 1979’da Afganistan’ı işgal etmesi üzerine, ABD’nin Afgan Mücahitleri ülkede örgütleyerek terörist faaliyetlerde bulunmasıdır. Bu süreçte ABD bir yandan “Yeşil Kuşak Projesi” adı altında İslami ideolojiyi bölgeye yayan sistematik bir politika izlemiş diğer yandan Batılı değerlere tehdit teşkil etmeyecek İslamcılığı da desteklemiştir. Bu doğrultuda terörizm, ABD tarafından kullanılan popüler bir araç haline gelmiştir. Başkan Reagan döneminde özgürlük savaşçıları olarak nitelendirilen “Afgan Mücahitler” ile beraber mücadele eden yabancı savaşçıların faaliyetleri, bunun en çarpıcı örneğidir.

Benzer şekilde 11 Eylül sonrası dönemde mücadele edilmesi gereken ortak düşmanın “radikalleştirilmiş küresel cihatçılık” olması, Batı'nın ve özellikle ABD'nin ideolojik hegemonyasının sistematik etkileriyle doğrudan ilişkilidir. Bölgede ve Batıda yükselen radikalleşme eğiliminin tetiklediği “yabancı savaşçılar” kavramı, cihat için tüm dünyadaki dindarları bir araya getiren Müslümanlar ile

özdeşleştirilirken, yabancı savaşçıların çeşitli dini, etnik ve ideolojik kimliklere dayanan çatışmalarla iç içe geçmeleri, ABD açısından hegemonik bir alan yaratmıştır.

Başta ABD olmak üzere dünyanın önde gelen ülkeleri tarafından, uluslararası hukukun meşru güç kullanma yasağını gayri resmi yollardan etkisiz hale getirerek bir ülkeye müdahalede bulunmanın yolu olarak kullanılan bu kavram, radikal İslamcılar ile eşdeğer tutularak ötekileştirici bir etki yaratmıştır. Bu bağlamda Batı ve Arap medyasında binlerce cihat çağrısı yapan kaynağın varlığı, Gramsci'nin bahsettiği aydınlar veya Chomsky'nin ifade ettiği terörizm uzmanlarınca oluşturulan kamuoyunun ilginç bir tezahürüdür.

Arap Baharı süreci patlak verdiğinde ise Suriye'deki protesto hareketi mezhepçi bir iç savaşa dönüştü. Bu süreçte Afganistan'da yaşanan çatışmanın en kötü özellikleri tekrarlandı. Oysa teoride Suriye yabancı bir ülke tarafından işgal edilmemişti. Benzer şekilde DEAŞ, ABD işgaline karşı cihatçı bir anlayışla savaşmak için kurulmasına rağmen, gerçekleştirmiş olduğu eylemler düşünüldüğünde ABD'nin bölgesel örgütlenmesi şeklinde faaliyet göstermektedir. Zira, ABD'nin 2003'te işgal ettiği Irak'tan 2011 yılında çekilmeye başladığında, bölgeyi ne olduğu belli olmayan gruplara bırakmak kadar basit bir politika izlediğini düşünmek, meselenin özünü kaçırmamıza neden olacaktır. Bununla birlikte, DEAŞ'ın kurucularından Ebu Musab el-Zerkavi'nin, SSCB'nin Afganistan'ı işgali sırasında ABD'nin desteği ve himayesinde mücadele eden mücahitlerin önde gelen isimlerinden birisi olması, sorgulanması gereken konuların başında gelmektedir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler tarafından yabancı terörist savaşçıların gayri meşru ilan edildiği kararda, suç unsurunun varlığının da ötesine geçilmesi, Bush doktrininin önleyici müdahale anlayışının bir uzantısı şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan Türkiye, DEAŞ kaynaklı yabancı terörist savaşçıların dalgasından en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Bu durumun temel nedeni Türkiye'nin DEAŞ'ın konuşlandığı Suriye ve Irak'a komşu olmasının yanı sıra, Suriye iç savaşının başlangıcından itibaren savaştan zarar gören sivillere yönelik, açık sınır politikası uygulaması nedeniyle sınırlarının geçirgenliğinin artmasıdır.

Türkiye'nin Suriye iç savaşına komşu olması, Suriye'nin kuzeyinde yaşanan PKK-PYD/YPG-DEAŞ rekabeti, çatışmasının Türkiye'ye zaman zaman sıçraması ve Türkiye'nin DEAŞ karşıtı uluslararası koalisyonun bir parçası olarak İncirlik Askeri Üssü'nü örgüte yönelik hava saldırılarında kullanılmak amacıyla açmış olması gibi faktörler Türkiye'ye yönelik saldırıların motivasyonlarını çeşitlendirmiştir.

Ayrıca, ABD'nin PYD/YPG ve DEAŞ gibi taşeron terör örgütlerini hegemonik çıkarları gereği desteklemesi ve Irak ve Suriye'de yaşanan otorite boşluğunda bu örgütlerin gücünü artırarak Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit etmesi, Türkiye'yi kaygılandıran konuların başında gelmektedir.

Bünyesinde en çok yabancı savaşçıyı barındıran DEAŞ'ın uyguladığı şiddete dayalı eylemleri, yayınladıkları infaz görüntüleri ve radikal açıklamaları düşünüldüğünde, bölgesel demografik yapıyı değiştirmelerine ve Türkiye'ye gelen sığınmacı sayısının ciddi oranda artmasına neden olmaktadır. DEAŞ'ın bu tür toplumsal dinamikleri gözeterek eylem yapması Türkiye nüfusundan adam devşirme stratejisinin de kritik bir parçasını oluşturmaktadır.

DEAŞ'ın Türkiye'ye yönelik oluşturduğu güvenlik riskleri sadece saldırı hedefinde olmasıyla da sınırlı değildir. Aynı zamanda örgütün vazgeçilmez politikalarından biri olan yabancı savaşçı transferi ve bu yabancı savaşçılar arasında Türkiye vatandaşlarının da yer alması, Türkiye'nin DEAŞ ile mücadelesinin kapsamını oldukça genişletmektedir. Ayrıca söz konusu savaşçıların Türkiye'yi bir geçiş güzergahı olarak kullanmaları veya kalınabilecek bir ülke olarak görmeleri güvenlik risklerini daha da artırmaktadır.

Türkiye DEAŞ konusunda, sınır güvenliğini korumak, uluslararası işbirliği mekanizmalarında yer almak, sorunu Irak ve Suriye'deki siyasi kökleriyle ele almak ve Suriye'de rejim değişikliğinin gerekliliğini savunmak temelinde bir dış politika izlemektedir. Türkiye'nin DEAŞ ile mücadele politikası, Ortadoğu'da huzurun, DEAŞ'ın tasfiyesi ve Suriye'de yeni bir siyasi yapının inşasıyla mümkün olabileceği esasına dayanmaktadır. Türkiye, Ortadoğu'da İslam toplumlarının demokrasi ile yönetilebileceğini ve İslam'ın DEAŞ gibi yapılanmalarla anılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Türkiye'nin yaklaşımı, DEAŞ meselesini Irak ve Suriye'deki siyasi

kökleriyle ele almaya ve askeri mücadelede önceliği yerel aktörlere vermeye dayanmaktadır.

DEAŞ nedeniyle artan yabancı terörist savaşçı tehdidine karşı Türkiye, Suriye’de iç savaşın yarattığı insani sorunların giderilebilmesi için, güvenli bölge ve insani koridor oluşturulmasını istemektedir. Bu paralelde, Türkiye’nin ulusal güvenliğini sağlama politikası, bataklığa dönen bölgenin ABD’nin bölgesel hegemonyası için mücadele eden yabancı terörist savaşçılardan temizlenmesi esasına dayanmaktadır. Fakat bu da yeterli değildir. Zira, ABD destekli PYD/YPG’nin, DEAŞ’ın boşluğunu doldurduğu alanlarda DEAŞ üyelerinin bölgeden güvenli bir şekilde tahliye edilmesinde görev almaları, ABD’nin DEAŞ’ı bölgeden temizlemekten ziyade ilerleyen zamanlarda tekrar yararlanmak ve geçici olarak başka çatışma bölgelerinde kullanılmak üzere tahliye ettiğine ilişkin şüpheleri de ortaya çıkarmaktadır. Nihayetinde Amerikan hegemonyasının ihtiyaç duyduğu yeni bir çatışma bölgesinde yeniden ve daha şiddetli bir biçimde ortaya çıkma ihtimali bulunmaktadır.

Bütün bu gelişmelere paralel olarak, bölge ülkelerindeki etnik ve mezhepsel bölünmelere yol açacak şekilde, radikal terör olaylarını tetikleyen yabancı terörist savaşçıların, bölgesel istikrarı geri dönülemez biçimde etkilemesi nedeniyle, Türkiye kendi ulusal güvenliğine zarar veren çok yönlü ve karmaşık risklerle de karşı karşıyadır.

Bu süreçte Türkiye, yakın çevresinde yaşananlara seyirci kalmak yerine inisiyatif alarak, düzenleyici ve ön alıcı bir rol oynamakta ve ilkeli tutumunu sürdürmektedir. Bu çerçevede sürdürülebilir güvenlik ve istikrarın yalnızca halkların meşru taleplerinin karşılanmasıyla sağlanabileceğinin farkındadır.

Bu yaklaşıma paralel olarak Türkiye, kendi deneyimlerini ilgili ülkelerle paylaşmaya ve bölge ülkelerini, demokrasi, eşitlik, özgürlük, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve iyi yönetim gibi evrensel değerlere sahip olmaları konusunda desteklemeye devam etmektedir.

Başta ABD olmak üzere Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin veto yetkisine sahip başat güçlerince yönlendirilen uluslararası sistem ne yazık ki çatışmaların önlenmesinden ziyade daha da artmasına neden olmaktadır. Mevcut

uluslararası sistemi eleştiren ülkelerin terörist ülke olarak etki altında bırakılması, çatışmaların önlenememesindeki en önemli unsur olarak göze çarpmaktadır.

Yabancı terörist savaşçılar ile mücadele edebilmenin yolu, radikalleştirilmiş örgütlere katılım döneminde dayatılan ideolojik söylemlere karşı, kültürel, kapsayıcı ve birlikte yaşama kültürünü inşa edebilecek söylemlerin yaygınlaştırılması ile mümkündür. Şiddet yanlısı ideolojilerin oluşturduğu tehditlerin değerlendirilmesinde hükümet, yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği artırılmalıdır. Ayrıca uluslararası sistemin ideolojik hegemonyasının sürekliliğini sağlamak adına dayatılan radikal şiddet içeren ve nefret söylemi üzerine kurulan propaganda araçlarına karşı önleyici tedbirler alınmalıdır.

Sonuç olarak uluslararası barış ve istikrarın sağlanması; terörizmin bir araç olarak kullanılmasının önüne geçilmesine, bölgesel ittifakların askeri alandan çok toplumsal ve kültürel değerlerle inşa edilmesine, algı, söylem ve yönetişimin egemen eşitlik ilkesi çerçevesinde revize edilmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

Ağır, B. S. (2007). “Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 3, Sayı: 12, ss. 71-100.

Ağır, B. S. (2015). “Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı.” *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 22, ss. 97-130.

Ağralı, B. (2017). “Türkiye’nin IŞİD ile Aktif Mücadelesi: Fırat Kalkanı Harekatı.” *Akademik Paradigma*: (Çevrimiçi) <https://www.akademikparadigma.com/wp-content/uploads/2017/11/Makale-Bu%CC%88s%CC%A7ra-Ag%CC%86ral%C4%B1-.pdf>, 12 Mayıs 2018.

Akkaya, A. Y. (2014). “Antonio Gramsci’de Entelektüelin Bir Eleştirisi Olarak Praxis Düşüncesi.” *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 21, Sayı:1, ss. 35-46.

Althusser, L. (2003). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.

Anadolu Ajansı. (2017, Aralık 27). (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusyadan-suriyedeki-abd-ussunde-deaslilar-egitim-aliyor-iddiasi/1016397>, 28 Aralık 2017.

Anderson, T. (2015, December 29). “The Dirty War on Syria: Washington Supports the Islamic State (ISIS).” *Global Research*.

Arpacı, I. (2018). “Terörizm ve Cihad Üzerine Kavramsal Bir Mukayese.” *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 34, ss. 263-294.

Asyanın Sesi. (2018, Mart 2018). (Çevrimiçi) <http://asyaninsesi.com/chpden-abdullah-azzam-tartismasi/>, 11 Mayıs 2018.

Ataman, M., & Gökcan, Ö. (2012). “Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi.” *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 199-229. (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/17754>, 15 Mart 2018.

Aydın, M. (1996). “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz.” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, ss. 71-114.

Aydın, M., & Açıkmeşe, S. (2008, Yaz). “İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri.” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 5, Sayı: 18, ss. 197-214.

Azzam, A. (1987). *Join the Caravan*. (Çevrimiçi) <https://archive.org/details/JoinTheCaravan>, 5 Nisan 2018.

Bağla, L. (1991). “Antonio Gramsci ve Aydınların Rolü Sorunu.” *Birikim Dergisi*, ss. 84-92.

Bakker, E. (2014, July). “Returning Western foreign fighters: The case of Afghanistan, Bosnia and Somalia.” *International Centre for Counter-Terrorism (ICCT) Background Note*, pp. 1-12. Çevrimiçi) <https://www.icct.nl/download/file/ICCT-De-Roy-van-Zuijdewijn-Bakker-Returning-Western-Foreign-Fighters-June-2014.pdf>, 4 Mayıs 2018.

Bakker, E., & Bont, R. (2016). “Belgian and Dutch Jihadist Foreign Fighters (2012–2015): Characteristics, Motivations, and Roles in the War in Syria and Iraq.” *Small Wars & Insurgencies*, Vol: 27, No: 5, pp. 837-857. (Çevrimiçi) <http://dx.doi.org/10.1080/09592318.2016.1209806>, 4 Ocak 2018.

Bakker, E., & Singleton, M. (2016). “Foreign Fighters in the Syria and Iraq Conflict: Statistics and Characteristics of a Rapidly Growing Phenomenon.” In A. de Guttery , F. Capone , & C. Paulussen (Eds.), *Foreign Fighters under International Law and Beyond* (pp. 9-25). The Hague: T.M.C. Asser Press. (Çevrimiçi) https://doi.org/10.1007/978-94-6265-099-2_2, 4 Mayıs 2018.

Bakker, E., Paulussen, C., & Entenmann, E. (2013). “*Dealing with European Foreign Fighters in Syria: Governance Challenges & Legal Implications.*” The Hague: The International Centre for Counter-Terrorism (ICCT). (Çevrimiçi) <https://www.icct.nl/download/file/ICCT-Bakker-Paulussen-Entenmann-Dealing-With-European-Foreign-Fighters-in-Syria.pdf>, 4 Nisan 2018.

Ballı, R. (2014, Temmuz 13). *Aydınlık Dergisi*. (Çevrimiçi) <https://www.aydinlik.com.tr/iranin-bir-bildigi-varmusul-konsolosluk-baskini-danisiqli>, 11 Nisan 2018.

Barrett, R. (2014, June). “Foreign Fighters in Syria.” *The Soufan Group*, ss. 1-31.

Baxter, K., & Davidson, R. (2016). “Foreign Terrorist Fighters: managing a twenty-first century threat.” *Third World Quarterly*, Vol: 37, No: 8, pp. 1299-1313. (Çevrimiçi) <https://doi.org/10.1080/01436597.2016.1159127>, 7 Nisan 2018.

Baylis, J. (2008). “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı.” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 5, Sayı: 18, ss. 69-85.

Bergesen, A., & Lizardo, O. (2004, Mart). “International Terrorism and the World-System.” *Sociological Theory*, Vol: 22, No: 1, pp. 38-52.

Bilgin, P. (2003). “Individual and Societal Dimensions of Security.” *International Studies Review*, No: 5, pp. 203-222.

Birdiqli, F. (2011). “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri.” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 31, ss. 149-169.

Birdiqli, F. (2014). “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü.” *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 20, ss. 229-256.

Booth, K. (1991). "Security and Emancipation." *Review of International Studies*, Vol: 72, No:4, pp. 313-326.

Bostanoğlu, B., & Okur, M. (2009). *Uluslararası ilişkilerde Eleştirel Kuram*. Ankara: İmge Kitabevi.

Brauch, H. G. (2008). "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü." *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 5, Sayı: 18, ss. 1-47.

Bryan, I. (2010). "Sovereignty and the Foreign Fighter Problem." *Orbis*, Vol: 54, No: 1, pp. 115-129. (Çevrimiçi) <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2009.10.008>, 4 Nisan 2018.

Byman, D., & Shapiro, J. (2014, November). "Be Afraid. Be a Little Afraid: The Threat of Terrorism from Western Foreign Fighters in Syria and Iraq." *Foreign Policy at Brookings*, No: 34. (Çevrimiçi) <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Be-Afraid-web.pdf>, 3 Mayıs 2018.

Chomsky, N. (1991). *Terörizm Kültürü: ABD Terörü* (1 b.). (T. Cevdet, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.

Chomsky, N. (1999). "Uluslararası Terörizm: Görünüş ile Gerçek." N. Chomsky, E. S. Herman, & G. O'Sullivan içinde, *Terörizm Efsanesi* (B. S. Şener, Çev., ss. 7-48). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Cox, R. W. (1981). "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory." *Millenium: Journal of International Studies*, Vol: 10, No: 2, pp. 126-155.

Cox, R. W. (1983). "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method." *Millenium: Journal of International Studies*, Vol: 12, No: 2, pp. 162-175.

Cox, R., & Sinclair, T. (2016). *Dünya düzenine yaklaşımlar* (1 b.). (E. Çınar, & S. Çelik, Çev.) İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.

Çağlar, A. (1997, Eylül). “Terör ve Örgütlenme.” *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 3, ss. 119-133.

Çetin, H. (2014a, Ocak 24). “AB’nin Radikalleşme Korkuları, Zenofobi ve İslamofobi Olarak Döner.” (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/analiz-detay/876-ab-nin-radikallesme-korkulari-zenofobi-ve-islamofobi-olarak-doner>, 17 Ekim 2017.

Çetin, H. (2014b, Ekim 12). “İŞİD’in Yabancı Savaşçıları ve Değişmeyen Terör. *Türksam Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi*.” (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/1188-isid-in-yabanci-savascilari-ve-degismeyen-teror>, 17 Ekim 2017.

Demir, H. (2015, Mart). “Yabancı Savaşçılar ve Homegrown Teröristler.” *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*. (Çevrimiçi) http://www.tepav.org.tr/upload/files/1425653423-0.Yabanci_Savascilar_ve_Homegrown_Teroristler.pdf, 4 Nisan 2018.

Demir, H. (2017). “Radikalleşme Süreçlerinde İdeoloji ve İtikadi İdeolojinin Rolü Üzerine.” *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 9, Sayı: 80, ss. 10-13.

Dick, C. (2002, January). “Mujahideen Tactics in the Soviet-Afghan War. Conflict Studies Research Centre.” (Çevrimiçi) http://edocs.nps.edu/AR/org/CSRC/csarc_jan_02.pdf, 18 Ocak 2018.

Dönmez, R. Ö. (2004). “Küreselleşme, Batı Modernliği ve Şiddet: Batı'ya Karşı Siyasal Söylem.” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 1, Sayı: 4, ss. 81-114.

Duman, B. (2015). “İŞİD’in Irak’ta Bir Yılı: Siyaset ve Güvenlik Algısının Dönüşümü.” ORSAM.

Duman, B. (2017). “DEAŞ Sonrası Irak'ta 'Çok Taraflı Çatışma' Riski.” ORSAM.

Dural, B. (2012, Kış). “Antonio Gramsci ve Hegemonya.” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 39, ss. 309-321. (Çevrimiçi) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068481/5000063543>, 17 Kasım 2017.

Eagleton, T. (1985). *Eleştiri ve İdeoloji* (1 b.). (E. Tarım, & S. Öztopbaş, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Egan, D. (2001). “The Limits of Internationalization: A Neo-Gramscian Analysis of the Multilateral Agreement on Investment.” *Critical Sociology*, Vol: 27, No: 3, pp. 76-77.

Emir, N. (2015). *Özel Askeri şirketler: Uluslararası Hukuk Açısından Bir İnceleme* (1 b.). İstanbul: On iki Levha Yayıncılık.

Ensonhaber. (2018, Ocak 23). (Çevrimiçi) <http://www.ensonhaber.com/afrinde-mehmetcike-karsi-teror-ittifaki.html>, 23 Ocak 2018.

Eralp, A. (2011). “Hegemonya.” A. Eralp (Dü.) içinde, *Devlet ve Ötesi* (6. b., s. 155-181). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ergil, D. (2015). “İdeoloji Üzerine Düşünceler.” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 38, Sayı: 1, ss. 69-95.

Ergül, N. (2012). “Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında Birleşmiş Milletler'in Rolü ve Uygulamaları.” A. Sandıklı (Dü.) içinde, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* (ss. 165-208). İstanbul: Bilgesam Yayınları.

Euronews. (2015, Ekim 9). (Çevrimiçi) <http://tr.euronews.com/2015/10/09/iside-en-fazla-katilim-tunus-suudi-arabistan-ve-urdunden>, 10 Ekim 2017.

Falk, R. (2007). "War and Peace in an Age of Terror and State Terrorism." *Uluslararası İlişkiler*, Vol: 4, No: 14, pp. 1-15.

Geneva Academy. (2014, October). "Foreign Fighters under International Law." Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Right. (Çevrimiçi) https://www.genevaacademy.ch/joomlatools-files/docman-files/Publications/Academy%20Briefings/Foreign%20Fighters_2015_WEB.pdf, 10 Ekim 2017.

Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gofas, A. (2012). "Old' vs. New' Terrorism: What's in a Name?". *Uluslararası İlişkiler*, Vol: 8, No: 32, pp. 17-32.

Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defteri : Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler* (1 b.). (K. Somer, Çev.) İstanbul: Onur Yayınları.

Gramsci, A. (1997). *Hapishane Defterleri* (3 b.). (A. Cemgil, Çev.) Belge Yayınları.

Gülşen, H. (2017). "Rusya'nın Suriye Müdahalesinde Özel Askeri Şirketlerin Rolü." ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, No:64.

Gürler, R., & Özdemir, Ö. (2014, Mayıs). "El Kaide'den Post-Kaide'ye Dönüşüm: IŞİD." *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 113-155.

Hall, S., Gustafsson, B., Lumley, B., Bluhm, W., & McLennon, G. (2014). *İdeoloji Üzerine: Eleştirel İdeoloji Analizleri*. (C. Şahan, Çev.) İstanbul: Pales Yayıncılık.

Hayatsever, H. (2018, Ocak 25). *Sputniknews*. (Çevrimiçi) <https://sptnkne.ws/g8yC>, 25 Ocak 2018.

Hegghammer, T. (2010/11). "The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad." *International Security*, Vol: 35, No: 3, pp. 53-91. (Çevrimiçi) https://www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/ISEC_a_00023, 18 Ekim 2017.

Hegghammer, T. (2013, December 9). "Syria's Foreign Fighters." *Foreign Policy*.

Herman, E., & O'Sullivan, G. (1999). "İdeoloji ve Kültür Endüstrisi Olarak "Terörizm"." N. Chomsky, E. Herman, & G. O'Sullivan içinde, *Terörizm Efsanesi* (B. S. Şener, Çev., ss. 49-103). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Hoffman, M. (1987, June). "Critical Theory and the Inter-Paradigm Debate." *Millenium: Journal of International Studies*, Vol: 16, No: 2 pp. 231-250.

Hürriyet Gazetesi. (2016, Eylül 2). (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/suleyman-sah-turbesi-turkiyeye-tuzak-miydi-40214058>, 24 Temmuz 2018.

Ikenberry, J. (2002, Eylül-Ekim). "America's Imperial Ambitions." *Foreign Affairs*, Vol: 81, No: 5, pp. 44-53.

İşyar, Ö. G. (2008). "Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama." *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 2, Sayı: 3, ss. 1-42.

Kalyvas, S. (2011, October 1). "'New' and 'Old' Civil Wars: A Valid Distinction?" *World Politics*, Vol: 54, No: 1, pp. 99-118. (Çevrimiçi) <https://doi.org/10.1353/wp.2001.0022>, 4 Nisan 2018.

Kalyvas, S., & Balcells, L. (2010, August). "International System and Technologies of Rebellion: How the End of the Cold War Shaped Internal Conflict." *American Political Science Review*, Vol: 104, No: 3, pp. 415-429. (Çevrimiçi) https://stathiskalyvas.files.wordpress.com/2016/01/kalyvas_balcells_apssr.pdf, 4 Nisan 2018.

Kap, D. (2015, Ocak). "AB ve Türkiye'nin IŞİD ve Yabancı Savaşçılarla Mücadele Politikası." *İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları*, Değerlendirme Notu: 108.

Karacasulu, N. (2009). "Hegemonik Düzen Tartışmaları ve Eleştirel Görüşler." *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , Cilt: 11, Sayı: 4, ss. 53-71.

Karacasulu, N., & Ovalı, Ş. (2004). "Terör: Kavramsal Çeşitlilik." *Mülkiye Dergisi*, Cilt: XXVIII, Sayı: 243, ss. 49-62.

Kardaş, T. (2007). "Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?" Z. Dağı (Dü.) içinde, *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye* (1. b., s. 125-152). İstanbul: Alfa Yayınları.

Kardaş, T., & Özdemir, Ö. (2015, Şubat). "Avrupalı Yabancı Savaşçılar: Kimlik, Sosyal Medya ve Radikalleşme." *SETA Analiz*, Sayı: 115, ss. 1-23.

Kaymak, M. (2016). "Hegemonya Tartışmaları Işığında İngiliz ve Amerikan Hegemonyaları: Yönlendirici Hegemonyadan Kural Koyucu Hegemonyaya." *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , Cilt: 34, Sayı: 1, ss. 63-92.

Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.

Keskin, F. (2008). "ABD Başkanlarının Ünlü Doktrinleri." B. Oran (Dü.) içinde, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt 1: 1919-1980). İstanbul: İletişim Yayınları.

Keyman, E. (2000a). *Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek* (1. b.). (S. Coşar, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.

Keyman, E. (2000b). *Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Farklılık*. (A. Eralp, Dü.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Keyman, E. F. (2006, Bahar). “Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya.” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 3, Sayı: 9, ss. 1-20.

Kınacıoğlu, M. (2012). “‘War on Terror’ and Hegemony: International Law-Making Regarding Terrorism After 9/11.” *Uluslararası İlişkiler*, Vol: 8, No: 32, pp. 67-83.

Koçak, K. (2009, Ekim). “Bella Ciao: Gramsci'den Ne Öğrenebiliriz?” *Birikim Dergisi*. (Çevrimiçi) <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/785/bella-ciao-gramsci-den-ne-ogrenebiliriz#.W1WsPPmg-po>, 14 Kasım 2017.

Korkmaz, S. (2016). “Türkiye’nin Terörle Mücadelesi ve Batı’nın Sözde Müttefikliği.” ORSAM Analiz.

Kurtbağ, Ö. (2010). *Amerikan Yeni Sağ ve Dış Politikası: Hegemonya Ekseninde Bir Analiz*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları.

Macciochi, M. A. (1991). “Hegemonya, Tarihi Blok, Devlet.” (Ş. Tekeli, Dü.) *Birikim Dergisi*, Sayı: 26, ss. 41-66.

Maelen, D. (2016). “Foreign Fighters in Syria and Iraq.” Council of Europe. (Çevrimiçi) <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?FileID=22363&lang=EN>, 1 Nisan 2018.

Malet, D. (2010, January). “Foreign Fighters, Sovereignty, and CounterTerrorism: Selected Essays: Why Foreign Fighters? Historical Perspectives and Solutions.” (M. Noonan, Ed.) *Foreign Policy Research Institute*, pp. 7-25. (Çevrimiçi) https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2015/08/ForeignFightersSovereigntyCounterTerrorism_Noonan.pdf, 20 Ekim 2017.

Malet, D. (2015). "Foreign Fighter Mobilization and Persistence in a Global." *Terrorism and Political Violence*, Vol: 27, No: 3, pp. 1-20. (Çevrimiçi) <https://doi.org/10.1080/09546553.2015.1032151>, 8 Nisan 2018.

Marx, K., & Engels, F. (2004). *Alman ideolojisi : Feuerbach* (5 b.). (S. Belli, & A. Kardam, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.

Mearshimer, J. (1990). "Back to the Future: Insatability in Europe After the Cold War." *International Security*, Vol: 15, No: 1, pp. 5-56.

Mendelsohn, B. (2011). "Foreign Fighters-Recent Trends." *Orbis*, Vol: 55, No: 2, pp. 189-202.

Miller, B. (2001). "The Concept od Security: Should it be Redefined?" *The Journal of Strategic Studies*, Vol: 24, No: 2, pp. 16-17.

Milliyet Gazetesi. (2011, Mart 30). (Çevrimiçi) <http://www.milliyet.com.tr/cuval-operasyonu--geliyorum--demis-gundem-1371000/>, 2 Mart 2018.

Moolakkattu, J. S. (2009, October). "Robert W. Cox and Critical Theory of International Studies." *International Studies*, Vol: 46, No: 4, pp. 439-456. (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/254108310_Robert_W_Cox_and_Critical_The_ory_of_International_Relations, 14 Şubat 2018.

Moore , C., & Tumelty, P. (2008). "Foreign Fighters and the Case of Chechnya: A Critical Assessment." *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol: 31, No: 5, pp. 412-433. (Çevrimiçi) <https://doi.org/10.1080/10576100801993347>, 5 Nisan 2018.

Napoleoni, L. (2004). *Modern Cihat:Terör Örgütlerinin Kasalarındaki Dolarlar Nereden Geliyor* (1 b.). (N. Domaniç, & N. Avhan, Çev.) İstanbul: Bulut Yayınları.

Oğuz, A., Akçaoğlu, A., & Yılmaz, L. (2014, Temmuz 24). “İŞİD Şiddetinin Kaynakları ve Temsili Üzerine Başlangıç Notları.” *Birikim Dergisi*. (Çevrimiçi) <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/1025/isid-siddetinin-kaynaklari-ve-temsili-uzerine-baslangic-notlari#.WzYluPmg-pq>, 11 Mart 2018.

Okur, M. A. (2010). *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk: Tarihsel Dünya Düzenleri ve Irak'ın İşgali* (1. b.). Ankara: Binyıl Yayınevi.

Okur, M. A. (2015). “Gramsci, Cox ve Hegemonya: Yerelden Küresele, İktidarın Sosyolojisi Üzerine.” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 12, Sayı: 46, ss. 131-151.

Oran, B. (2013). “Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar”, Cilt-III, 2001-2012. B. Oran (Dü.). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.

Orhan, O. (2014a, Kasım). “ABD'nin Suriye'de İŞİD ile Mücadele Stratejisi ve Türkiye.” *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No:17.

Orhan, O. (2014b, September). “İŞİD ile Mücadele, Sınır Geçişleri ve Türkiye.” *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No: 11.

Örs, B. H. (2009, Mart). “Postmodern Dünyada İdeolojinin Dönüşümü.” *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 40.

Özalp, G. (2018). *Hürriyet Gazetesi*. (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/israilli-buyukelciden-skandal-yorum-belcika-basbakani-soke-oldum-40837509>, 16 Mayıs 2018.

Özar, S. (2015). “Yabancı Terörist Savaşçılara İlişkin BM Güvenlik Konseyi Kararının (UNSC R. 2178) Kavram ve Kapsamı.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı: 52.

(Çevrimiçi) http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/52.sayi/03_suleyman.pdf, 18 Ekim 2017.

Özar, S., & Yavuz, H. (2017, Temmuz). “Avrupa'nın Terörle İmtihani: Yabancı Terörist Savaşçılarla Mücadele Bağlamında Fransa Ve Hollanda Tecrübesi.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 31, ss. 441-468.

Özçelik, S. (2005). “Neorealist and Neo-Gramscian Hegemony in International Relations and Conflict Resolution During the 1990's.” *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Güz, No: 1, pp. 88-114.

Özen, Ç. (2006). “Neogramşçıyan Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax Britannica'daki Büyük Dönüşüm.” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 2, Sayı: 8, ss. 3-31.

Özer, A. (2016). “Yabancı Savaşçılar Sorunu ve Suriye Krizi.” F. Taşdemir (Dü.) içinde, *Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk* (1 b., s. 209-252). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Özkan, İ. (2014). “İŞİD'i Anlamak.” *Birikim Dergisi*, (Çevrimiçi) <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/1133/isid-i-anlamak#.W2BdBvmg-pp>, 4 Mart 2018.

Parlak, İ. (2005). *Kemalist İdeolojide Eğitim: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.

Pirinççi, F., Orhan, O., & Duman, B. (2014). “ABD'nin İŞİD Stratejisi ve Irak ile Suriye'ye Olası Yansımaları.” Ankara: ORSAM.

Portelli, H. (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok* (1 b.). (K. Somer, Çev.) Ankara: Savaş Yayınları.

Riedel, B. (2014). *What We Won: America's Secret War in Afghanistan, 1979-89*. Washington: Brookings Institution Press. (Çevrimiçi) <http://ebookcentral.proquest.com>, Created from osmangazi-ebooks on 2018-05-22 01:45:20.

Robinson, W. I. (2002). “Küresel Kapitalizm ve Ulusötesi Kapitalist Hegemonya: Kuramsal Notlar ve Görgül Deliller.” (E. Türközü, Çev.) *Praksis*, Say: 8, ss. 125-168.

Sabah Gazetesi. (2013, 12 16). (Çevrimiçi) <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2013/12/13/ortadogunun-modern-lejyonerleri775>, 17 Mayıs 2018.

Sandıklı, A., & Emekliler, B. (2002). “Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm.” A. Sandıklı (Dü.) içinde, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümlemeleri* (ss. 5-77). İstanbul: Bilgesam Yayınları.

Sandıklı, A., Semin, A., & Ünal, B. (2015). “*Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri*.” İstanbul: BİLGESAM.

Schmitt, C. (2018). *Siyasal Kavramı* (4 b.). (E. Göztepe, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.

Semin, A. (2014, Şubat 5). “Suriye Krizi, PYD ve 2. Cenevre Konferansı.” *BİLGESAM*. (Çevrimiçi) <http://www.bilgesam.org/incele/96/-suriye-krizi--pyd-ve-2--cenevre-konferansi/#.WzYurPmg-pp>, 7 Nisan 2018.

Singer, P. (2001/2002). “Corporate Warriors: The Rise and Ramifications of The Privatized Military Industry.” *International Security*, Vol: 26, No:3, pp. 186-220.

Singer, P. (2004, March 19). “The Dogs of War Go Corporate.” *Brookings*. (Çevrimiçi) <https://www.brookings.edu/opinions/the-dogs-of-war-go-corporate/>, 24 Mart 2018.

Sökmen, A. (2012). "İdeolojik Boyutu ile PKK Terör Örgütü". *T.C. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı*, Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Stein, A. (2016, October). "Islamic State Networks in Turkey: Recruitment for the Caliphate." *Atlantic Council*, pp. 1-11.

Stent, A. (2016). "Putin's Power Play in Syria: How to Respond to Russia's Intervention." *Foreign Affairs* (January/February). (Çevrimiçi) <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2015-12-14/putins-power-play-syria>, 24 Ekim 2017.

Stork, J. (1980, September). "The Carter Doctrine and US Bases in the Middle East." No: 90, MERIP Reports. (Çevrimiçi) http://edocs.nps.edu/AR/org/CSRC/csrc_jan_02.pdf, 18 Ocak 2018.

Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2016). *Şiddete Varan Aşırıılık: DAES Olgusu ve DAES'e Katılımın Dinamikleri*. T.C. Dışişleri Bakanlığı.

Sucu, İ. (2012). "Althusser'in Gözünden İdeoloji ve İdeolojinin Bir Taşıyıcısı Olarak Yeni Medya." *Selçuk İletişim*, Cilt: 7, Sayı: 3, ss. 30-41.

Şener, B. (2014). "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: "Amerikan İstisnacılığı" ya da "Açık/Kaçınılmaz Yazgı"." *The Journal of Academic Social Science Studies*, Summer II (26), ss. 405-420.

Şenol, D., Erdem, S., & Erdem, E. (2016). "İŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü." *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 2, ss. 277-292.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2018, Mart 13). (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-yabanci-terorist-savascilarla-mucadelesi.tr.mfa, 10 Ekim 2017.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2017). *Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi*. İçişleri Bakanlığı Raporu.

Takvim Gazetesi. (2017, Ekim 11). (Çevrimiçi) <https://www.takvim.com.tr/guncel/2017/10/11/john-basstan-deas-itirafi>, 11 Ekim 2017.

Tangör, B., & Yalçinkaya, H. (2010). “Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler.” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 7, Sayı: 25, ss. 127-154.

Tanrısever, O. F. (2011). “Güvenlik.” A. Eralp (Dü.) içinde, *Devlet ve Ötesi* (6. b., s. 107-123). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ulusal Kanal. (2016, Mart 19). (Çevrimiçi) <http://www.ulusal.com.tr/m/gundem/henri-barkey-5-ay-once-soyle-demisti-ya-istiklal-caddesi-nde-de-bomba-patlarsa-turkiye-ne-yapacak-h96175.html>, 10 Ekim 2017.

UNSC.(2014,September24).(Çevrimiçi)[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2178%20\(2014\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2178%20(2014)), 7 Ekim 2017.

Uzgel, İ. (2004a). “ABD Hegemonyasının Yeniden İnşası, Ortadoğu ve NATO.” *Mülkiye Dergisi*, Cilt: XXVIII, Sayı: 243, ss. 7-20.

Uzgel, İ. (2004b). *Ulusal Çıkar ve Dış Politika* (1. b.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Uzgel, İ. (2013). “Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar”, Cilt-III, 2001-2012. B. Oran (Dü.) içinde İstanbul: İletişim Yayınları.

Uzgel, İ., & Bedirhanoglu, N. (2015). “Eleştirel Bir Literatür Değerlendirmesi: Dışlamadan Sınırlı Tanımaya, Uluslararası İlişkiler Kuramları ve Marksizm.” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 12, Sayı: 46, ss. 105-130.

Üşür, S. (1997). *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*. Ankara: İmge Kitabevi.

Vidino, L. (2014, March). "Foreign Fighters: An Overview of Responses in Eleven Countries." Zürich.(Çevrimiçi)http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/Foreign_Fighters_2014.pdf, 10 Ekim 2017.

Wallerstein, I. (2005). *Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş* (2. b.). (E. Abadoğlu, & N. Ersoy, Çev.) İstanbul: Aram Yayıncılık.

Ward, B. M. (2006). "The shift in United States foreign policy in the Middle East since 1989". Graduate Theses and Dissertations. (Çevrimiçi) <http://scholarcommons.usf.edu/etd/2750>, 16 Ocak 2018.

Yalçınmer, S. (2006). "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele." *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, ss. 98-119.

Yalçınkaya, H. (2012, Nisan). "Savaş Müteahhitleri ve Irak Savaşı." *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 40, ss. 78-85.

Yalçınkaya, H. (2015a). "Yabancı Terörist Savaşçılar ve Türkiye: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2178 Sayılı Kararı Almasının İlk Yılına Dair Değerlendirme." *Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No:31.

Yalçınkaya, H. (2015b). "Yabancı Terörist Savaşçılara Karşı Uluslararası İşbirliği: Türkiye'nin Tecrübesi." *Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No: 22.

Yalçınkaya, H. (2017). "İŞİD'in Yabancı Savaşçıları ve Yaratığı Tehdit: Türkiye'nin Tecrübesi (2014-2016)." *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 14, Sayı: 53, ss. 23-43.

Yeşiltaş, M. (2015, Ağustos). “İç Savaşa Komşu Olmak: Türkiye'nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti.” *SETA Analiz*, Sayı: 136, ss. 1-37.

Yeşiltaş, M., Özdemir, Ö., Öncel, R., Düz, S., & Öztürk, B. (2016). “Sınırdaki Düşman: Türkiye'nin DAIŞ ile Mücadelesi.” *SETA Analiz*. No: 65.

Yeşilyurt, N. (2013). “Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar”, Cilt-III, 2001-2012. B. Oran (Dü.). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, S. (2007). “21'inci Yüzyılda Güvenlik Alanının Yeni Sivil Aktörleri: Özel Askeri Şirketler ve Kontratçı Firmalar.” *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı: 6, ss. 43-70.

Zabcı, F. (2004). “Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler.” *Mülkiye Dergisi*, Cilt: XXVIII, Sayı: 243, ss. 21-43.